

Mezinárodní politika

ROČNÍK XXXIV

5/2010

CENA 59 Kč

Co je to národní zájem?

**Energetická bezpečnost
v debatě o národních zájmech**

**Česká identita aneb Hledání
substancí a komunikativní situace**

**„Jediný národní zájem,
na němž jsme se dokázali
shodnout, byl vstup do EU“**

**Česká zahraniční
politika z pohledu
parlamentních stran**

Francie očima Zdeňka Müllera

ISSN 0543-7962

11

9 770543 796005

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Světozor • 1

Pavel Máša | Historická večeře s Obamou • 2

České státní, národní nebo životní zájmy? | -zz- • 3

NÁRODNÍ ZÁJMY

Petr Kratochvíl | Co je to národní zájem? • 4

Pavel Seifter | Národní zájmy • 8

Miloš Havelka | Česká identita aneb Hledání substancí
a komunikativní situace • 10

Filip Tesař | S kým se na Balkáně zdravít a ke komu zajít na kafe • 13

Vít Střítecký | Energetická bezpečnost v debatě o českých zájmech • 16

Petr Drulák | „Jediný národní zájem, na němž jsme se dokázali shodnout
a naplnit ho, byl vstup do Evropské unie“ • 18**DVA POHLEDY**

Alexander Tomský, Ondřej Slačálek | Národní zájem • 23

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA Petr Nečas (ODS), Jiří Paroubek (ČSSD), Vojtěch Filip (KSČM),
Cyril Svoboda (KDU-ČSL), Ondřej Liška (SZ), Karel Schwarzenberg
(TOP 09) | Česká zahraniční politika z pohledu parlamentních stran • 24**VZTAHY A PROBLÉMY**Jaroslav Foltýn | Propojení demokracie a rozvoje jako dlouhodobý
mezinárodněpolitický úkol • 29

Nataša Kubíková | Palestina rok po izraelské vojenské operaci v Gaze • 32

KDO JE SEBASTIAN PIÑERA Pavla Holcová | Sebastian Piñera – protipól
latinskoamerického populismu • 35**FRANCIE OČIMA ZDEŇKA MÜLLERA**

Země, která trpí? • 37

RECENZE

Daniel Kaiser | Německá spojka • 38

Pavel Kopecký | Dějiny Íránu • 38

POSLEDNÍ STRANA**Foto na titulní straně**

Petr Josek, Globe Media/Reuters

Tiráž

Ročník XXXIV • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • Šéfredaktor: Robert Schuster • Úvodníky, komentáře: Zdeněk Zbořil • Odpovědná redaktorka: Milena Střežková • Sekretářka redakce: Irena Krejčová • Grafický návrh: Jakub Tayari • Distribuce: Dagmar Cervinková • Redakční rada: Veronika Bilková (předsedkyně), Vojtěch Beling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Färeš, Kai-Olaf Lang, Kristina Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša jr., Miloš Pojar, Pavel Pšej, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • telefon 251 108 107 • fax 251 108 222 • e-mailová adresa umvedo@iir.cz • Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 59 Kč. Předplatné na rok činí 590 Kč, ve Slovenské republice 29,28 €. Registrováno MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobruška. Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • telefon +421 244 453 711 • fax +421 244 373 311 • e-mailová adresa Herslova@lkpermanent.sk • www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povolené SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996. ISSN 0543-7962 • INDEX 46911

16. březen až 15. duben 2010

Světozor

16. Ministři financí zemí eurozóny se dohodli na rychlé mobilizaci finanční pomoci, pokud ji bude Řecko potřebovat.
19. Představitelé USA, OSN, EU a Ruska v Moskvě odsoudili chystanou bytovou výstavbu Izraele ve východním Jeruzalémě, tzv. blízko východní kvartet.
19. Nový ukrajinský prezident Viktor Janukovyč se rozhodl rázně omezit rozbujelý státní aparát a snížit jeho platy. Sám si snížil plat na polovinu.
19. Slovenský prezident Ivan Gašparovič vrátil parlamentu sporný vlastenecký zákon, který prosadila Slovenská národní strana.
21. V druhém kole krajských voleb ve Francii zvítězili socialisté.
21. Americký prezident Barack Obama prosadil ve Sněmovně svou přelomovou zdravotní reformu. Pojištění by mělo mít 95 procent obyvatel USA místo dosavadních 85. Obama zákon 23. 3. podepsal.
25. Americký Senát schválil balíček úprav Obamovy zdravotní reformy. Návrh se vrátil do Sněmovny reprezentantů.
25. Bývalý předseda francouzské vlády Dominique de Villepin ohlásil založení nového pravicového politického hnutí jako alternativu k politice prezidenta Sarkozyho.
25. Summit zemí eurozóny se dohodl na pomoci Řecku za účasti MMF, pokud si to jeho situace vyžádá.
26. Parlamentní volby v Iráku vyhrála koalice Národní iránské hnutí expremiéra Ajáda Alíviho. Těsně porazila blok premiéra Núrího Málíkího Právní stát o dva hlasy. Málíkí porážku nepřijal.
27. Ruský ministr kultury Alexandr Avdějev jako první úřadující člen ruské vlády označil Josifa Stalina za masového vraha.
- 28.–29. V Itálii se konaly regionální volby (guvernéři 13 z 20 regionů). Zvítězila koalice pravého středu Silvia Berlusconiho.
28. Thajský premiér Apchisit Vedžadživa začal v přímém přenosu jednat s představiteli opozice, jejíž stoupenci stále protestují.

Omluva

Omlouváme se Michalu Onderčovi za chybné uvedení jména u jeho článku v Mezinárodní politice 4/10.

Redakce MP

29. Dva sebevražedné teroristické útoky v moskevském metru si vyžádaly 40 lidských životů a přes 70 zraněných. Podle CNN se k odpovědnosti za útok přihlásil vůdce severokavkazských povstalců Doku Umarov. Odplata za ruské činy na Kavkaze bude prý pokračovat.
30. Ruský prezident Dmitrij Medveděv podepsal výnos o zbrojním embargu vůči KLDŘ.
31. Srbský parlament schválil těsnou většinou rezoluci odsuzující masakr 8000 muslimů v Srebrenici v roce 1995.
3. 4. Barack Obama v telefonickém rozhovoru s čínským prezidentem Chu Ťin-tchaeem naléhal na Čínu, aby podpořila zvyšující se tlak na Írán kvůli jeho kontroverznímu jadernému programu.
3. Desetitisíce lidí demonstrovaly v Bangkoku za vypsání nových parlamentních voleb.
4. V JAR byl zavražděn krajně pravicový politik Eugene Terreblanch, vůdce Afrikánského hnutí odporu. Byl ubit dvěma svými zaměstnanci. Prezident Jacob Zuma se snaží uklidnit situaci v době, kdy roste napětí mezi oběma etnickými skupinami.
6. Obamova vláda představila novou jadernou strategii USA, která zpřísňuje podmínky, za nichž je Američané použijí. Strategie omezuje roli těchto zbraní v národní bezpečnosti a počítá s ukončením jejich vývoje.
6. Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov prohlásil, že si Rusko vyhrazuje právo odstoupit od smlouvy o redukci jaderných zbraní, pokud by americká protiraketová obrana ohrožovala ruské strategické jaderné síly.
7. Barack Obama ujistil Gruzii, že může počítat s americkou podporou prozápadní orientace země.
7. Ruský prezident Dmitrij Medveděv a slovenský prezident Ivan Gašparovič v Bratislavě přijali prohlášení u příležitosti 65. výročí konce 2. světové války prohlášení o přátelských vztazích. V dokumentu není zmínka o invazi do Československa v srpnu 1968.
7. V kyrgyzském hlavním městě Biškeku zahynulo při střetu opozice s policií a vojáky přes 100 lidí. Byl vyhlášen výjimečný stav.
7. Do Prahy přiletěl z Bratislavy ruský prezident Dmitrij Medveděv.
7. Ruský premiér Vladimir Putin a jeho polský protějšek Donald Tusk se zúčastnili pietních akcí v Katyni, kde před 70 lety sovětská tajná policie NKVD popravila na 22 tisíc polských důstojníků.
8. Americký prezident Barack Obama se v Praze setkal s ruským prezidentem Dmitrijem Medveděvem. Podepsali Smlouvu START o snížení počtu strategických jaderných zbraní. Každá strana se zavázala snížit počet rozmístěných bojových hlavic na 1550, tj. o 30 procent méně, než povolovala Moskevská smlouva z roku 2002. Večer jednal Barack Obama se státníky z východní a střední Evropy o vztahu k Rusku a o Afghánistánu.
8. Kyrgyzská opozice získala kontrolu nad většinou území. Do čela prozatímní vlády usedla Roza Otunbajevová ze sociálnědemokratické strany. Krvavý převrat si doposud vyžádal 75 obětí.
10. U ruského Smolenska zahynul ve zříceném vládním speciálu TU-154 prezident Lech Kaczyński, jeho manželka a dalších 86 členů státní delegace včetně prakticky celého vedení polské armády i osmi členů posádky. Všichni se měli zúčastnit pietního aktu u příležitosti 70. výročí katyňského masakru.

11. V prvním kole maďarských parlamentních voleb zvítězila pravicová strana FIDESZ Viktora Orbána se ziskem 54 procent hlasů. Socialisté obdrželi 19 procent a extrémní pravicový Jobbik 17 procent.
12. Nejvyšší velitel thajské armády oznámil, že rozpuštění parlamentu by mohlo ukončit měsíční konflikt, který si vyžádal mnoho obětí na životech.
- 12.–13. Ve Washingtonu se konal summit o jaderné bezpečnosti. Sešlo se na něm takřka 50 šéfů států a vlád z celého světa. Summit inicioval americký prezident Barack Obama. Jednalo se mj. o tom, jak do čtyř let přehradit únik jaderného materiálu do rukou rizikových režimů a teroristů. Summit proběhl bez účasti Izraele a Íránu.
13. Saúdskoarabská Rada islámských učenců vyhlásila fatvu na financování teroristických skupin.
13. Kyrgyzský prezident Kurmanbek Bakiyev oznámil, že je ochoten odstoupit z funkce, bude-li jemu a jeho rodině zajištěna bezpečnost.
14. Běloruský prezident Alexandr Lukašenko oznámil, že jeho země má zásoby stovek kilogramů vysoce obohaceného uranu, ale nechá si diktovat ani od Ruska, ani od Spojených států, aby se ho zbavilo.

Česko a svět

- 7.–9. Praha hostila historickou schůzku amerického prezidenta Baracka Obamy s ruským prezidentem Dmitrijem Medveděvem, na níž podepsali smlouvu START o snížení počtu strategických jaderných zbraní.
12. Předseda vlády Jan Fischer se zúčastnil summitu ve Washingtonu, na němž se jednalo o jaderném odzbrojení.

Glosa

Historická večeře s Obamou

Média se v dubnu rozpela o „historickém významu“ nové smlouvy o snížení počtu strategických jaderných zbraní, kterou v Praze uzavřel americký prezident Barack Obama s ruským kolegou Dmitrijem Medveděvem. Žurnalistická verva byla projevem navykého zveličování, ona událost si však místo v učebnicích dějin zaslouží. Jednak pro pozitivní důsledky, které by mohlo mít její naplnění pro světovou bezpečnost, současně jako dobrá ilustrace stavu „velké“ politiky na počátku 21. století.

Podmiňovací způsob při posuzování realizace smlouvy je zatím nutný s ohledem na podmínky kladené senátory USA pro její ratifikaci i vzhledem k vyjádření Medveděva, že

od smlouvy odstoupí, pokud by byla narušena „rovnováha“. Kuriózní je, že podezřivost obou stran se týká hlavně důsledků „Nové START“ (či „START 2“) pro budování protiraketové obrany. Část Američanů se obává, že jim svazuje ruce, Rusové toho, že je zneužitelná k posílení amerického „štitu“ nad vzájemnou paritu.

Nemůže být zato pochyb o tom, že režie přípravy i podpisu smlouvy potvrdily mizivý vliv Evropské unie na zásadní otázky světové politiky. „Tato schůzka je dvojí ztrátou – pro státy, které se zúčastní večeře (s Obamou), i pro EU,“ pozastavil se předseda liberálů v Evropském parlamentu Guy Verhofstadt nad tím, že na hos-

tinu nebyly pozvány špičky EU. „To, že v podstatě nikomu nechyběly, myslím o něčem vypovídá,“ ušklíbl se nad kritikou hostitel summitu Václav Klaus. O čem to opravdu „vypovídalo“, trefně komentoval ruský politický stratég Sergej Karaganov: „Rusko je pro Bílý dům důležitější než střední Evropa, ale taky důležitější než celá Evropa.“ Řečeno s Verhofstadtem: k době, kdy „Obama bude vědět, koho pozvat na večeři“, ještě musí uplynout hodně vody. Nejspíš to již bude nad rámec kapitoly o 21. století.

Pavel Máša je členem redakční rady Mezinárodní politiky.

České státní, národní nebo životní zájmy?

V roce 1992 publikoval Ústav mezinárodních vztahů, díky editorské iniciativě tehdy nového ředitele Jiřího Valenty, sborník s názvem *Máme národní zájmy?* Takto položená otázka byla apelativní povahy a naneštěstí dala podnět různým aktivistům, aby na ni hledali odpověď, většinou s důrazem na výzvu týkající se více adjektiva *národní* než substantiva *zájmy*. V současnosti typickou diskusí na téma, zda je z Prahy blíž do Washingtonu nebo do Bruselu, reflektoval sborník uspořádaný Evou Klvačovou (2009), ale většina ostatních autorů, aniž chceme ublížit těm, na které jsme zde zapomněli, buď překládá z americké angličtiny (viz práci Martina Hollise a Steva Smithe), nebo jen cituje literaturu stejné provenience od Hanse Morgenthaua, Lary Neack a Jeanne Hey, Cliffse Engelwooda, Kennetha Waltze a dalších. To pak také vede k tomu, že anglickému *national* se rozumí jako *státní*, stejně jako ruskému *nacionalnyje interesy*, a jen na okraji zůstává vzpomínka na francouzské *les intérêts vitaux*.

Také díky tomu, že se občané České republiky obávají ohrožení státní svrchovanosti (skutečného nebo domnělého), objevuje se často agresivní diskuse, jejíž účastníci, obvykle bez větší odborné průpravy, přispívají k pojmovému chaosu. Zaujímají rigoróznější stanoviska a na úkor metodologie a argumentace o to naléhavěji předkládají nepřesně formulované teze. Proto můžeme karatsky zopakovat, že *...nedostatek vzdělání politického a filosofického svádí k přeceňování politiky a k jejímu zvodnatění. Vzniká tak pustý politicis hospodský, jenž svým demokratickým pivem o nic není lepší než blaseovaná reakce aristokratického šampaňského*. (TGM).

Historické státní právo české, které bylo programem národního hnutí v 19. století, bylo také odvoláváním se na české národní nebo stavovské zájmy, počínaje legendou svatováclavskou a dnes zpopularizovaným příběhem prvního Evropana sv. Vojtěcha. Patřila sem i propagace českého na úkor německého, příběh *Otce vlasti*, pobělohorská emigrace stejně jako seznam bitev od Mo-

ravského pole přes Lipany po Bílou horu. Obavy ze zneužití historických dat jsou na místě i proto, že až donedávna se národní zájmy hájily tunami železa a dnes je nahrazují technologie vyrábějící informace a systémy hromadné manipulace. Někomu se dokonce zdá, že v poslední době se zpravodajské a zároveň tajné služby pokoušejí národní zájmy privatizovat. Jeden z těchto pozorovatelů, Mírek Vodrážka, to dokonce označil za něco *...mnohem horšího – totiž za vyvlastňování, expropriaci demokracie*.

Týž autor poznamenává, že mnozí jemu podobní komentátoři (Kafka, Gombrowicz, Welsh, Churchillová, Lipovetsky, Baudrillard) říkají, že *...politika se v posledním století stává iracionální, a tato ...irealita se vyznačuje stavem totální substituce pojmů a exhibicionistickým manýrismem*. Z toho vyplývá, citujeme z jiné souvislosti, že také jde o *...okázalé, agresivní politické předvádění výkonnosti, nekonečného cyklu promyšlené manipulace, jak věci mají vypadat, včetně ...násilného zcizení slova a významu, hranice mezi soukromým a veřejným, osobním a politickým*.

Stačí se podívat na jakoukoli diskusi o národních zájmech, abychom si uvědomili rozsah ignorance, kterou nejen veřejnost, ale i odborná veřejnost trpí. Jedni si myslí, že jde jen o *subjektivní pojem*, jehož životnost je dána *donucovacím monopolem*. Stoupenec bezbřehého liberalismu (neví, že anarchie) se domnívá, že *demokracie, prosperita a stabilita*, o kterých mluví Američané jako o svých národních zájmech, je zájmem nejenom americkým, který by neměl být zneužíván na úkor jiných lidí. Podle něho, a tragikomicky, *žádný národ nemá své zájmy, zájmy mají jen jednotlivci nebo skupiny jednotlivců jednajících ve shodě*.

Jiný to říká, necháváje stranou zájmy moravské, téměř slovy Emanuela Vajtaura: *...v českém národním zájmu je postavit se proti nestydatému nacionálnímu štvání, v němž přizvukují všechny české parlamentní politické strany*. Naopak senátor Miroslav Škaloud tvrdí, že národní zájmy nemají nic společného s nacionalismem, a že *...naším klíčovým hospodářským zájmem je vzájemné*

otevírání a propojování trhů bez zbytečných překážek světového obchodu.

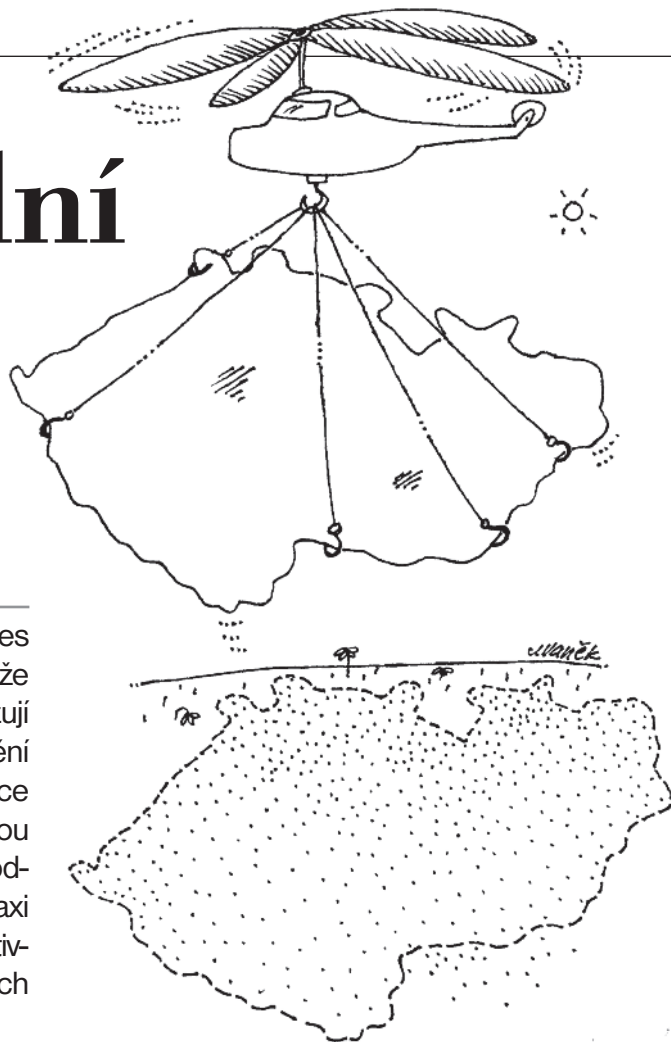
Nejen v posledních dvaceti letech, ale vždy, v každé diskusi o státních, národních nebo životních zájmech šlo o kontext: ČSSR se federovala a později dělila ve prospěch slovenských národních zájmů, v zájmu českém se vstupovalo do NATO i Evropské unie. Stejný motiv byl pro uznání Kosova a bombardování Jugoslávie, pro participaci na válce v Iráku nebo Afghánistánu. Vždy se využívalo emocí místo logiky, což dovoluje vzestupná posloupnost od zájmů *státních* přes *národní*, až k osudovým *životním*.

Aby se slovní spojení *české národní zájmy* nestalo jen důvodem k nactiutrhání nebo planým sporům, snažíme se v tomto čísle Mezinárodní politiky ukázat, že je možné klást otázky a hledat odpovědi, tedy studovat toto slovní spojení bez hněvu a zaujetí, jak učinil a zde činí Petr Kratochvíl, stejně jako ve svém interview Petr Drulák s odkazem na badatelský program ÚMV, jehož tematicky třídní výstup právě vychází pod společným názvem *Hledání českého zájmu*.

Ale neměli bychom také zapomínat, že i když se mnozí chtějí termínu státní, národní a životní zájmy vzdát, není tomu tak hned v několika evropských zemích a tento stav *mezinárodních věcí veřejných* bychom měli nejenom sledovat, ale také mu porozumět. Pak snad nebudeme muset komentovat setkání dvou významných státníků v Praze jako průběh hokejového utkání a kompenzovat svou desorientaci excitací politických komentátorů. A také snad nebudeme své zájmy, pojmenovávané v angličtině nebo v ruštině, vkládat do rukou toho, kdo se o ně lépe postará, a poslouchat, jak upozorňuje již jednou citovaný autor: *Nemusíte se angažovat, my to uděláme za vás! Zbavíme vás rizika komunikace! Ochráníme vás od špatného aktu či rozhodnutí! Zbavíme vás všech tyranů a diktátorů! Zbavíme vás politické i sexuální volby! A v případě, že vás dokonce ponížíme, zbavíme vás i hanby!*

Petr Kratochvíl

Co je to národní zájem?

Národní zájem je sousloví, které slyšíme z úst politiků dnes a denně. Odpůrci radarové základny vyčítají jejím obhájčům, že národní zájem zaprodávají, zatímco její obhájci naopak považují americkou vojenskou přítomnost na našem území za ztělesnění národního zájmu. Euroskeptici tvrdí, že zastánci hlubší integrace národním zájmem pohrdají, a evropští federalisté naopak chápou politickou integraci Evropy jako základní garanci českého národního zájmu. Národnímu zájmu se zkrátka nelze v politické praxi vyhnout. Zejména tehdy, pokud chce politik očernit svého protivníka, je argumentace prostřednictvím národních zájmů a jejich případné zrady nejtěžším kalibrem.

Národní zájem jako kumulace moci

Takový přístup v sobě ovšem skrývá dva zásadní problémy. První problém spočívá v tom, že národní zájem není při těchto debatách nikdy jasně definován a je bez ladu a skladu aplikován tu na politiku, kterou si přeje vláda, tu zase na návrhy opozice. Nikdy přitom nejsou stanoveny žádná kritéria, která by národní zájem i jeho hranice vymezila. Proto se také mnozí politologové snaží celému konceptu raději zešíroka vyhnout.

Druhý problém úzce souvisí s prvním: Protože národní zájem není explicitně definován, je intuitivně ztotožňován s politikou bezbřehé expanze, která se neohlíží ani na názory vlastního obyvatelstva, ani na postoje ostatních států. Toto pojetí, nepřesně označované jako reálpolitika nebo machiavellismus, jindy jako *raison d'État*, si zaslouží bližší pozornost. Jeho jádrem je totiž představa, že v čele státu stojí jakýsi všemocný vládce, který usiluje o jedi-

né: o rozmnožení vlastní moci, a to jak na úkor vlastního obyvatelstva, tak – a to zejména – na úkor ostatních států. Protože cílem státu je zajištění jeho přežití, říkají obhájci takové pozice, a toho nelze dosáhnout jinak než získáním větší moci, než jakou disponují ostatní státy, musí stát za všech okolností maximalizovat svou moc – rozlohu, počet obyvatel, ekonomický potenciál i vojenskou sílu.

Ačkoli se takový přístup na první pohled jeví jako jasná a srozumitelná odpověď na otázku „co je to národní zájem?“, ve skutečnosti toto pojetí národního zájmu více problémů přináší, než kolik řeší. Zprv je zcela zřejmé, že politika, která nebere v potaz zájmy ostatních aktérů, je velmi nestabilní. Pokud bude jeden stát ohrožovat všechny okolní státy (zaštitěn údajným národním zájmem), může jeho mocenská expanze skončit pouze dvěma způsoby: V krajně nepravděpodobném případě stát skutečně uspěje a stane se globálním hegemonem, ane-

bo bude jeho mocenská expanze již velmi brzy zastavena koalici ostatních států, které se budou agresivní politikou tohoto státu cítit ohroženy. Svět, v němž by všechny státy postupovaly podobně agresivním způsobem, se ani vzdáleně nepodobá světu, v němž se dnes nacházíme; spíše je analogií ke známé Hobbesově představě neustálé války všech proti všem, v níž lidé žijí „osaměle, nuzně, stísněně, jako zvířata; a jejich život je jen krátký“.

Dalším problémem je pozice onoho absolutního vládce, jenž svévolně rozhoduje, která politika je v národním zájmu, a která nikoliv. Co když se takto chápaný národní zájem stane spíše nástrojem jeho soukromých zájmů, spíše než obhajobou zájmu celého státu? V situaci, kdy vláda není vázána ani mezinárodními smlouvami (které přece podle výše uvedeného pojetí může vždy s poukazem na národní zájem porušit), ani vůli lidu (na které je její pozice v tomto pojetí také nezávislá), ne-

existuje žádný kontrolní mechanismus, který by prověřil, zda nad národním zájmem ve skutečnosti nevítězí vladařova *vanité privée*.

Třetím problémem je, že přes zdánlivou jednoznačnost nám výše uvedená definice národního zájmu neposkytuje odpověď na otázku, jakou konkrétní politiku by měl stát sledovat. Je-li v zájmu státu maximalizovat jak své území, tak i svou ekonomickou moc, měl by území sousedního státu obsadit, nebo s ním spíše mírumilovně obchodovat? Měl by stát spíše podporovat nadnárodní integraci, která jej pevně ukotví ve spojeneckých strukturách, anebo spíše pěstovat politiku maximální nezávislosti? Žádnou z těchto otázek nemůže toto pojetí zájmu zodpovědět.

Konečně čtvrtý problém je historického rázu. Často se tvrdí, že definice národního zájmu, která je zaměřena exkluzivně na stát a jeho mocenskou expanzi, se historicky ukázala jako dominantní. To ovšem není tvrzení pravdivé. Naopak, národní zájem (a jeho předchůdce *státní zájem*) byl historicky vždy převážně chápán jako prostředek legitimizace určité politiky. Jinak řečeno, národním zájmem není politika, kterou právě zcela svévolně obhajuje panovník určitého státu (nebo, v novějším pojetí, jeho vláda), ale taková politika, která si získá dostatečnou legitimitu.

Národní zájem jako formulace legitimní politiky

V dějinách se od doby vzniku suverénních států moderního typu v 17. století střídala v zásadě dvě období – v některých dobách odvozovaly evropské státy legitimitu svého počínání od politiky mezinárodní (například z mezinárodních dohod či aliancí), v jiných naopak od domácí politiky (například v nejnovější době z „vůle lidu“). Nejznámějším historickým příkladem prvního typu je koncert evropských mocností po vídeňském kongresu z roku 1815. Přestože stabilitu na kontinentu do značné míry zajišťovala rovnováha moci mezi klíčovými mocnostmi, zásadním předpokladem této stability bylo uznání legitimacy celého kongresového systému ze strany těchto moc-

ností. V situaci, kdy jeden, nebo dokonce více států legitimitu mezinárodního systému odmítne (jak učinil například Napoleon nebo na konci kongresového systému císařské Německo), stává se systém nestabilním a vyvozování zájmu státu z jeho mezinárodních vazeb se mimořádně komplikuje.

Druhou možností je navázání národního zájmu na vůli či zájem lidu. Tento typ získává na významu především s růstem nacionalismu a s demokratizací evropské politiky od 19. století. Ovšem legitimizaci národního zájmu odkazem na domácí prostředí bychom našli již hluboko ve středověku – například u Marsilia z Padovy, který jako první přichází s koncepcí lidové suverenity. Překvapivě ale tento akcent nalezneme i u Machiavelliho, myslitele, jehož jméno se stalo synonymem ničím a nikým nelegitimizované mocenské politiky. Machiavelli ovšem často (například ve svých Rozpravách o deseti knihách Tita Livie) zdůrazňuje, že ač panovník může porušovat smlouvy nebo krutě trestat své poddané, přesto jeho hlavním cílem zůstává zajištění svobodného a bezpečného života poddaných. Tedy ani zde by národní zájem neměl být prostým projevem panovnickovy (z)vůle, ale důsledkem jeho snahy o stabilní a spravedlivou vládu.

Obě varianty – legitimizace národního zájmu vůlí domácího politického společenství i legitimizace skrze interakci se společenstvími ostatními – mají ovšem svá rizika. Pokud budeme beze zbytku upřednostňovat mezinárodní legitimizaci, například závazky státu vůči spojencům, může se velmi snadno stát, že bude ignorán hlas domácího veřejného mínění, nebo dokonce že bude zpochybněn význam demokracie pro tvorbu zahraniční politiky státu. Přílišný důraz na domácí politiku má ale také své slabiny. Například koloniální expanze, která často vedla k zničení celých kultur a národů, se v koloniálních metropolích těšila téměř jednomyslné podpoře.

Jedním z možných řešení tohoto dilematu je definovat národní zájem a jeho legitimitu tak, aby se zkombinovala kritéria, která definují nutné podmínky národního zájmu jak z hlediska domácího

(zde půjde o vhledy různých teorií demokracie), tak i z hlediska mezinárodního (teorie mezinárodních vztahů). Pokud uvažujeme o existenci demokratického státu (Česká republika), který se nejčastěji ocitá v interakci s dalšími demokratickými zeměmi (Evropská unie), pak je možno stanovit minimální sadu tří kritérií, která musejí být splněna, abychom mohli hovořit o legitimním národním zájmu a přitom se vyhnout Skyllé přílišné preference mezinárodních závazků i Charybdě přehnaného důrazu na domácí legitimitu.

Kritéria legitimního národního zájmu

Snaha o stanovení kritérií národního zájmu nás může vést dvěma směry. Prvním je vymezení „essence“ nebo „podstaty“ národního zájmu. Takových substantivních definicí národního zájmu bychom našli nepřeberné množství – od maximální autarkie (američtí izolacionisté) po maximální ekonomickou i jinou provázanost (funkcionalisté v integrační teorii či teoretici komplexní vzájemné závislosti); od maximální nezávislosti (klasičtí realisté) až po plnou politickou integraci (evropští federalisté); od maximalizace vojenské moci (opět klasičtí realisté) až po omezení vojenské moci ve prospěch moci ekonomické (liberálové všeho druhu). Ukazuje se ale, že ani jedna z těchto definicí není aplikovatelná v plné šíři. I nejobecnější definice, jako známá teze amerického politologa Hanse Morgenthaua, že národní zájem spočívá v „integritě teritoria státu, jeho institucí a jeho kultury“, se ukazují jako omezené. V rozporu s touto definicí lze snadno historicky doložit, že často docházelo k pokojnému dělení států, nebo naopak k jejich dobrovolnému spojování.

Právě kvůli těmto nedostatkům není divu, že substantivní vymezení bývá v literatuře často ostře kritizováno. Druhou, a zdá se že vhodnější variantou, je vytvořit sadu nikoli *substantivních*, nýbrž *procedurálních* kritérií, která musejí být splněna, aby bylo určitou politiku možno považovat za národní zájem. Naším cílem je v tomto případě vytvořit minimální sadu kritérií, která budou procedurál-

ního charakteru, ale přitom se nezřeknou úsilí o hledání legitimního národního zájmu jako základní hodnoty. Jinak řečeno, hledáme kritéria, která definují proceduru ustavení národního zájmu, a přitom zohledňují vnější i vnitřní legitimitu takového zájmu. Výsledkem tohoto hledání je sada obsahující tři kritéria: (1) kritérium relevance; (2) kritérium konsenzu; a (3) kritérium vnější přijatelnosti.

Kritérium relevance

Základním kritériem při hledání národního zájmu je, že jím může být pouze politika, která (a) výrazně ovlivňuje (vnější nebo vnitřní) fungování společenství nebo (b) podstatně proměňuje jeho základní charakteristiky nebo (c) mu díky ní vznikají důležitá nová práva a povinnosti. Nemůže jím tedy být politika, která je pro dané společenství okrajová. Z toho vyplývá, že takovým zájmem obvykle není víc než několik málo cílů a strategií k nim vedoucích současně. V politické praxi se setkáváme s tvrzením, že určitý dílčí krok je v národním zájmu – takové tvrzení má často partikulární charakter, například reprezentuje zájmy určitého regionu nebo jedné sociální skupiny, národním zájmem tedy není. V empirickém výzkumu lze relevanci

určité politiky ověřovat například tím, že je téma ve společenství dlouhodobě přítomné (minimálně řadu měsíců, ideálně několik let), nebo tím, že se jím zabývají ústřední instituce společenství bez ohledu na proměny jejich složení nebo politickou orientaci. Relevanci tématu lze ověřit například přítomností v programových dokumen-

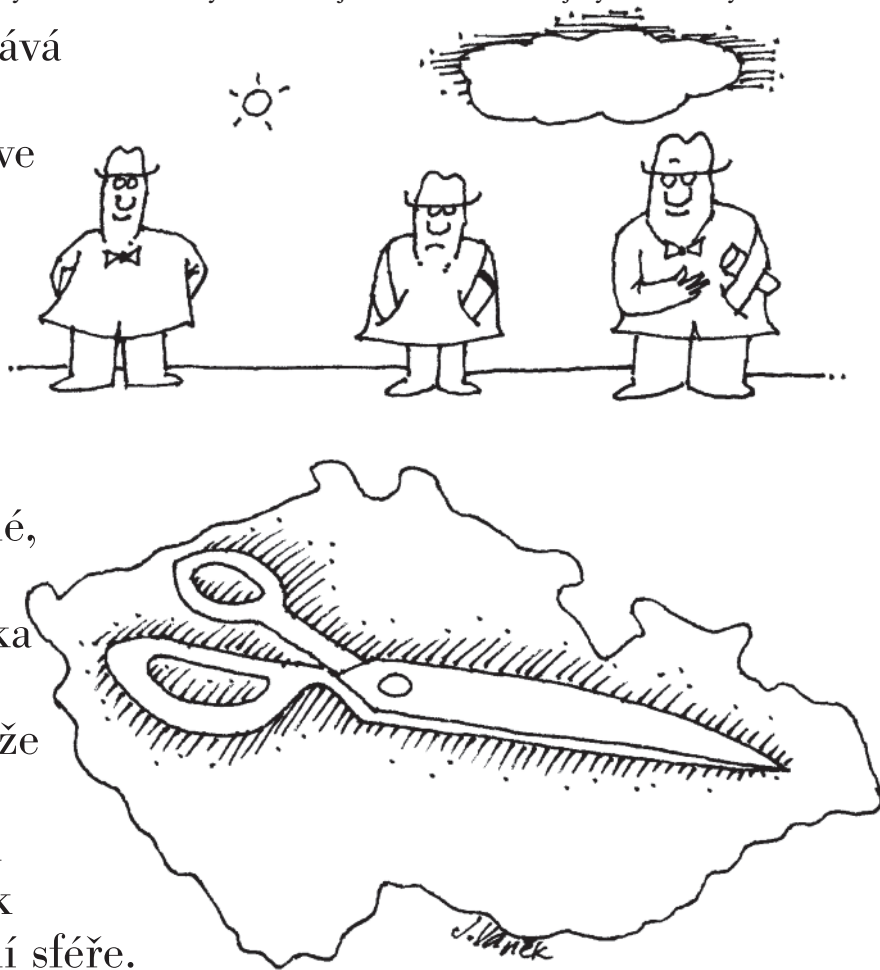
tech ústředních orgánů nebo zmínkami o něm v projevech nejvyšších představitelů či průzkumy veřejného mínění. Důležitá je také dlouhodobá přítomnost problému v mediálním a společenském diskurzu.

Kritérium konsenzu

Poněkud kontroverznějším kritériem je kritérium konsenzu. To stanoví, že společensky relevantní otázka, která se stala součástí veřejné diskuse, vskutku povede k takové proměně postojů tvůrců dané politiky, že postupně vykrystalizuje politický konsenzus stran řešení této otázky. Nejde tedy ani o prostou agregaci hlasů, kdy se shrnou preference jednotlivců (takový model totiž nikdy neumožňuje nale-

tuace a že obvykle není dosaženo konsenzuálního řešení. Ba co víc, čím naléhavější otázka, tím více je debata limitována, přinejmenším z časového hlediska. Na tuto námitku lze nejlépe odpovědět protiaargumentem, že při zkoumání, zda vznikl konsenzus, či nikoli, je třeba rozlišovat (a) cíle určité politiky, (b) obecné strategie, jejichž prostřednictvím má být tohoto cíle dosaženo, a (c) konkrétní taktické kroky. Často se totiž stává, že existuje konsenzus v otázce základního cíle (například vstup země do Evropské unie nebo pomoc rozvojovým zemím), ale méně již v otázce politiky, která nejlépe takového cíle dosáhne (například zda má pomoc rozvojovým zemím být zaměřena na

Politika se stává národním zájmem teprve v okamžiku, kdy jsou všechna tato kritéria splněna. Je přitom zřejmé, že taková charakteristika není trvale platná, protože může dojít k posunu jak v domácí, tak i v zahraniční sféře.

zení konsenzu, neboť si individuální preference téměř vždy odporují), ale ani o vytvoření většinového stanoviska (protože pak nelze hovořit o společenském konsenzu).

Proti představě konsenzuálního národního zájmu se často staví námitka, že skutečná debata se zásadně liší od ideální si-

jejich modernizaci dle západního vzoru, či nikoli). Cílem empirického výzkumu by potom mělo být prozkoumat, na jaké míře obecnosti ještě existuje všeobecná shoda a kde již není možné konsenzus nalézt.

Součástí hledání konsenzuálního řešení by měla být i dostatečná míra deliberace (tj. diskuse ve veřejném prostoru,

kteří se mohou principiálně účastnit všichni členové společenství). Opět lze stanovit základní orientační body, které nám mohou pomoci posoudit, zda deliberace probíhá. První podmínkou je přirozeně otevřenost jednání o určité otázce. Pokud jsou jednání tajná a veřejnost je pouze na závěr seznámena s jejich obsahem, kritérium jednoznačně splněno není. S tím je spojena druhá podmínka, která již byla zmíněna výše, a sice dostatečná přítomnost ve veřejném prostoru, spojená s možností zainteresovaných subjektů účastnit se tvorby politiky nebo právního předpisu. Tato možnost zahrnuje jak účast na kulatých stolech nebo jednáních, kde se stanovují priority politiky, tak i následnou možnost připomínkovat vznikající normy během legislativního procesu.

Kritérium vnější přijatelnosti

Protože usilujeme o kombinaci obou typů legitimacy – vnitřní i vnější, musíme k předchozím dvěma kritériím připojit ještě třetí. Určitá politika, kterou daná země chce ve své zahraniční politice provádět na základě domácího konsenzu, má být současně přijata jako oprávněná ostatními státy a jako slučitelná s národními zájmy ostatních. Z toho vyplývá, že nemůže jít o politiku, která by přímo poško-

zovala ty zájmy ostatních aktérů, jež jsou mezinárodním společenstvím vnímány jako oprávněné. Pokud například výsledkem domácího procesu tvorby národního zájmu bude pokus o násilné obsazení části teritoria jiného (demokratického) státu, je zřejmé, že se takový pokus setká s ostrým odmítnutím ze strany ostatních členů společenství.

Kritérium vnější přijatelnosti se ovšem musí vyrovnat s několika námitkami, z nichž pravděpodobně nejzávažnější je otázka definice mezinárodního společenství. Nejvhodnějším řešením je zkoumat vnější přijatelnost pouze v rámci společenství demokratických zemí. Pokud i v ostatních zemích proběhla definice národních zájmů v souladu s výše uvedenými kritérii a pokud politiku státu ostatní státy akceptují, pak je zcela nesporně zajištěna vnější i vnitřní legitimita dané politiky. Pro praktické účely je například v případě České republiky analýzu omezit na členské státy Evropské unie, která v naprosté většině případů představuje dostatečný referenční rámec české zahraniční politiky.

Závěr

Hlavním cílem této stati bylo především vytvoření základní konceptualizace, která by byla použitelná při empirické analýze zahraniční politiky státu či mezinárodní politiky jako takové. Přestože jsou některá uvedená kritéria nebo jejich části fakultativního rázu (například deliberace v domácím prostředí), základní rámec pro analýzu legitimního národního zájmu byl stanoven. Klíčové je přitom zjištění, zda je určitá politika oboustranně legitimní, tzn., že je a) výsledkem legitimizačního procesu v domácím prostředí, jež vede ke konsenzuálnímu stanovisku v relevantní oblasti politiky a že b) je tato politika přijatelná i pro vnější partnery daného politického společenství.

Politika se stává národním zájmem teprve v okamžiku, kdy jsou všechna tato kritéria splněna. Je přitom zřejmé, že taková charakteristika není trvale platná, protože může dojít k posunu jak v domácí, tak i v zahraniční sféře. Tentýž krok může být v národním zájmu v určitém okamžiku, ale národní zájem se může

i během několika málo let výrazně proměnit. Proměny jsou patrné i z hlediska obecnosti určité politiky: Budeme-li například analyzovat integraci země do Evropské unie, na této rovině obecnosti bude existovat poměrně široká vnitropolitická shoda. Jakmile se ovšem posuneme o rovinu níže a budeme se zabývat například vhodnou mírou politické integrace, zjistíme, že se domácí konsenzus rozpadá. Proto je možné samotný vstup do Evropské unie prohlásit za národní zájem, ovšem například otázka přijetí Lisabonské smlouvy už toto kritérium zcela nenaplní, protože chybí jednoznačný domácí konsenzus. Zároveň je ale třeba v situacích, kdy je určitá politika zaměřena na aktéry, kteří do této skupiny (tj. v našem případě do EU) nepatří, zvažovat i politické důsledky, které daná politika způsobí v těchto zemích.

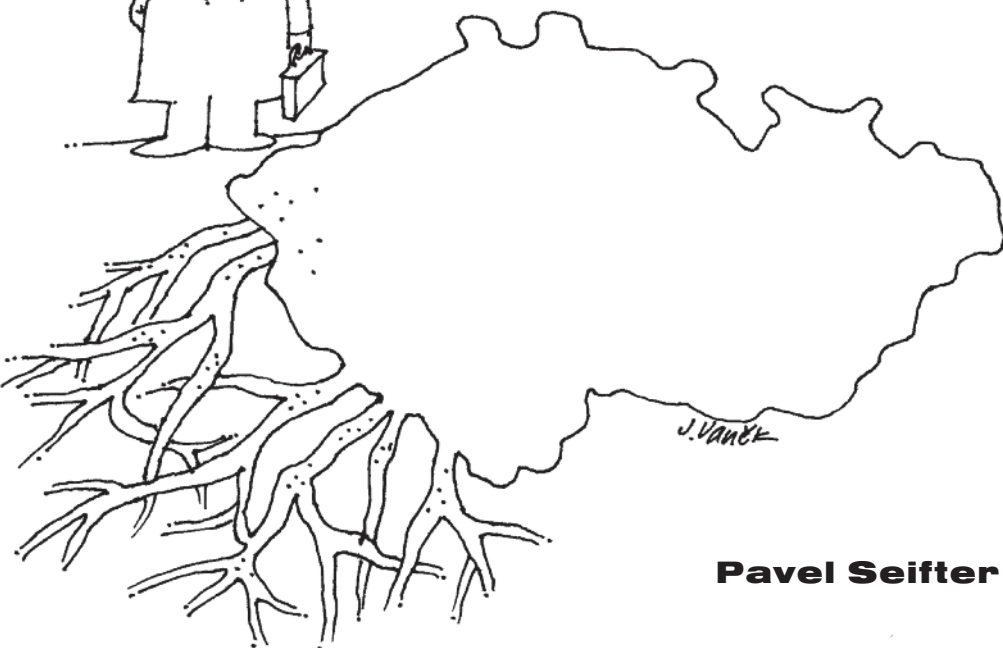
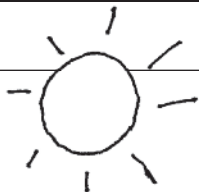
Výše nastíněná konceptualizace přirozeně není bez problémů a otevřených otázek. Například není zřejmé, do jaké míry lze přenášet vstupy z vnějšího prostředí do debat v prostředí domácím (jde o problém tzv. dvojúrovňové hry). Do jaké míry by mělo být závazné při vnitrostátní debatě o určité politice, že některé významné země (které ovšem nemusejí být nutně zeměmi zcela demokratickými, například Rusko nebo Čína) budou takovou politiku považovat za neakceptovatelnou? Druhou spornou otázkou je, zda je možné analogicky utvářet zájem i jiných sociálních aktérů než jen moderních suverénních států. Zdá se, že navržená kritéria by byla vhodná i pro analýzu politických aktivit nadnárodních uskupení, jako je Evropská unie. Ovšem je také nejasné, jak analogický je národní zájem a veřejný zájem určité (například vnitrostátní) komunity, která nevytváří svébytné *politické* společenství. Otázkou proto zůstává, zda lze podobná kritéria uplatnit i na tyto sociální skupiny, anebo zda mezi státy a jinými formami sebeorganizace společnosti existuje radikální předěl.

Petr Kratochvíl je zástupcem ředitele Ústavu mezinárodních vztahů v Praze.
kratochvil@iir.cz

Zdroje

- Národní zájem a jeho legitimita: pokus o novou konceptualizaci XXX (zejména druhá část tohoto textu)
- Návrat k normativě: národní zájem jako teoretická kategorie, Politologický časopis č. 16, 1/2009
- Původ a smysl národního zájmu: analýza legitimacy jednoho politického konceptu, Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno, 2010
- Hobbes, Thomas (1941), Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského (Praha: Melantrich)
- Morgenthau, Hans Joachim, Another „Great Debate“: The National Interest of the United States (The American Political Science Review, 46/4, prosinec 1952)

Pavel Seifter

Národní zájmy

Když v roce 1968 uváděl Jaroslav Šedivý do našeho prostředí zkoumání zájmu v mezinárodní politice, bylo to nové a provokativní. Dnes je užívání termínu národní zájmy obecné a běžné, zato možná méně jasné než před půl stoletím. Má se obvykle za to, že české národní zájmy jsou něco samozřejmého, daného, snad nepochybně objektivního. Nejsou. Tak jako ostatně národ sám a jeho stát.

Zájmy ovšem existují a o některých by bylo možné tvrdit, že jsou národní nebo státní. Děje se tak často způsobem libovolným, chaotickým, vyhovujícím tomu, kdo zájem jako národní prohlašuje. V zahraniční politice je „národní zájem“ mocný nástroj pro získání podpory: má vybuzovat loajalitu, neboť v podtextu je (iracionální) odvolávkou na národ. Ne náhodou je rétorickým dvojčetem národního zájmu jeho „ohrožení“. Celkově vzato, nejen u nás zůstává termín „národní zájem“ velice vágní, měnící se podle daného kontextu. Pohybuje se v sousedství nebo se překrývá s jinými termíny – orientace, koncep-

ce, kurs, priority, principy, hodnoty, cíle, veřejný zájem. Jenže – Jacob Burckhardt už kdysi zapochyboval: „Copak víme o účelech?“

Abychom si s tím poradili, bude tedy asi pro nás užitečné dívat se na národní zájmy dvojím způsobem. Zprv, jako na nástroj pro analýzu zahraniční politiky – a v tomto ohledu zdá se být práce našich teoretiků a analytiků v Praze a Brně na dobré cestě. Právě publikovaná práce Ústavu mezinárodních vztahů je pozoruhodný počín. Zadruhé, „národní zájem“ je termín, který se zabydlel v politické praxi, a ta mu dává své obsahy. Touto druhou možností se chci zabývat.

„Národní zájem“ jako termín v politické praxi

Problém není jenom v tom, že nemáme jistotu o národu, o státu a o národních zájmech. Potíž začíná už s *časem*, s oním momentem, v němž bychom chtěli národní zájem jako věc popsat nebo – v případě politiků a jejich rádců – deklarovat. Není totiž jeden statický bod, v němž se jakýsi předpokládaný soubor národních zájmů vyjevuje. To se jen v určité chvíli národní zájem vyhláší, a to je něco jiného. Ve skutečnosti můžeme nanejvýše mluvit o průběhu, o procesu vytváření národních zájmů. To je důležité, protože přítomnost sama, jeden přechodný historický bod nestačí, aby byla nalezena odpověď na mnoho otázek. Například – které zájmy jsou české, které jsou státní? Které jsou jen partikulární? Kdo a jak určil tyto zájmy a kdo je jejich majitelem?

O co jde, ilustrují tři historické momenty: 1918, 1989 a 1993. Pokaždé chvíle výrazná, zakladatelská, vykazující relativně jasný cíl bořící i budovatelský. Pokaždé ale jiný subjekt, pokaždé nový pohled na „národní zájem“. V prvním případě šlo o projekt Československa, o (hegemonní) národní projekt český, zároveň o národní projekt slovenský, ne však totožný. Zatímco československý národ nevznikl, vzniklo ale časem československé státní vědomí, občanská podoba příslušnosti ke státu jako výraz jeho legitimacy. Pro mnohé československé občany ale nestačilo prvních dvacet let na to, aby se legitimita Československa u nich ujala a po válce byli Němci vyhnáni a Maďaři z velké části také. V listopadu 1989 šlo o jiný projekt, o jiný obsah a do událostí vstoupily český a slovenský národ výrazně odlišně, politicky se utkávající v procesu definování své nové národní a státní existence. I československé státní vědomí bylo v té chvíli přítomno (arcit' postupně slábnoucí, zejména na Slovensku), jako legitimizující faktor pro existenci státu. Na začátku roku 1993 je rozdíl ještě markantnější. Viděno z české pozice šlo najednou o nový, menší, méně vážící, zbytkový státní útvar, který si ve spěchu musel znovu začít hledat svůj nový tvar, nový smysl.

Celá věc ale vypadá jinak, jestliže se na ni podíváme prizmatem relevantně dlou-

hého dějinného vývoje. V našem případě se jedná o etapu od roku 1989, potažmo od vzniku českého státu v roce 1993. V takovémto delším úseku působí celý soubor faktorů a dějů, z nichž normálně krystalizuje orientace státu, a dejme tomu i „národní zájmy“. Tou „normálností“ mám na mysli demokratické „stýkání a potýkání“ ve veřejném prostoru. Vyjevování národního zájmu v tomto smyslu se děje jako jakési usazování sedliny, která prošla sítím politického procesu a přeměňuje se ve sdílené stereotypy, v pocíťované společenství, v obecné přijetí základních postojů vůči vnějšímu světu, ve stanovování cílů a prostředků k jejich dosažení. K nim patří i zahraniční politika státu a dalších aktérů.

Co se nám vyjevuje po osmnácti letech existence českého státu? Máme za sebou bezmála čtvrt století prázdnin, nikdo nás bezprostředně neohrožil, zdálo by se tedy, že byl čas na krystalizaci národních zájmů. Přesto ale pozorujeme, že tento stát je jakoby „odmocněn“, nemá koherentní zahraniční politiku. Sdílené národní zájmy jsou obtížně k nalezení, zatímco stereotypy přežívají z historických vrstev minulého (někdy i předminulého) století. Hlavní témata se nehýbou z místa, politická debata je vedena stále na stejném, dnes už sterilním a anachronickém půdorysu boje proti komunismu a studené války. Nejdůležitější nové impulsy jsou převzaté zvenčí, nezpracované. Důsledkem je nejistá subjektivita, hodnotová nepůvodnost a zahraničněpolitická závislost. Celkově nedospělost, vývojové ustrnutí. To všechno bylo málo zřetelné, dokud platila počáteční agenda, tj. vrátit se do Evropy, otevřít dveře a vstoupit do světových a regionálních institucí, které budou garantovat naši bezpečnost a hospodářský vzestup. Naše hospodářské, politické a bezpečnostní prostředí se ale začíná

komplikovat. Politika Spojených států se proměňuje, NATO a Evropská unie procházejí kritickým údobím, Rusko se probudilo, Německo také, Blízký východ se nás dotkl už nejen přes Afghánistán, ale také skrze Izrael, procházíme hospodářskou recesí a adaptací světového systému. Garantováno není nic. Zpětný pohled prozrazuje, že signály naší pasivity se opakovaly a měli jsme si jich všimnout: dokázali jsme například vstoupit do NATO, EU a jinam, byli jsme chvíli v Radě bezpečnosti, ale nic autentického, obsahově nového od nás ne následovalo.

Míjení se v čase

Druhý poznatek prozrazuje *vrstvení a míjení se s Evropou v čase*. Prostě jsme vstoupili do struktur, které se vzdálily kontextu, v němž se nacházely, když jsme vyhlašovali své cíle. Je to jiná Evropa a jiná Aliance, všechno je v pohybu, leccos se také rozpadá. To objektivně vytváří velké problémy při stanovování národních cílů a strategií. Již nějakou dobu jsme členy západních struktur a jsme objekty globálních procesů, především ekonomických, které oslabují autonomii národního státu. Západ vnucuje postkomunistickým zemím svůj vlastní čas, dochází ke srážce s institucemi a procedurami z jiného časoprostoru a v důsledku toho k procesům, s nimiž si nevíme dobře rady.

Reakce domácí struktury na tyto skutečnosti je třetí věc, které je dobré si všimnout. Vznikají mezery, a ty jsou vyplňovány historicky staršími formami, místy až předstátními (což je ještě nápadnější v některých jiných postkomunistických zemích) – klany, bratrstvy a společenstvími, jež si vytvářejí své loajality a vazby, mezi nimi i nové vazby na stát a nepozorovaně jej rozkládají na fragmenty. Bezmocnost si vypomáhá iracionalitou, starými stereo-

typy a potřebou se zahrabávat do minulosti. Společnost je postupně stále více dezorganizována, systém se stává neovladatelným. Zkušenost „úřednické vlády“ ilustruje tento trend právě tak dobře jako „politická“ vláda před ní. Strany si rozdělují mezi sebou resorty, vláda pak, aby mohla spravovat agendu, rozparceluje kabinet na nespojitá direktoria, jejichž direktori (ministři) si pokud možno vzájemně do svých záležitostí nemluví. Státní úřady vůbec jsou jen podmnožinou složitějšího systému, který je jako celek mimo demokratickou kontrolu. Na vládnutí, na realizaci deklarovaných cílů nemá vláda sílu. Obecný zájem, zájem státní, zájem národní se pak těžko uplatňuje – pokud byl vůbec zformulován. Stále více moci se soustřeďuje jinde. Jinými slovy, skutečná moc se odděluje od politiky.

Charakter moci se ostatně historicky změnil. Dříve znamenala moc vládu nad někým. Dnes se musí „moc“ začít překládat jako „schopnost vládnout“ (Staniszkis). Moc je schopnost být příčinou, dosahovat výsledky. Jde o ovladatelnost systému, o moc systému nad sebou samým. Mohli bychom říci, že úkol doby spočívá v obnově státu na nových základech. Naše „schopnost vládnout“ se týká také našeho bytí v Unii. Tam se soustřeďují dnes šance a zájmy, na unijní úrovni musíme zmenšovat propast mezi unijními institucemi a naší fází rozvoje. Národní zájem má mít svou adekvátní evropskou podobu a předpokládá naši vystupňovanou aktivitu. Politici budou muset (v národním zájmu!) pochopit evoluční podstatu evropské organizace, která je založena na horizontálních síťových vazbách, na procedurách, na nutné míře depolitizace (byrokratizace) – což je mimochodem v rozporu například s americkým ideálem předstátní, občanské organizace. Kdo nepochopí, kde a jak je dnes rozložena moc, nedokáže určit národní zájem.

Absence komunikujícího společenství

Onen proces odmocňování národní vlády – zvnějšku i zevnitř – má paradoxně tendenci vést k podobnému efektu jako proces evropský, tedy k odosobněné byrokracii. Na národní úrovni se jedná o jev nežádoucí, pro-

V zahraniční politice je „národní zájem“ mocný nástroj pro získání podpory: má vybuzovat loajalitu, neboť v podtextu je (iracionální) odvolávkou na národ. Ne náhodou je rétorickým dvojčetem národního zájmu jeho „ohrožení“.

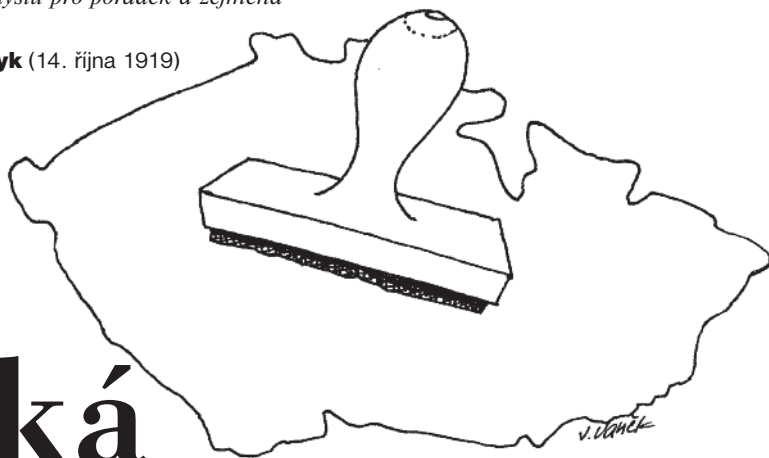
tože to stát, vládu a celý systém delegitimizuje. Když nejnovější publikace ÚMV hledá národní zájmy, narazí na problém legimitizace a legimitnosti politiky a „národních zájmů“. Jde o to, že stát a celý systém vlády musí být „oduševněný“ politikou (demokracií) a kontrolovaný občany. Musí jimi být neustále inspirován a legimitován. Což se týká také cílů a národních zájmů. Je jasné, že se to může dít jedinečně svobodnou politickou diskusí a hledáním konsenzu, jinak jde o zájem, který je národu vnucován držitelem moci nebo té či oné její části. Klíčová není absence konsenzu sama, to je spíše důsledek. Tragický je rozpad politiky jako procesu, který je schopen generovat politickou dohodu, a v důsledku toho orientaci státu a společnosti. Sám veřejný prostor je dnes už okupován nejrůznějšími „zájmy“ (převážně tržního a bezpečnostního rázu) a odpovídajícím rétorickým provozem. Přesahy se ve veřejné diskusi nedějí, protože skutečná veřejná diskuse žádná není. Nevzniká *kulturní vědomí souvislosti*, bez něhož není spolehlivých úsudků ani komunikace (Loewenstein). Nemáme tudíž komunikující společenství. Spíše než kde hledat národní zájmy, v reálném světě praktické politiky stojí dnes otázka takto: Jsme vůbec schopni generovat a stabilizovat obecné a dlouhodobé zájmy, jakož i produktivní způsoby chování a jednání, které akumulují minulé zkušenosti a zároveň se otevírají zkušenostem novým?

Pavel Seifter je bývalý velvyslanec ve Velké Británii, nyní působí na London School of Economics.

P.Seifter@lse.ac.uk

Velikost naše nebude jen ve velikosti území a početnosti obyvatelstva, naše velikost bude se zakládati na velikosti našich snah a na rozhledu řídícím velikost prostředků, uskutečňujících náš státní program. Československo Prahy, československá republika musí mít mravní, tj. opravdu lidský základ; [...] je nám třeba pracovitosti, poctivosti, nestrannosti, je nám třeba úcty k zákonu, smyslu pro pořádek a zejména vědomí poctivosti...

T. G. Masaryk (14. října 1919)

Česká identita

aneb Hledání substancí a komunikativní situace

Miloš Havelka

Po postmoderním rozpadu sjednocujících velkovyprávění pokroku a emancipace šel vývoj v historických a sociálních vědách směrem ke kulturalistickým studiím a zkoumání diskurzů, k historické i sociální antropologii a ke kulturním dějinám vůbec, a vedl nejen k pluralizaci hodnot a výzkumných perspektiv, ale zároveň i k vynoření, případně k novému akcentování starších, badatelsky údajně „měkčích“ pojmů jako „generace“, „paměť“, „každodennost“, „multikulturalita“ atp.; a spolu s tím došlo k prosazování zájmu o koncept „identity“, a to ve všech způsobech jeho používání, tj. individuálně psychologickém, kulturně historickém i sociálním.

Zatímco před druhou světovou válkou se s analytickým používáním konceptu identity setkáváme poměrně zřídka (v tzv. „symbolickém interakcionismu“ a „analytické psychologii“), po válce udělal pojem značnou intelektuální kariéru, ať už v souvislosti s problematizací rasových teorií, z praktické potřeby občanské identifikace válečných vězňů, vyhnanců a utečenců, a také z důvodů poválečného nárůstu nacionalismů. Přitom bylo a je stále možné odlišovat od sebe dvě základní perspektivy chápání identity jako sociální, nábo-

ženské, civilizační atd. **diference**, a sice perspektivu „substanciální“, ve které je identita vnímána jako „nositel“ zvláštních, kulturních a historických znaků („identifikátorů“) a jako osudová forma příslušnosti k nějaké skupině, vrstvě, třídě, národu, nebo dokonce i k civilizaci, a vedle toho pojetí „funkcionální“, zdůrazňující identitu jako specifické navrstvení sociálních rolí a příslušností, které se různým způsobem hierarchizují a aktualizují v různých tzv. „komunikativních situacích“ (E. Goffmann, F. Lyotard, J. Habermas); zjednodušujícím způsobem vy-

jádrěno, své „češství“ si například méně uvědomujeme při nákupu v samoobsluze a nepochybně silněji při mezinárodním hokejovém zápase s Rusy nebo po opuštění území vlastního státu. Funkcionální pojetí se zdá v poslední době silněji prosazovat, mimo jiné také proto, že oslabuje nebo znemožňuje zjednodušující představy o „ztrátě identity“ v procesech politické a ekonomické integrace (funkcionálně se totiž „evropská“ a „česká“ identita nevylučují).

Těchto několik poznámek se mi zdálo důležité předeslat následujícím úvahám o české identitě také proto, aby se ukázalo, že v našem prostředí jsou dějiny problému (asociované s řešením tzv. „české otázky“, povahy „češství“ atp.) starší než dějiny samotného pojmu.

Novodobý český národ a moderní češství, které dnes považujeme za něco zcela samozřejmého, jsou výsledkem podivuhodného a v mnohém evropsky jedinečného národního vzestupu v 19. století. Na jeho počátku rozptýlené a převážně venkovsky a maloměstsky zakotvené etnikum, charakterizované v zásadě z barokních dob pocházejícími „malými strukturami sociálního života“ (O. Urban), s kulturou „jen lidovou“, a většinou stojící ve stínu německého živlu, kdy byla čeština (podobně jako lužická srbština) považována za odumírající jazyk, se na konci onoho století proměnilo v moderní národní společnost s vlastní vědou, literaturou, s uměním hudebním i výtvarným, schopnou konkurovat politicky, kulturně i sociálně dominující národní společnosti rakouské, případně maďarské.

V tom všem Češi splňovali nejen starší dobový požadavek na uznání národní svébytnosti, totiž své existence jako „národa historického“ (G. W. F. Hegel, L. von Ranke a d.), tj. národa nejen s vlastním jazykem a písemnictvím, ale především s vlastní státní a politickou minulostí, a zároveň i „národa kulturního“ (G. Mazzini), tj. takového, který do „koncertu ostatních evropských národů už přispěl vlastní původní melodií“ (náboženskou i politickou) a který přispívá také svou kulturní přítomností.

Jako doklady završení českého vzestupu v posledních desetiletích 19. století je

možné připomenout rozdělní pražské univerzity na českou a německou (1882), zrovnoprávnění češtiny s němčinou v takzvaném „vnějším úřadování“, to znamená ve styku se stranami a se samosprávnými organizacemi o rok později (boj o zrovnoprávnění češtiny v tzv. „vnitřním úřadování“, tj. vedení úředních akt, probíhal ještě dlouho poté), změnu volebního řádu do obchodních komor v roce 1884, založení časopisu Athenaeum jako prvního českého vědecko-kritického periodika atd.

Postupné vnější uznání přirozeně doprovázel po celou dobu růst národního sebevědomí, projevujícího se požadavky tzv. historického státního práva, ale především snahou o kultivaci a rozvoj všech složek sociálního života (výchovy i vzdělanosti, spolkového života, demokratizace politiky, modernizace společnosti atp.), opakovaně formulovaných jako program „nepolitické politiky“.

Zhruba v první třetině 19. století převládal mezi elitami v historických Zemích koruny české tzv. „zemský patriotismus“, pro který, zjednodušeně řečeno, byli Češi i Němci sice jazykově odlišnými, ale jinak stejně důležitými a rovnoprávními obyvateli své země (Böhmen). Identita zde byla spojena převážně jen s místem narození a pobytu, případně s prostředím života, což je přesvědčení, které tehdy s domácí tzv. historickou šlechtou sdíleli například Josef Dobrovský, Bernard Bolzano a další, mezi nimi také mladý František Palacký. S nástupem nacionalismů na obou stranách, české i německé, se identitotvorné znaky postupně měnily ve směru jazykových, kulturních, historických a politických charakteristik a svébytnosti národů. Dokládá to například vznik státní loajality jako zvláštního identitotvorného znaku v tzv. austroslavismu, tj. v přesvědčení o „rozumnosti“ Rakouska jako silného státu mezi Německem a Ruskem, přirozeně ochraňujícího existenci (a identitu) západních Slovanů, a třeba také nepřijatý federalistický návrh F. Palackého a F. L. Riegra, předložený na Kroměřížském sněmu koncem revolučních 40. let, který rovněž vycházel z předpokladu nutné koexistence stávajících národů monarchie.

Substanciální pochopení české identity jako přirozeného nositele vlastností a aktéra všech národních aktivit bylo historicky specifické v tom, že je v průběhu vývoje stále silněji ovlivňovala jeho zvláštní komunikativní situace, tj. v daném případě „konfliktní společenství“ (Jan Křen) s německým živlem. Ve *Stručném přehledu dějin Českých dob starší* to například Palacký formuloval později často opakovaným obratem o „stýkání, potýkání a pronikání“, což byl princip nejen interpretační, ale do určité míry také aktivistický ve smyslu opakovaně působící nutnosti potvrzovat vlastní identitu směrem navenek. Nicméně „jazykový utrakvismus“ českých elit, jejich kulturní dvojjazyčnost (jako tomu bylo v případě K. H. Máchy, Boženy Němcové, Karla Havlíčka nebo autora libret ke Smetanovým operám *Dalibor* a *Libuše* Josefa Wenziga, samotného Bedřicha Smetany či Františka Palackého, později Karla Klostermanna a dalších) ještě dlouho přežívaly. Zde se česká identita stávala do jisté míry věcí volby a mravním závazkem, oním „každodenním plebiscitem“, o kterém v návaznosti na francouzského historika náboženství a teoretika nacionalismu Ernesta Rennana později hovořil T. G. Masaryk.

Na konci 19. století se předchozí pojetí české národní identity dostalo do určité krize. Ta byla jednak způsobena vyčerpáním dosavadního historicko-právního pojetí českých politických zájmů, navíc příliš silně vázaných do tradic národní buditelství. Počáteční boj o záchranu jazyka a potvrzení češství rozvojem národního kulturního a spolkového života už nemohl dostačovat v situaci dalšího hospodářského rozvoje, doprovázeného postupující industrializací a urbanizací, v době stabilizování moderní, i když v některých svých sociálních vrstvách ne plně rozvinuté, resp. nedostatečně stratifikované národní společnosti (opakovaně se připomíná absence národní šlechty a slabost českých elit vůbec), a také jejich občanských potřeb (všeobecné hlasovací právo).

Symbolickou roznětkou se stalo zpočtybnění pravosti rukopisů Královédvorského a Zelenohorského. Ty byly nejen pro českou veřejnost, ale i pro většinu jejich vůdčích reprezentantů rozhodujícím dokla-

dem rané kulturní vyspělosti a duchovní samostatnosti národa a jeho identity. Argumenty, s nimiž v roce 1895 přišli filolog Jan Gebauer, historik Jaroslav Goll, estetik Otakar Hostinský, sociolog T. G. Masaryk a několik dalších, narazil na rozhořčený odpor ze strany „obhájců“ rukopisů, vedený často nevybíravě historikem Václav Vladivojem Tomkem, politikem a vědcem Josefem Jirečkem, hlavou „staročeské strany“ Františkem Ladislavem Riegrem a vydatně podporovaných Juliem Grégrem, šéfredaktorem „mladočeských“ *Národních listů*, tehdy nejmocnějšího českého deníku.

Prokázání podvrženosti obou rukopisů mělo vyřešit otázky postavení vědy a standardů vědeckosti vědy v zájmových kontextech národního života, většinou se však zdálo útokem nejen na českou identitu, opřenou o údajně prastarou uměleckou svěbytnost a jazykovou samostatnost národa, ale do značné míry také zpochybněním kulturně historických a mravních základů předchozí české politiky, pro kterou bylo „rukopisné sebevědomí“ důležitým předpokladem národního sebeprorazování.

Hodnotové vakuum národního života, které se tehdy odmítnutím pravosti rukopisů vytvořilo, se o něco později pokusil naplnit svým výkladem „náboženského“ smyslu českých dějin T. G. Masaryk. Oproti jednoduchému zdůrazňování příslušnosti k národu a proti mladočeskému propojování nacionalismu a liberalismu jej v tetralogii (*Česká otázka, Naše nynější krize, Jan Hus a Karel Havlíček*) vyložil jako občanský a mravní závazek, kontinuálně rostoucí z hvězdných dob českých dějin, z české reformace a z národního obrození, tj. z údajně jim vlastních idejí hu-

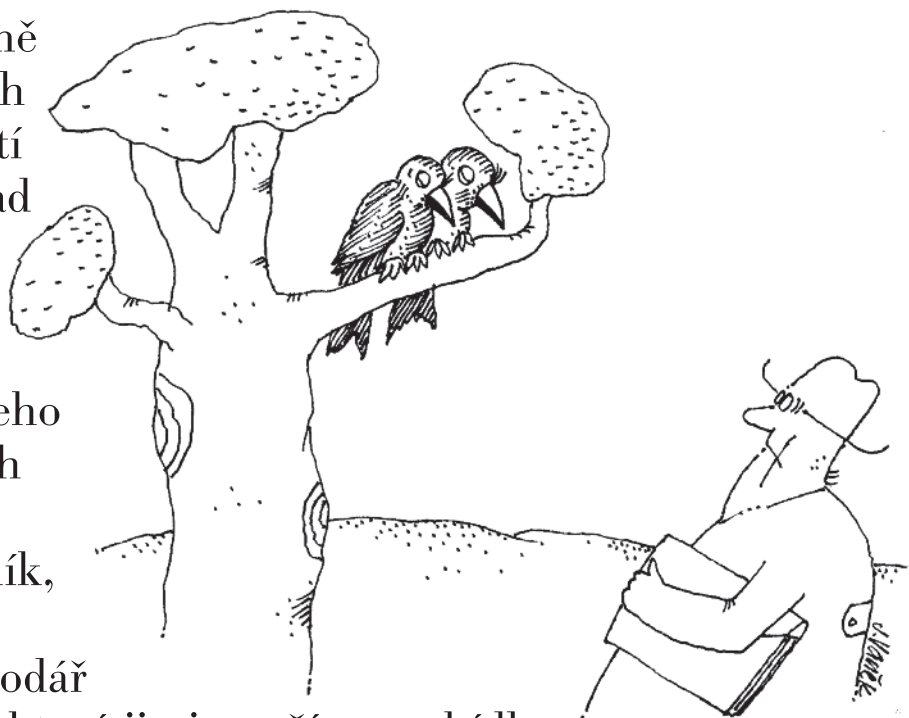
manity a náboženské tolerance, demokratičnosti a lidské důstojnosti.

Tento protinacionalistický, v nadčasových a univerzálně lidských idejích humanity a demokracie založený, prvek Masarykovy koncepce české identity se často přehlíží.

Masaryk zároveň výrazně přispěl k rozchodu se staršími, katolicky orientovanými základy české identity, zdůrazňujícími

a politický spolubojovník, mladočeský národohospodář Josef Kaizl, který jimi nepřímou nabídl alternativní „filosofii českých dějin“. Uznal sice symbolický význam Masarykova pojetí vrcholných epoch, pro život národa je ale považoval za nezávazné, a kontinuity hledal v především v utváření národního a politického zájmu poobrozenské doby. Proti Masarykově *humanitě* postavil svobodomyšlnost

Už v polovině devadesátých let 19. století tak například své kritiky Masarykovy koncepce orientoval jeho dřívější druh a politický spolubojovník, mladočeský národohospodář Josef Kaizl, který jimi nepřímou nabídl alternativní „filosofii českých dějin“.

svatováclavskou, karlovskou a barokní (se symbolem Jana Nepomuckého) dobu – s pokusy o jejich aktualizaci se setkáváme za druhé republiky a za okupace – a zpevnil symbolické vnímání husitství a obrození (a spolu s tím protestantských a osvícenských tradic) jako nejvýznamnějších údobí národních dějin a jako zdrojů české demokratičnosti a sociálního citění. Ovšem skryté požadavky na (transnacionální) občanské principy i konkrétní mravní nároky, které odtud Masaryk vyvozoval pro kulturu, politiku a tvorbu české identity, ustoupily záhy do pozadí, vzdor Masarykovu státotvornému výkonu, jeho prezidentství i intelektuálním postojům.

Už v polovině devadesátých let 19. století tak například své kritiky Masarykovy koncepce orientoval jeho dřívější druh

(která podle něho v liberalismu humanitu nijak nepotlačuje), proti jednotčímu *smyslu dějin* zdůraznil aktivity individuí a stran, napojené na (vždy) konkrétní situovanost národní „pravdy“.

Dnes by bylo jistě možné dále uvažovat, do jaké míry se podobně nacionálně liberální a pragmatické pojetí národní identity „bez závazků“, posléze přece jen oslabované patosem „první republiky“ a neutralizované v potomním vývoji, nakonec vrátilo po „sametové revoluci“.

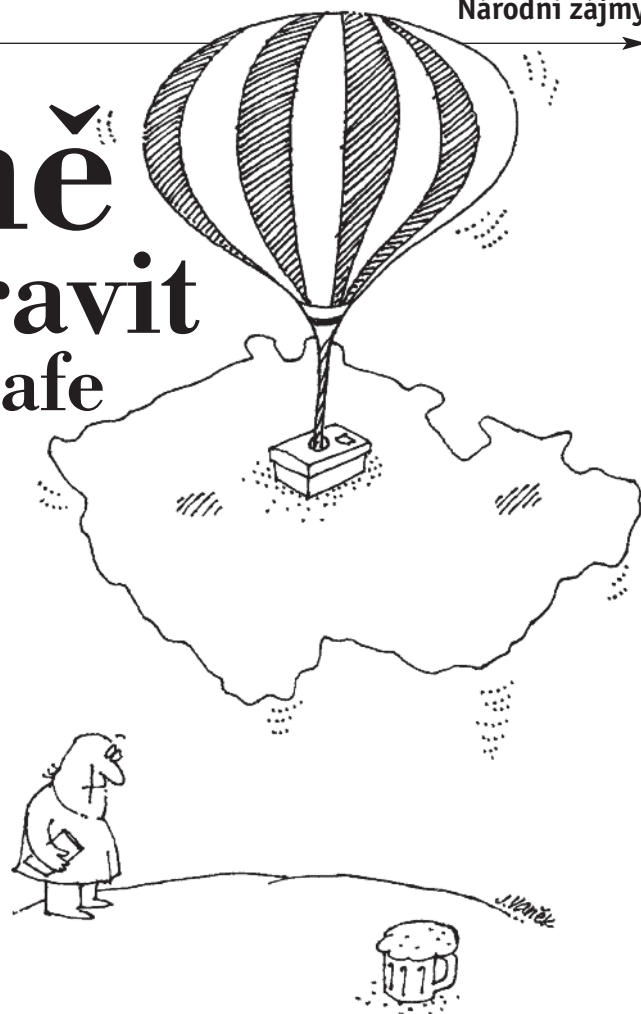
Miloš Havelka je vysokoškolský pedagog na FHS UK, zabývá se mj. dějinami sociologie a historiografie a českými dějinami myšlení.

milos.havelka@googlemail.com

S kým se na Balkáně zdravit a ke komu zajít na kafe

Filip Tesař

Na Balkán, jak vědí statisíce českých turistů, dojedete přes noc – v globálním měřítku za humny. Že je Balkán takřikajíc za evropskými humny, vnímá i Evropská unie. Na přelomu století se rozhodlo, že západní Balkán bude mít jako jediný z regionů sousedících s Evropskou unií právo se do ní začlenit; to Maroku bylo svého času vysvětleno, že do klubu nepatří, Turecko je přemlouváno k privilegovanému partnerství a postsovětské republiky (vyjma Pobaltí) momentálně nic než partnerství nečeká. Západní Balkán se nejspíš do Unie postupně začlení a Česko má k němu hodně blízko. Má však stejně blízko ke všem zemím? A má na to kapacitu?

Běžná rodina také neudržuje vztahy na stejné úrovni se všemi sousedy. S některými se vlastně jen slušně zdravíme, k jiným zaskočíme bez ohlášení na kafe – k někomu máme prostě blíže nebo nás třeba poji vzdálené příbuzenství. Teď jde o to, s kým z budoucích nových sousedů bychom to měli praktikovat. Představíme-li si Evropskou unii jako samosprávnou obec, měli bychom se snažit, aby ti z adeptů, k nimž máme blízko, získali trvalý pobyt v obci co nejdříve. Obec totiž funguje tak, že žádoucí rozhodnutí neprosadíme sami: potřebujeme spojení.

Na západním Balkáně je sedm zemí, z toho jednu jako nezávislou uznává jen

část Evropské unie: Kosovo. Tam je tedy přijetí sporné. Těmi ostatními jsou Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Chorvatsko, Makedonie a Srbsko. Bulharsko a Rumunsko se do klubu dostaly s předstihem. Jejich vstup Česko vítalo, občané vcelku souhlasili a jako projev vstřícnosti jim náš stát otevřel hranice pro volný pohyb pracovních sil. To je bezpochyby něco víc než jen „Dobrý den“. Už během vyjednávání o vstupu bylo vidět, že obchodní výměna mezi Českem na jedné a Bulharskem a zvláště Rumunskem na druhé straně nabírá obrátky, které se daly těžko připsat něčemu jinému než právě efektu budoucího členství – s jinými balkánskými státy se to totiž nedělo.

S Bulharskem a Rumunskem tedy můžeme ostatní uchazeče vcelku dobře porovnat. Vstup některých dalších balkánských zemí je možná za dveřmi a pokud chceme se sousedy opravdu spolupracovat, možná bychom k nim měli občas zajít na kafe včas, ještě dřív, než u nás

v Bruselově začnou být trvale hlášeni. Po vstupu může být pozdě: je to stejné jako najednou zvonit u dveří, o které jsme okem nezavádili po léta. Malý stát – a my jsme malým státem – má také omezenější kapacitu pro rozvíjení vztahů. Nemáme-li ke všem balkánským státům stejně blízko, možná bychom měli rezignovat na snahu pít kafe se všemi. Beztak se ke všem nedostaneme tak často, abychom se opravdu sblížili, a pak veškerá snaha přijde vniveč, protože perspektivním vztahům nebudeme moci věnovat potřebný čas.

Integrace Balkánu a český národní zájem

V rámci projektu NPVII o českých národních zájmech jsem se pokusil odpovědět na otázku, nakolik je podpora integrace zbývajících balkánských zemí do Evropské unie českým národním zájmem. Vstupu západobalkánských zemí vyjma Kosova (i předtím Bulharsku a Rumunsku) jsou dveře otevřeny a proti nejsou ani klí-

čovi mezinárodní hráči jako Spojené státy a Rusko. Tím podpora jejich integrace splňuje jedno ze tří základních kritérií, na jejichž základě byl v projektu vymezen národní zájem: **vnější přijatelnost**.

Otázka výhodnosti či nevýhodnosti integrace balkánských zemí do EU je samozřejmě široká (ekonomické, bezpečnostní aj. aspekty) a má více rovin (bilaterální, multilaterální). Vybral jsem tedy jeden určitý aspekt: potenciální ekonomický přínos integrace. Význam ekonomiky v zahraniční politice je značný zejména v případě malých států. Ekonomické vztahy jsou poměrně snadno objektivně měřitelné, mohou určitým způsobem ovlivnit

Českou republiku jako celek, a jsou přitom spojeny s dalšími možnými aspekty, například případným budováním spojeneckví uvnitř EU, nebo s bezpečnostní stabilitou. Intenzivní ekonomické vztahy jsou také určitým výrazem veřejného zájmu o danou zemi a nebývají záležitostí krátkodobou, nejsou tedy výhradně vázány například na aktuální politickou garnituru. Ekonomický přínos integrace, vyjádřený mírou vývozu českého zboží, služeb

a investic, jsem bral jako základ **relevance** národního zájmu. Ačkoli vývoz do balkánských zemí nemůže být pro Česko zásadní, může přispět k diverzifikaci českého zahraničního obchodu a investičního portfolia, a tudíž například i k lepší stabilitě v dobách krize. Obchodní obrat České republiky s balkánskými zeměmi dlouhodobě charakterizuje převis vývozu nad dovozem, což přispívá k posílení stability platební bilance. Jako první tedy bylo namístě zjistit, zda existuje souvislost mezi integrací a rozvojem ekonomických vztahů. Aby byl obrázek úplnější, zjišťoval jsem současně, nakolik jsou ekonomické vztahy podmíněny faktory stojícími mimo dosah vlivu přímých aktérů: integrací do NATO, sta-

vem veřejného povědomí o balkánských zemích, lidnatosti, výši HDP, geografickou, jazykovou, sociální, kulturně-náboženskou či historickou blízkostí a sdílenými vazbami z komunistické doby.

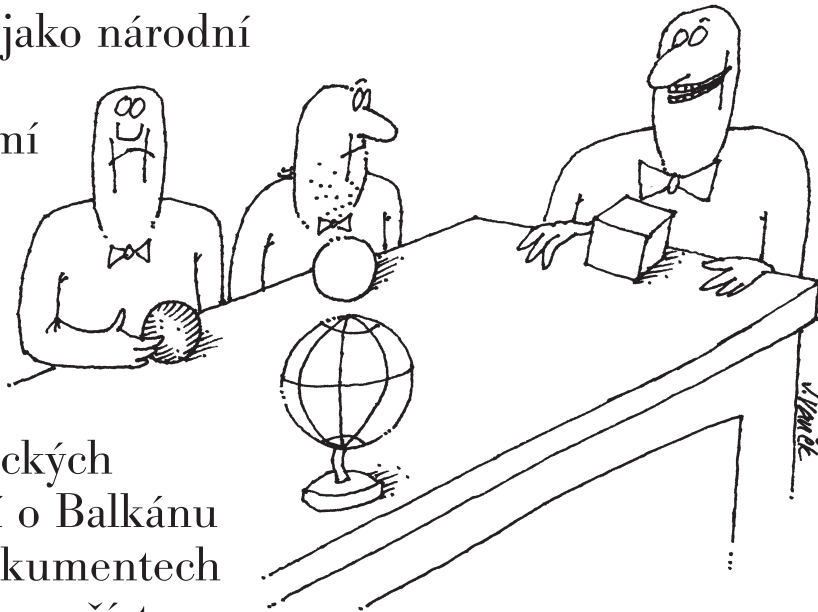
Poslední ze tří kritérií, **konsenzus**, bylo nejkomplicovanější. Konsensus v tomto ohledu nemůže být pouze součtem preferencí (kde má mimochodem, podle průzkumů veřejného mínění kladné skóre trvale jenom Chorvatsko a v minulosti s odřenými zády i Bulharsko s Rumunskem), většinovým názorem, ale v praxi může těžko nabýt i podoby absolutní shody. Vyšel jsem z toho, že preference veřejnosti jsou sice různé, ale ak-

čanské úrovni by to byla veřejná aktivita, vyjádřená počtem a významem občanských sdružení propagujících vztahy s danou zemí, zahraničními styky samospráv či kulturní výměnou, případně český zájem o poznávání balkánských zemí prostřednictvím univerzitního studia a pozornost odborníků, vyjádřená akademickými publikacemi.

Mihavé množiny a kvalitativní komparativní analýza

Koncept obsahoval řadu proměnných, jejichž hodnoty byly často obtížně objektivně měřitelné, bylo však možné je vzájem-

Nelze tedy brát jako národní zájem integraci balkánských zemí do Evropské unie jako celku. Ostatně, ačkoli se na nejvyšší úrovni českých strategických koncepcí hovoří o Balkánu jako celku, v dokumentech resortního rázu se přístup k jednotlivým zemím pronikavě liší.

tivně se (opět vyjma Kosova) proti integraci balkánských zemí u nás v zásadě nikdo nestavěl. Jednotlivé země se však těší různé míře aktivní politické či občanské podpory. Vybral-li jsem ekonomické vztahy jako základ národního zájmu, za doklad konsenzu jsem pak pokládal míru aktivní politické i občanské podpory odpovídající rozvoji ekonomických vztahů. Co je to aktivní podpora? Na politické úrovni to mohou být intenzita politických vztahů, vyjádřená vzájemnými návštěvami apod., rozsah diplomatických a smluvních vazeb a zařazení dotyčné země do strategických koncepcí české zahraniční politiky (proexportní, rozvojová politika apod.). Na ob-

ně srovnávat v rámci určitých mezních bodů. To je vcelku běžné ve fyzice, chemii či astronomii, ale méně využívané ve společenských vědách. Řekněme například, že předělem je voda o teplotě lidského těla. Směrem nahoru je spíše horká, vroucí voda je horká zcela nepochybně, směrem dolů je spíše studená a při 0°C je ledová. Při 90°C je přitom téměř vroucí, při 10°C skoro ledová. Co třeba integrace do Evropské unie? Předělem je kandidátský status, členství je bezpochyby integrací, podepsaná přístupová smlouva téměř. Země, která má zpracovanou pouze studii o proveditelnosti, nutnou k zahájení rozhovorů o přidružení, je prakticky neintegrována, a nemá-li ani to, není vůbec. Pro-

tože rozdíl mezi „téměř“ a „zcela“ je méně významný než rozdíly mezi jinými relativními hodnotami, je řada hodnot u horního i dolního okraje navíc exponenciálně zakřivena.

Relativní hodnoty proměnných se po převedení na číselnou stupnici od nuly do jedné (předěl má hodnotu 0,5) dají navzájem snadno srovnávat, a to v rámci celé množiny případů. Kvůli škále neostrých, mlhavých hodnot („zcela“, „téměř“, „trochu“) mezi třemi pevnými body je tato metoda nazývána „mlhavé množiny“. Srovnáním proměnných lze odhalit tzv. nutné příčiny určitého jevu („nutná příčina“ je zde matematický termín, jinak jde samozřejmě o číselnou korelaci, která nanejvýš ukazuje na silnou pravděpodobnost toho, že X je příčinou Y). Proměnná X představuje nutnou příčinu proměnné Y tehdy, jsou-li hodnoty všech případů Y podmnožinou hodnot případů X. Konkrétně by například integrace do EU představovala nutnou příčinu českého vývozu na Balkán, pokud by mlhavé hodnoty vývozu byly ve všech případech nižší nebo rovny mlhavým hodnotám integrace. Pokud je tedy vývoz řekneme „značný“ (třeba 0,6), může být i stupeň integrace stejný nebo „zásadní“ (třeba 0,8), ale ne „omezený“ (třeba 0,3). Mlhavé množiny byly do sociálních věd výrazněji uvedeny teprve koncem osmdesátých let 20. století, v českém prostředí zatím využívány nejsou; tím lákavější bylo pokusit se o jejich využití.

Platí, že závislost ve smyslu „nutné příčiny“ neznamena, že hodnoty obou proměnných mají podobné hodnoty – integrace může být klidně „zásadní“, a vývoz přitom zůstává „minimální“. V takových komplikovaných případech, jako jsou české vztahy k Balkánu, bývá příčin určitého jevu více, hledáme tedy jejich kombinaci, což metoda mlhavých množin usnadňuje. S kombinací možných příčin přímo pracuje další metoda, odvozená z mlhavých množin, nazývaná kvalitativní komparativní analýza (QCA). Ta výchozí relativní hodnoty zjednoduší na binární – například od předělu nahoru mají hodnotu 1, jinak 0. S určitou proměnnou (v našem případě českým vývozem) se porovnávají více ostatních proměnných naráz a při-

tom se hledá nejjednodušší kombinace, která je specifická. Má-li tedy vývoz v několika případech hodnotu 1, a ve všech těchto případech se k těmto hodnotám řadí shodná řada jedniček a nul, můžeme předpokládat, že růst vývozu je podmíněn touto kombinací řady faktorů.

Smyslem použití dvou metod byla snaha postihnout co nejúplněji souvislosti dané výzkumnými otázkami a také maximální kontrola výsledků. Kvůli spolehlivosti výsledků a dále, aby se mohl projevit efekt postupující integrace balkánských zemí do Evropské unie, jsem provedl analýzu pro dva různé roky: rok 2007 (rok, pro nějž byly v době zpracování studie k dispozici nejnovější údaje ve všech směrech, a současně rok, kdy do EU vstoupilo Bulharsko a Rumunsko) a rok 2002, kdy byla integrace ČR téměř dokončena, ale integrace balkánských zemí stála vesměs na počátku.

Závěr: Bulharsko, Rumunsko... Chorvatsko... Srbsko?

Na otázku položenou v úvodu se odpověď nabízená zvolenou metodologií liší stupněm konkrétnosti pro jednotlivé země. Analýzu samozřejmě nelze pokládat za nadčasový obraz českého vztahu k Balkánu, pouze o ilustraci toho, jak tento vztah vypadal v uplynulých několika letech, během nichž se Česká republika začleňovala do Evropské unie a většina balkánských zemí se jí zvýšenou rychlostí přibližovala. Je možné, že závislosti a mechanismy, jimiž se řídí vztah české ekonomické, politické a veřejné sféry k balkánským zemím, se v budoucnu změní.

Analýza ukázala, že intenzita českého vývozu na Balkán souvisí s integrací do Evropské unie. Vycházíme-li z toho, že relevance českého zájmu o Balkán je založena na výhodnosti ekonomických vztahů, zjednodušeně vývozu, pak je obecně relevantní i podpora integrace Balkánu. Míra konsenzu situaci dále upřesňuje. Nejlepší předpoklady k rozvoji ekonomických vztahů má Česko s těmi balkánskými zeměmi, s nimiž je spojuje dědictví komunistických let, veřejnost vztahy s nimi podporuje, jsou lidnatější, integrují se do EU, politické vztahy s nimi jsou živé, jsou

zařazeny vysoko na žebříčku českých strategických koncepcí, integrují se do NATO, veřejnost je může vnímat jako patřičně způsobilé k členství v Evropské unii, existuje stabilní diplomatická a smluvní základna vzájemných vztahů a leží relativně blízko. Těmto podmínkám v největší míře vyhovují Bulharsko a Rumunsko, jejich vstup tedy v českém zájmu byl.

Sdílené komunistické dědictví – které je u postjugoslávských zemí slabší – sice vyznělo jako momentálně nejdůležitější kritérium, dá se však očekávat oslabování jeho vlivu. Rovněž oslabit může kritérium lidnatosti, díky lepší orientaci českých subjektů na Balkáně. Pak by Chorvatsko mohlo následovat Bulharsko a Rumunsko. U Srbska může omezujícím faktorem zůstat vstup do NATO, což je poměrně pravděpodobné. Albánie, Bosna a Hercegovina a Makedonie jsou dodatečně handicapovány dalšími faktory, přičemž zásadní otázkou zůstává slabá česká veřejná podpora. Černá Hora a Kosovo jsou handicapovány prakticky ve všem. Kosovo je prozatím z okruhu českého národního zájmu vyloučeno kvůli konfliktu s kritériem vnější přijatelnosti, nezdá se však, že by mohlo dojít ke zvýšení veřejné podpory, úrovně politických vztahů, postavení ve strategických koncepcích, takže i po případném vyřešení státoprávního sporu se Srbskem zůstane integrace Kosova z pohledu českého národního zájmu outside-rem.

Nelze tedy brát jako národní zájem integraci balkánských zemí do Evropské unie jako celku. Ostatně, ačkoli se na nejvyšší úrovni českých strategických koncepcí hovoří o Balkánu jako celku, v dokumentech resortního rázu se přístup k jednotlivým zemím pronikavě liší. Podíváme-li se na dvě země velikostí srovnatelné s Českem, Rakousko a Řecko, je poučné, že výše naznačený pohled na národní zájem téměř kopíruje přístup Rakouska, zatímco za horizontem ponechává země, s nimiž naopak pije kafe Řecko. Netřísť-li síly oni, neměli bychom ani my.

Filip Tesař je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

tesar@iir.cz

Energetická bezpečnost

v debatě o českých zájmech

Vít Střítecký

Energetická bezpečnost je jedním z nejčastěji skloňovaných témat české zahraniční a bezpečnostní politiky posledních let, a proto její analýza nemohla chybět v projektu *Hledání českých zájmů*. Na tématu energetické bezpečnosti však není zajímavá pouze významná pozice v agendě české zahraniční politiky, ale také způsob, jakým se do popředí dostalo. Rozkrývání podobných procesů napomůže porozumět způsobům, jimiž jsou české zájmy vytvářeny.

Sekuritizace energetické politiky

Výzkum v projektu *Hledání českých zájmů* byl založen na důsledné práci s teoretickými koncepty, jež byly naplňovány empirickými daty prostřednictvím tradičních disciplinárních metodologických postupů. Tento článek se teoretiko-metodologickým uchopením samozřejmě zabývat nebude. Jeden teoretický koncept však zmínit musí. Již úvodní rozhlédnutí se po energetické diskusi v České republice naznačilo, že debata velmi často sklouzává do oblasti bezpečnosti. Tato skutečnost není tak samozřejmá, jak by se na první pohled mohlo zdát. Vždyť energie-

tická problematika by mohla být především ekonomickou, či dokonce tržní agendou, která je v některých oblastech částečně určována státní energetickou politikou. Právě silná přítomnost bezpečnosti dimenze ukazuje na skutečnost, že energetická problematika prošla v České republice procesem tzv. sekuritizace.

Tento koncept staví na myšlence, že je-li v zásadě libovolné téma v určitém okamžiku pochopeno jako téma bezpečnostní, dostává se ihned do popředí agendy. Významným důsledkem také zůstává, že vládní administrativy mohou využít relativně mocnější instrumenty, mají-li odpovědět na bezpečnostní výzvy. V neposlední řadě se do obtížné pozice dostávají také potenciální kritikové, neboť v sekuritizované agendě již nezaujímají odlišné

stanovisko v politické debatě, nýbrž se stavějí do opozice v situaci, kdy kritizování „řeší“ bezpečnostní, tedy z hlediska existence státu zcela zásadní, otázku. V tomto kontextu si lze snadno představit nařčení, že někdo jedná „proti zájmu země“.

Proces sekuritizace vždy vyžaduje tzv. sekuritizujícího aktéra, tedy entitu, která sekuritizaci určitého tématu prosadí. Jak bude ještě připomenuto, energetická bezpečnost byla mnohokrát deklarována jako český zájem. Z hlediska porozumění tomuto zájmu pak v tomto kontextu bylo zcela klíčové nalézt sekuritizujícího aktéra. Náš výzkum založený na metodách diskurzivní analýzy ukázal, že za sekuritizaci energetické politiky stáli čeští atlantisté. Na tomto místě bude vhodné podí-

Ruský prezident Dmitrij Medveděv se svým podpisem zvětšil na jednom z potrubí nového plynovodu Nord Stream, který povede plyn z Ruska do Evropy, a letos v dubnu tak symbolicky odstartoval jeho výstavbu.

Alexander Demianchuk, Globe Media/Reuters

vat se na ideové skupiny v české zahraniční politice trochu podrobněji.

Atlantické představy v českém pohledu na energetickou bezpečnost

Atlantické představy vyniknou ve srovnání s pohledy jejich hlavních vyzyvatelů-evropeistů. Evropeisté se pokoušejí posilovat Evropskou unii prostřednictvím kultivování vztahů s evropskými mocnostmi (především Francií a Německem). Mají tendenci preferovat pozice evropských spojenců, dostávají-li se do rozporu s postoji USA. Od atlantistů se také významně odlišují v pohledu na Rusko, které se snaží vnímat spíše pragmaticky jako partnera.

Atlantisté zdůrazňují význam transatlantických vztahů, a to jak na bilaterální, tak i multilaterální úrovni. Jejich cílem

je posilovat vztahy s USA a zasazovat se o posilování jejich pozic v Evropě. Atlantická komunita se tak velmi obezřetně a spíše kriticky dívá na snahy Evropské unie přebírat významnější roli při zajišťování bezpečnosti v Evropě a jejím sousedství, které by mohly vést ke stažení sil Spojených států a celkovému úpadku jejich zájmu o evropský kontinent (ponechme nyní stranou, že k tomuto procesu dochází i bez významnějších posunů v rámci zahraniční a bezpečnostní politiky EU). Atlantisté tak oproti prohlubování spolupráce v těchto oblastech kladou důraz na východní politiku EU a proces rozšiřování. Tyto priority legitimizují spíše negativním pohledem na Rusko, které na rozdíl od evropeistů často vnímají jako hrozbu.

Značný vliv českých atlantistů při formování energetické agendy se v rámci

našeho výzkumu ukázal hned několikrát. Jak naznačila už přípravná fáze mapující historii tématu v české debatě, počátek diskuse byl spjat s několika konferencemi organizovanými několika předními českými atlantickými institucemi, na kterých participovali v podstatě výhradně zámořští pracovníci vládních institucí a experti. Významnější skutečností však bylo, že v dalších veřejných projevech a textech dominovala výše zmíněná témata, která jsou pro atlantisty tradiční. Velmi patrná byla především konstrukce ruské hrozby, význam energetické agendy pro východní politiku a proces rozšiřování. Jako nejvýznamnější český nositel tématu energetické bezpečnosti se ukázal Alexandr Vondra, který se několik měsíců po výše zmíněných akcích stal vicepremiérem pro evropské záležitosti.

Energetická bezpečnost jako priorita českého předsednictví v Radě EU

Agenda energetické bezpečnosti se ve veřejném prostoru začala výrazněji objevovat v souvislosti se dvěma procesy. Tím prvním byla snaha tzv. Pačesovy komise vnést do politické diskuse o energetické politice expertní pohledy. Z dnešního pohledu je poměrně zajímavé, jak rychle se na závěrečnou zprávu této komise zapomnělo. Druhým procesem pak bylo formulování priorit českého předsednictví v Radě EU. Jen málokdo si povšiml, jak významnou roli energetická bezpečnost v koncepci priorit hrála.

Mottem českého programu se stala „Evropa bez bariér“, která se měla projevit především ve třech oblastech – ekonomice, energetice a vnějších vztazích. Tato triáda našla v konceptu energetické bezpečnosti společného jmenovatele. Programový dokument českého předsednictví zmiňoval energetickou bezpečnost v kontextu současných snah o liberalizaci trhu s energiemi (energetika). Proces vytváření společné energetické politiky byl chápán jako posilování energetické bezpečnosti Evropy. Z ekonomického hlediska tato představa zcela zapadala do liberalizačního rámce, který si české předsednictví na obecné rovině vytyčilo (ekonomika). Nejvýznamněji ale téma energetické bezpečnosti rezonovalo v kapitole o vnějších vztazích (vnější vztahy), kde bylo přímo propojeno s důrazem na východní politiky Evropské unie. Tato skutečnost se ukázala jako více než symbolická, neboť české předsednictví bylo v samém počátku konfrontováno s ukrajinsko-ruským plynovým sporem,

který výrazně zasáhl některé členské země EU (například Bulharsko a Slovensko). V rámci vnějších vztahů a v přímé návaznosti na energetickou bezpečnost Česká republika také uspořádala summit jižního koridoru, který se konal společně se summitem Východního partnerství. Bez ohledu na jeho reálné

dopady lze tento summit považovat za jednu z nejdůležitějších událostí českého předsednictví, která navíc představovala ryze českou iniciativu a nesouvisela tak pouze se servisní rolí předsednické země Evropské unie.

Celý projekt, v jehož rámci vznikla i studie o energetické bezpečnosti, si kladl za cíl ukázat, že *hledání českých zájmů* netkví v objevo-

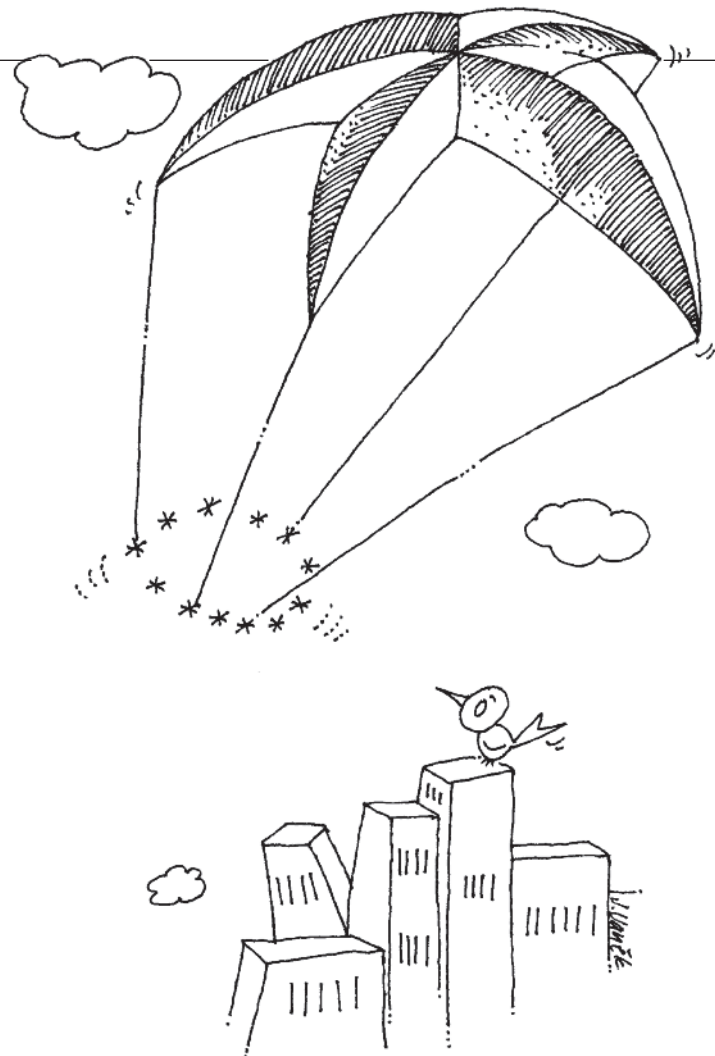
vání daných a neměnných zájmů, ale ve skutečném hledání relevantních a pro naše okolí přijatelných sdílených pohledů a představ. Bez jakékoli snahy soudit či porovnávat jednotlivé přístupy měl příklad energetické bezpečnosti ukázat, že za výrazným profilováním tohoto tématu stojí určité usazené představy. Tento článek nabídl „argumenty bez důkazů“. Nejenom ty lze nalézt v knihách *Hledání českých zájmů*, které Ústav mezinárodních vztahů právě vydává.

Vít Strítěcký je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.
stritecky@iir.cz

„Jediný národní zájem, na němž jsme se dokázali shodnout a naplnit ho, byl vstup do Evropské unie,“

říká ředitel Ústavu mezinárodních vztahů **Petr Drulák**. V rozhovoru pro Mezinárodní politiku se zamýšlí nad novým vymezením pojmu národní zájem, odlišným od pojetí realistické školy, nad příčinami rozpolcenosti české politické elity ve vztahu k zahraničněpolitickým otázkám a její ideologizaci podle hesla „Bud' Brusel, nebo Washington“ a vyslovuje se pro to, aby Česká republika působila na globální úrovni zejména prostřednictvím Evropské unie. S Petrem Drulákem hovořil Robert Schuster.

Když padl před dvaceti lety re-
žim, chodilo se okolo všeho,
co souviselo se slovem „národní“,
po špičkách, byla s tím spojena ne-

gativní konotace. Jak si tento ostych vysvětlit? Souvisí to s dědictvím komunismu?

Začátek devadesátých let byl specifický v tom, že ještě existovalo Československo a pojem národa byl explozivní. Prvorepubliková představa o československém národu nikdy nezapustila kořeny. Národy byly dva, Češi a Slováci, a samozřejmě v okamžiku, kdy se začala národní otázka otevírat, objevovaly se divergence mezi Čechy a Slováky. Z tohoto hlediska mne neudivuje tomu, že tenkrát se tomu politické elity snažily trochu vyhnout. Na druhou stranu se vznikem České republiky se otázka národa poměrně často objevuje v řadě projevů tehdejších českých představitelů. Jistým problémem bylo uchopení pojmu národa, protože český nacionalismus není nějaký vypjatý. Česká identita je problematická, tzn. nemá úplně jednoznačný obsah, jak to koneckonců s identitami bývá. U národního zájmu byly dva problémy, které, řekl bych, ten koncept zatěžují dlouhodobě. Jeden je, že koncept národního zájmu, tak jak se o nich mluví v mezinárodní politice, je formován realistickou školou. Vytvořili ji intelektuálové působící v rámci velmocí – Němci, Francouzi, Američané. Realistický pojem národního zájmu, tzn. maximalizace moci, pojmu moc, je naprosto nevhodný pro potřeby malého státu, jako je Česká republika. Protože z pohledu realistické

školy malé státy v podstatě neexistují, a pokud existují, tak jen jako malé předměty nějaké velmocenské hry, nikoli jako někdo, kdo by měl své vlastní zájmy formulovat, je tudíž směšné, aby se někdo jako Česká republika pokoušel o něco takového v mezinárodní politice. Takže to bylo něco, co generovalo oprávněný odpor k národnímu zájmu. Ale pak je tu další problém, který je dlouhodobější, a to je problém kolektivního zájmu. Národní zájem by patřil do skupiny zájmů, které označujeme jako kolektivní či veřejné zájmy. Objektivní existence takových zájmů je v rozporu s neoliberálními představami o světě, které byly vlivné v našem transformačním období a stále ovlivňují českou společnost. Neoliberalismus počítá jen s individuálními zájmy. Když je budou jednotlivci uskutečňovat, bude se tak dít pro blaho celku. Podle těchto názorů se za kolektivním zájmem pouze skrývá agregát různých individuálních zájmů. Otázka dlouhodobého národního zájmu, který by individuální zájmy přesahoval, do neoliberálních schémat nezapadá.

Pojem národní zájem může navodit dojem, že se jedná o něco pro bytí národa zcela zásadního a existenciálního a v případě jeho nenaplnění hrozí celku ohrožení. Nemůže právě tento pohled koncepci národního zájmu ohrozit či problematizovat?

Je to věc, která kupodivu přispívá k diskreditaci národního zájmu. Aniž by byl řádně definován, stává se předmětem různých politických hádek, kdy si politici vzájemně vyčítají, že nesledují národní zájem, a tím jako by ohrožují přežití české společnosti. To leckoho může odrazovat od použití toho konceptu tím, že je zprofanován v politických diskusích. Národní zájem by měl odkazovat k něčemu, co je trochu dlouhodobější, co rezonuje ve společnosti, a nikoli k něčemu, co se mění s každou vládou nebo co je pouze stranickým zájmem. Otázka je, jak by měl být národní zájem definován a vymezován. V tom je jedna z velkých inovací našeho výzkumu, který děláme v Ústavu mezinárodních vztahů. My jsme národní zájem vymezili nikoli tradičním realistickým pojetím jako shromažďování moci, ale jako něco, na čem je společnost schopna najít shodu a je přijatelné i pro naše okolí. To jsou kritéria, jimiž vymezujeme český zájem. Podle mne jsou vhodnější pro potřeby malého státu, jako je Česká republika, než realistické velmocenské pojetí.

Vsouvislosti s rozdělením Československa se hovořilo o tom, že nově vzniklá Česká republika se ocitla ve změněné geopolitické situaci. Lišily se proto nějak výrazně zájmy ČR od zájmů Československa v období 1990–1992, pro něž bylo charakteristické volání po „Návratu do Evropy“?

Řekl bych, že v 90. letech tu existovalo něco jako český zájem nebo národní zájem, což byl právě návrat do Evropy, na němž se shodla větší část společnosti. Tak tomu bylo i za federace. Rozdělení nezměnilo základní orientaci směrem k Západu. Jak víme, i slovenská reprezentace sledovala podobnou orientaci, a to, že na Slovensku došlo na cestě do Evropy k nehodě, vnímala i tehdejší slovenská reprezentace jako obrovský neúspěch. Návrat do Evropy byl základním zájmem obou států až do jeho završení v podobě vstupu do Evropské unie. Neřekl bych, že by po

Archiv Mezinárodní politiky

roce 1993 docházelo z hlediska českého národního zájmu k nějakému velkému posunu oproti roku 1990; základní směr byl nastaven už tenkrát.

Pojem národního zájmu se začal viditelně uplatňovat až koncem 90. let. Jak moc to tenkrát souviselo s blížícím se zahájením rozhovorů o vstupu do Evropské unie?

Máte pravdu, to byl určitý moment, kdy se vstup do Evropské unie stává reálným, kdy se otevírají přístupové rozhovory, v té chvíli to už není něco abstraktního. Ve chvíli, kdy se EU stala hmatatelnější, konkrétnější, objevuje se na to reakce. Evropská unie je společenství, které není pouze mezinárodní, ale nadnárodní, tedy státy předávají některé kompetence na nadnárodní instituce a v té chvíli se ob-

jevuje jako určitá reakce i obava ze ztráty suverenity, a s tím úvahy, co vlastně jsme a co chceme. Takže souvislost se vstupem do EU určitě existuje.

Patřilo kromě Návratu do Evropy k českým národním zájmům i nalezení nového vztahu k Německu? Na první pohled je docela zajímavé, že česko-německá deklarace přichází ve stejnou dobu, kdy se Česku otevírá reálná perspektiva členství v Evropské unii...

Vztah k Německu a vstup do Evropy jsou dva procesy, které jsou provázané, protože naše cesta do Evropy vedla přes Německo. Německo bylo hlavním podporovatelem rozšiřování. Pokud by německá politika nezaujala tak jasnou pozici k rozšiřování, patrně by se zpomalilo. Němec-

ko hrálo velmi pozitivní úlohu. Druhý moment je, že to je náš nejvýznamnější soused. Tyhle dva momenty jsou spojené. Nejsem si jist, jestli jedna deklarace dokázala vztahy obou národů zásadně změnit a jestli vztahy s Německem jsou úplně rovnované. Není to diplomatický problém, z hlediska zahraničněpolitického jsou naše vztahy výborné a v průběhu českého předsednictví se to ukázalo, neboť Německo bylo silou, jež nám hodně pomohla. V pořádku jsou určitě i ekonomické vztahy. Pak ale najednou vidíte, že téma sudetských Němců se dá kdykoli využít způsobem, který by už ani nikdo nečekal. Když prezident své výhrady k Lisabonské smlouvě zdůvodní tímto způsobem a najednou zjistíte, že vůbec není osamocen a že má na politické scéně spojení na

pravici i levici. To jsou věci, jež překvapují a svědčí o tom, že vztah k Německu ještě stále nemáme přirozený a normální.

Po vstupu do Evropské unie jsme se dostali do zvláštní situace: návrat do Evropy se sice podařil, ale najednou se začaly objevovat spory, jež trvají dodnes – spory o podobu Unie, o naši roli v rámci Společenství. Máte pro to nějaké vysvětlení?

Vstup do Evropské unie je skutečný zlom, je to základní moment, kdy se naplnil náš jediný národní zájem, jež jsme byli schopni definovat a shodnout se na něm. Od té doby nic takového nemáme. Rozpolcenost české politické elity se netýká pouze otázek evropské integrace, nýbrž týká se i otázek bezpečnosti, což dobře ukázala diskuse o umístění amerického radaru v České republice. To je také jedním z výsledků našeho výzkumu – v hlavních otázkách české zahraniční politiky není konsenzus možný. Shoda se objevuje pouze v okrajových otázkách, protože to nikoho moc nezajímá a ani nestojí. S tím souvisí ale ještě i druhý paradox: právě proto, že jsme uskutečnili návrat do Evropy, necítí česká politika potřebu definovat další zájem a jak vůbec definovat zahraniční politiku. Zahraniční politika nemá jasný obsah anebo se liší strana od strany. Existují jisté stranické představy o zahraniční politice, ale žádná ze stran není ochotna do toho dostatečně investovat. Hodně se u nás například mluví o tom, že máme zájem o Balkán a východní Evropu, což ovšem není moc vidět na naší vízové politice, protože v okamžiku, kdy by to mělo něco stát, ukáže se celá rétorika jako prázdná. Společnost je s takovým postojem vcelku spokojena, protože ji to nějak moc nepálí, a dokonce se může domnívat, že Česká republika nemá žádný zahraničněpolitický problém, nemá důvod jakkoli definovat svou pozici, a z toho důvodu je čistě reaktivní. Když někdo přijde a o něco nás požádá, začneme to nějak řešit – většinou způsobem, že se na dané téma vzájemně pohádáme. Vzpomeňme si na Lisabonskou smlouvu, americký radar, misi v Afghánistánu. Ono nás to v podstatě nezajímá, ale cítíme, že je tu někdo, koho považujeme za důležitého, tak se o tom diskutuje, ale bez větší vůle k dohodě.

Není ale paradoxem, že pokud zahraniční politika běžného občana nezajímá, hlavní strany nejsou schopny překlenout pomyslné příkopy a najít v hlavních zahraničněpolitických otázkách shodu?

Já vidím určitý problém v tom, že zahraniční politika je ideologizována ve smyslu „Buď Washington, nebo Brusel“. Naše politické strany nemají příliš hluboké kořeny a jsou ideově nevyhraněné, a je proto možné, že zahraniční politika může být jedním z bodů, k němuž se mohou ideologicky přihlásit, aniž by je to něco stálo. Na straně druhé tlak není velký, aby cítily potřebu rozdíly překonat v okamžiku, kdy dojde na rozhodování. Protože jedna věc je rétorika odlišnosti dovolující si zachovat identitu, a potom je praxe vládnutí, kde ale necítí dostatečný tlak na jejich překonání, protože voličům o to koneckonců vůbec nejde. Výsledkem je rétorická konstrukce dovolující upevnit vlastní identitu – u sociálních demokratů by to byl její výrazně proevropský charakter; u občanských demokratů zase naopak silný atlanticismus. Zároveň ale také platí, že ve vládě se pravice chová proevropštěji, než předtím prohlašovala, a levice zase atlantičtěji.

Máte pocit, že v jiných zemích s podobnou historickou zkušeností, jakou má Česká republika, je tomu jinak, a že se daří lépe nacházet konsenzus při definování národních zájmů mezi hlavními stranami v zemi? Mám na mysli Polsko, Maďarsko, Slovensko...

Řekl bych, že u nás je to skutečně horší. Podívejme se, jak probíhalo slovinské předsednictví v Evropské unii. Tam si jdou vláda a opozice také po krku, ale v evropských otázkách není sporů. Nebo vezměme si Polsko, pokud jde o transat-

lantické vztahy a jejich jednání o americké protiraketové obraně. Polská pozice byla poměrně sjednocená, což platí i v evropských záležitostech, kde se daří nalézt konsenzus mnohem snáze než u nás. Totéž se dá říci i o Maďarsku, i když jinak ve střední Evropě není polarizovanější země než právě Maďarsko. Otázky evropské integrace, Lisabonské smlouvy tam nebyly předmětem vnitrostranického boje.

Vztah k Německu a vstup do Evropy jsou dva procesy, které jsou provázané, protože naše cesta do Evropy vedla přes Německo. Německo bylo hlavním podporovatelem rozšiřování. Pokud by německá politika nezaujala tak jasnou pozici k rozšiřování, patrně by se zpomalilo.

Jak si to vysvětlujete?

Pro to žádné jednoznačné vysvětlení nemám. Možná to souvisí s tím, že Poláci a Maďaři měli národní slechtu, jež byla schopna definovat národní zájmy a chovat se jako strategický aktér. To je jedno z možných vysvětlení, ale nechtěl bych ho nějak privilegiovat.

V kterých oblastech má Česká republika své národní zájmy definovat a usilovat o jejich naplnění?

Hlavní oblast, kde bychom měli definovat

a naplňovat naše zájmy, je Evropa a Evropská unie. To je naše základna, na níž budujeme naši zahraniční politiku. Jsme součástí zmíněného celku, a o to je bolestivější, že Evropská unie sama o sobě a i řada otázek evropské integrace tak rozděluje českou politickou scénu. Ale národní zájem by si zasloužil definovat i v dalších oblastech – ve vztahu k sousedům, kde se možná nacházíme v situaci, kdy bychom mohli hovořit o naplnění zájmu. Například vztah k Německu není předmětem velkých stranických půtek a tam jsme se možná určitým způsobem přiblížili k tomu, že se aspoň nehádáme. Ne, že bychom pro lepší vztahy něco dělali a dodávali jim nové impulsy, ale současný status quo v zásadě všem vyhovuje. Totéž platí ve vztahu ke Slovensku, kde máme dobré vztahy, ale spíš v tom smys-

lu, že neexistují žádné spory a problémy, než že bychom je prohlubovali a něco nového vytvářeli.

Co například globální témata, jako boj proti chudobě?

U globálních problémů bychom měli působit zejména skrze Evropskou unii. Ono je to poněkud úsměvné, když stát ja-

ko Česká republika zkouší nějakou samostatnou politiku mimo Evropu. Úsměvné to ale není proto, že jsme malí, ale proto, že my do toho v konečném důsledku nechceme nic investovat. My někam přijedeme, můžeme něco říct, ale stejně všichni vědí, že to není nic podstatného, že to je něco jiného, než když tam přijde Švéd nebo Nizozemec, což jsou sice také zástupci malých států, ale jsou schopni za tou věcí jít a podstatně do toho investovat. Prostřednictvím Evropské unie by se ale měly odehrávat i naše vztahy se Spojenými státy – nemyslím si, že by mělo cenu

pokoušet se budovat nějaký speciální vztah k Washingtonu. Pokud jde o českou rozvojovou politiku, nejsme na tom zase tak špatně, a máme dokonce lepší bilanci než naši partneři z visegrádských států, tzn., že pomoc poskytujeme, a je asi dobře, že se snažíme nějakou svou troškou pomoci. Ale jak jsem už řekl: silou, která může něco změnit, není Česká republika, ale Evropská unie, a to, že jsme v jejích strukturách, bychom měli brát jako šanci.

Daří se nám v rámci Evropské unie získávat podporu pro naše priority?

Víte, ono s naší pověstí se těžko vytvářejí koalice. Já si nemyslím, že by-

chom byli v Evropské unii nějak zvlášť úspěšní. Je pravda, že Česká republika zanechala v určitém období trochu svůj rukopis na politice vůči Kubě, což je v Evropské unii vnímáno trochu jako zvláštní kuriozita. Česká republika je často bržděna svým euroskepticismem, který je pro ostatní členy těžko pochopitelný. To není jako polský odpor vůči Ev-

Hlavní oblast, kde bychom měli definovat a naplňovat naše zájmy, je Evropa a Evropská unie. To je naše základna, na níž budujeme naši zahraniční politiku. Jsme součástí zmíněného celku a o to je bolestivější, že Evropská unie sama o sobě a i řada otázek evropské integrace tak rozděluje českou politickou scénu.

ropě, který byl v podstatě jasně definovaný, byly jasně definovány jeho limity, co se jim nelíbí. Není to srovnatelné s britskou euroskepsí, kdy Britové přijdou a označí „červené linie“, přes něž vlak nejede. Ale podívejme se, jak Češi definovali svůj vztah k Lisabonské smlouvě – to nebylo tímto způsobem, ale až úplně v poslední fázi jsme se najednou dozvěděli, že jde o sudetské Němce, o něž vlastně ve skutečnosti nešlo – aspoň ne většinu lidí, kteří tady něco proti Lisabonské smlouvě namítali. My nemáme pověst věrohodného partnera, s nímž by se dalo počítat. Samozřejmě čas od času můžeme

i my být v koalici, v kterých se český hlas hodí, ale že bychom my byli aktérem, jenž by sám přicházel s nějakými velkými iniciativami a dával něco dohromady, to se moc říct nedá. Jistě, během našeho předsednictví jsme pomohli některým věcem, které byly pro nás důležité, jakkoli konečný výsledek zase nebyl úplně jasný. Avšak odvedli jsme určitou práci v oblasti energetické bezpečnosti, když jsme trochu přispěli k oživení projektu Nabucco. Nakonec to ale všechno přebil stín pádu vlády uprostřed předsednictví. Administrativně proběhlo naše předsednictví bez závad, ovšem politicky bylo katastrofou.

Vdnešním globalizovaném světě jsme svědky toho, že stále větší roli hrají nestátní aktéři. Stále ještě platí, že základním článkem mezinárodního systému jsou národní státy?

Pořád platí, že základem mezinárodního systému jsou národní státy. Jsou tu samozřejmě aktéři, kteří jsou významní a kteří v mnoha ohledech podkopávají pozici států, ale zase si uvědomme, že zmínění aktéři tu často jsou jenom proto, že jim to státy dovolily. Sem patří různé nadnárodní a nevládní organizace. Existují ale pochopitelně i aktéři, jimž to státy nedovolily – například teroristické sítě. Hlavní rozhodovací moc mají stále národní státy, což ovšem neznamená, že se vůbec nic nezměnilo. Vedle států působí nestátní aktéři a v některých specifických otázkách jsou prostě vlivnější a mají více co říct než státy. Ale když se podíváte na mezinárodní systém jako celek, tak stále to je systém států. Otázka, kterou si kladu, je, do jaké míry některé organizace států dokáží státy překonat, což je otázka Evropské unie, do jaké míry převáží supranacionalita nad prvkem státní suverenity. Ale podíváme-li se na vývoj Unie v posledních letech, nedá se říct, že by to nějak výrazněji směřovalo k vyšší supranacionalitě. Maastrichtská smlouva byla základním impulsem, s tím, že přišla s jednotnou měnou, která byla posledním integračním projektem. Všechno, co přišlo poté, například spolupráce v oblasti vnitra a bezpečnosti, zahraniční politice, ukazuje, jak moc je to chatrné. Proto ani v Evropské unii, kde by se dalo říct, že stát je nejvíc vytlačován, neplatí, že by premiéři velkých členských států měli menší slovo než předsedové Evropské rady nebo Evropské komise. I tady platí dominance státního prvku. A pokud to platí tam, pak tím víc to platí mimo Evropu.

Petr Drulák vystudoval mezinárodní politiku a filozofii na Vysoké škole ekonomické v Praze. Od roku 2004 je ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů. Od roku 2005 je docentem na Institutu politologických studií a Institutu mezinárodních studií FSV UK. drulak@iir.cz

Národní zájem

1 Co soudíte o konceptu národních zájmů? Měla by podle Vás být jejich definice výchozím bodem zahraniční politiky každého státu?

AT: Koncept národního zájmu je mnohoznačná, implicitně totiž obsahuje různá pojetí společnosti (národa) a státu. Zredukuje-li úlohu státu na ochranu vnitřní a vnější bezpečnosti, je v národním zájmu takový vnitřní pořádek, který vede k relativní spokojenosti občanů, takže nehrozí anarchie ani revoluce, a taková ochrana hranic, že nehrozí válka. Z evropských dějin lze soudit, že nejlepší vnitřní pořádek obsahuje rozumnou míru politické participace svobodných občanů a umírněnou státní fiskální a sociální politiku zajišťující vnitřní smír a ekonomickou prosperitu.

OS: Národní zájmy jsou především simulací – předstírá se, že tak rozrůzněná a uměle zkonstruovaná entita, jako je současný národ, může mít nějaké společné zájmy, které by navíc mohly v aréně mezinárodní politiky převážit zájmy jinak definovaných společenských skupin. Snad až příliš jednoznačnou, ale přeci jen poučnou ukázkou toho, jak podobná simulace vypadá, nám poskytl Václav Klaus v kauze

ratifikace Lisabonské smlouvy, kdy si s pokukem na koncept národních zájmů vymohl značné omezení garance sociálních práv. Kdo byl v tomto kontextu oním „národem“? Odboj do něj patrně nepatřily, řada zahraničních investorů ano. Zároveň je ale národní zájem mocným sebenaplňujícím proroctvím. „Národy“ jsou v dnešní době především symbolickými aparáty, hranice mezi státy se stále přenášejí do hranic mezi veřejnostmi a veřejnými diskusemi. Hegemoni národního prostoru jsou stále schopni sugerovat ostatním ne nutně vždy své odpovědi jako správné, ale zcela jistě své otázky jako relevantní.

2 Nejsou národní zájmy něčím, co mohou v současné světové politice reálně uplatnit pouze velké státy?

AT: Zahraniční politika by měla vést k ochraně především vnější bezpečnosti, čili usilovat o soužití v míru. Kdo chce mír, připravuj válku (Vegetius). To je ne snadný a dlouhodobě kontroverzní cíl, i když neexistuje nebezpečí agrese. Stát proto hledá spojence podle současné mezinárodní konstelace. Členství Česka v Evropské unii může být dlouhodobě

Alexander Tomský

Členství Česka v Evropské unii může být dlouhodobě chápáno jako konec suverenity i hospodářského a společenského rozvoje, protože Unie vnucuje členům mylnou sociální politiku.

chápáno jako konec suverenity i hospodářského a společenského rozvoje, protože Unie vnucuje členům mylnou sociální politiku (Udo di Fabio, člen Německého Ústavního soudu). Spor o EU je proto sporem o národní zájem, vyjdeme-li z předpokladu, že Evropu tvoří historické státní politické národy, které občanskou politiku umožňují.

OS: Fikcím se mohou oddávat malí i velcí – a malí i velcí mohou tratit při neodhadnutí svých možností. Bush realizoval ve velkém Clintonovu poststudenoválečnickou vizi intervence ve jménu „ame-

Ondřej Slačálek

„Národy“ jsou v dnešní době především symbolickými aparáty, hranice mezi státy se stále přenášejí do hranic mezi veřejnostmi a veřejnými diskusemi.

rických zájmů“ i „dobra pro svět“ kdekoli a vzhledem k naddimenzování těchto zájmů bylo výsledkem prudké oslabení onoho „nation“, v jehož „zájmu“ primárně jednal.

3 Jak si podle Vás počíná při uplatňování svých národních zájmů Česká republika? Neuplatňuje ve skutečnosti spíše politiku „národního nezájmu“?

AT: Malé státy jsou jistě závislejší na svém okolí, ale hegemonie je pro vnitřní smír společnosti nebezpečná. Prosazování takové politiky, i když nekoliduje s vnějším ohrožením, není dobré ani pro oligarchický (Čína, Rusko) ani pro demokratický stát (USA). Česká republika není dnes ohrožena znějšku, a snad i proto ve svých závazcích vůči NATO pokulhává. Konflikty se sousedy (s výjimkou nezájmu vyřešit historickou zátěž tzv. Benešových dekretů) nevyvolává. Národním zájmem by dnes měla být vnitřní politika: podpora ekonomicky silné, nezkorumpované, dynamické a mladé společnosti.

OS: Spíše se elity neshodnou na oné základní fikci. Pro Havla a další je národním zájmem stát na straně Dobra proti Zlu, přičemž obě dvě strany jsou jaksi navěky zakleté do konkrétních aktérů. Alternativa vůči tomuto přístupu se většinou re-

dukuje na klausovskou mobilizaci nacionalistických sentimentů či na akcent „zájmů“ v úzce kupeckém slova smyslu. Navzdory těmto neshodám je ale národ stále základním rámcem pohledu na mezinárodní politiku v Česku.

Alexander Tomský je politolog a nakladatel. ATomsky@seznam.cz

Ondřej Slačálek je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze. slacalek@iir.cz

Česká zahraniční politika z pohledu parlamentních stran

Odpovědi Občanské demokratické strany

Co budou podle Vás nejdůležitější úkoly české zahraniční politiky v příštích 4–5 letech?

Myslím, že ten nejdůležitější úkol bude jeden a prioritní. Tím je znovuzískání důvěry a respektu. Nejsem si však jistý, jestli na to 4–5 let bude stačit. Události, které se odehrály v loňském roce, jsou v uplynulých 20 letech vývoje ČR bezprecedentní. Takto poškozený obraz České republiky ještě neměla. Začalo to tahanicemi o schválení vojenských misí do Afghánistánu, pokračovalo pádem vlády v průběhu předsednictví, zrušením plánovaných parlamentních voleb, či protahováním ratifikace Lisabonské smlouvy včetně požadování dodatečné výjimky z ní. Je před námi hodně práce, abychom tuto ztracenou důvěru získali zpět. Klíčové jsou tedy 4K – konsenzus, kontinuita, konzistence a kompetence. Toto vše jsem spolu s ODS schopen nabídnout.

Jaké by měla mít Česká republika priority v rámci Evropské unie?

V Evropské unii bychom měli působit hlavně konzistentně, projevovat sebedůvěru a nebát se vystoupit proti hlavnímu názorovému proudu, pakliže je to v zájmu našeho státu. Dělají to velcí hráči, proč bychom to neměli dělat my?

Měli bychom se soustředit na to, aby EU působila pouze tam, kde je to v zájmu občanů. Momentálně se snaží EU řešit spoustu otázek, které mohou být daleko lépe řešeny na úrovni jednotlivých států či jejich regionů, a naopak postrádá společný postup u otázek, které po tomto přímo

volají. Mám hlavně na mysli energetickou bezpečnost. Společný postup je přímo podkopáván samostatnými projekty Německa či Itálie, které sice splňují požadavek na diverzifikaci, ale pouze přepravních tras. Pro nás je důležitá i diverzifikace zdrojových zemí. A tento požadavek momentálně splněn není.

ODS

Za neúspěch považuji zasahování stranických zájmů do nadstranických témat, jakým zahraniční politika bezesporu je. Česká republika má jeden společný státní zájem.

Další prioritou by měla být pokračující liberalizace jak uvnitř EU, tak v obchodu s třetími zeměmi. A v neposlední řadě nutnost rozpočtové reformy a omezení zemědělské politiky, která spíše deformuje zemědělský trh, než by mu pomáhala.

Uvedte prosím, o které státy by se měla v budoucnu Evropská unie ještě rozšířit?

Hlavní oblastí pro rozšíření je bezpochyby západní Balkán, prioritně Chorvatsko, a někdy později Srbsko. V budoucnu nesmíme za-

vírat dveře před Tureckem. Důležité je, aby tyto státy měly před vstupem vyřešeny vztahy se svými sousedy a splňovaly stejná kritéria jako dříve přistoupiční země.

Jaký má mít Česká republika postoj ke státům, jako je Čína, tzn. důležitým obchodním partnerům s nedemokratickým vnitřním uspořádáním?

Tyto státy nemůžeme opomíjet. Jestliže Číně umožníme prodávat své výrobky na evropském trhu, je logické, abychom rovněž podporovaly český export do této země, která skrývá potenciální obrovské obchodní příležitosti pro naše společnosti. Toto se týká i ostatních států.

Nesmíme se však bát zmiňovat podporu lidských práv, jako základní linii české

zahraniční politiky posledních dvaceti let.

Má podle Vás Česká republika usilovat i v budoucnu o zviditelnění v mezinárodních organizacích (např. usilovat o nestálé členství v Radě bezpečnosti OSN)?

Účast v multilaterálních organizacích je dalším pilířem zahraniční politiky a způsobem prosazování zájmů České republiky. Během předsednictví v Evropské unii či v minulém působení v Radě bezpečnosti jsme ukázali, že máme kapacitu i potenciál být přínosnými členy, a proto bych kandidaturu ČR v budoucnu zajistě podporoval.

Co považujete za největší úspěch a neúspěch české zahraniční politiky za posledních dvacet let?

Za největší úspěch považuji zapojení České republiky do západní civilizace. Jak v bezpečnostní oblasti (NATO), tak v ekonomické (EU).

Za neúspěch považuji zasahování stranických zájmů do nadstranických témat, jakým zahraniční politika bezesporu je. Česká republika má jeden společný státní zájem. Nikoli levicový, či pravicový. V tomto ohledu musí česká politická scéna ještě dospět.

Petr Nečas je místopředsedou a volebním lídrem Občanské demokratické strany.

Odpovědi České strany sociálnědemokratické

Co budou podle Vás nejdůležitější úkoly české zahraniční politiky v příštích 4–5 letech?

Zvítězí-li ČSSD ve volbách a vytvoří vládu, pak za základní mezinárodní úkol své vlády budu považovat vytváření co nejlepších vnějších podmínek pro zvyšování životní úrovně českých občanů. Tedy využít zahraniční politiky k řešení důsledků ekonomické krize.

Půjde nám hlavně o to, abychom naši zemi opět začlenili do hlavního evropské-

ho vývojového proudu, a tím je proud integrační. ČSSD se přirozeně nebude omezovat jen na Evropu. To znamená posilovat úlohu NATO jako naší základní bezpečnostní záruky, dát novou kvalitu spolupráci se sousedy, dále rozvíjet diplomacii na „dlouhé vzdálenosti“ s našimi tradičními partnery, jako jsou Rusko, Indie, Čína, Japonsko a další země Asie, Latinské Ameriky i Afriky. Doplnit výborné vztahy s Izraelem stejně kvalitními styky s arabskými státy apod. Chceme učinit výrazně efektivnější to, čemu se říká ekonomická diplomacie.

Jaké by měla mít Česká republika priority v rámci Evropské unie?

Prioritou priorit bude využít členství v EU k oživení české ekonomiky, ke snižování nezaměstnanosti. Evropský sociální model je jedním z největších úspěchů EU i proto, že je založen na solidaritě. A solidarita je odedávna tradiční sociálnědemokratickou hodnotou. Evropský sociální model odmítá finanční spekulace, nepřijímá zisk jako smysl lidského života. Chceme připravit zemi na vstup do Eurozóny někdy kolem roku 2015.

Uvedte prosím, o které státy by se měla v budoucnu Evropská unie ještě rozšířit?

Evropská unie už ve své Soluňské agendě z roku 2003 konstatovala, že země západního Balkánu mají evropskou perspektivu. Vycházím tedy z toho, že po vstupu Chorvatska (někdy v období 2012/2013) přijde řada na FYROM, tedy Makedonii, dále Černou Horu, Srbsko, Albánii a Bosnu a Hercegovinu. Jednání Turecka o členství asi bude trvat déle,

a to i proto, že některé členské země s tím mají problém.

České vlády tradičně deklarovaly svou podporu rozšiřování EU do prostoru někdejší Jugoslávie. Je tady ale podstatný

Evropský sociální model je jedním z největších úspěchů EU i proto, že je založen na solidaritě. A solidarita je odedávna tradiční sociálnědemokratickou hodnotou.

rozdíl – ČSSD podporovala a podporuje rozšiřování při zachování akceschopnosti EU. Což se vstupem Lisabonské smlouvy v platnost podařilo v hlavních rysech zajistit. Mluvit o podpoře či nutnosti rozšiřování EU a současně několik let bojkotovat či komplikovat ratifikaci Lisabonské smlouvy je ohlupování voličů.

Jaký má mít Česká republika postoj ke státům, jako je Čína, tzn. důležitým obchodním partnerům s nedemokratickým vnitřním uspořádáním?

Čína je dnes globálním hráčem, bez něhož

nelze řešit světovou ekonomickou krizi. To si všichni ve světě – s výjimkou české pravice – dobře uvědomují. S tímto vědomím jsem uskutečňoval aktivní stykovou politiku vůči ČLR v době, když jsem byl premiérem.

Téma lidských práv – a nejen vůči Číně – budeme chtít odideologizovat. Jedna věc je chtít pomoci té či oné zemi s přechodem k demokracii. Úplně jiná věc je pak učinit z lidských práv klacek, kterým partnery mlátíme po hlavě.

Nezapomínejme, že v případě někdejších komunistických zemí, kde nátlak demokratických států v tomto směru sehrál svou příznivou úlohu, šlo o státy evropské. Tedy země totožné civilizace, kultury a náboženství jako země Západu. Lidská práva ve světě nelze prosazovat novými křížáckými výpravami. OSN i EU mají k prosazování a ochraně lidských práv příslušné instrumenty i mechanismy a na jejich činnosti se hodláme podílet.

Má podle Vás Česká republika usilovat i v budoucnu o zviditelnění v meziná-

rodních organizacích (např. usilovat o nestálé členství v Radě bezpečnosti OSN)?

Chceme vrátit naší zemi důstojné místo v OSN. Je to nejuniverzálnější mezinárodní organizace, která skýtá řadu možností jak členství v ní prakticky využívat. Zmínil jste Radu bezpečnosti – tady máme evidentní dluh způsobený trapným počínáním Topolánkovy vlády i jeho ministra zahraničí Schwarzenberga při úsilí o nestálé členství ČR v RB. Dá se zvážit i možnost vystoupit v OSN s některými iniciativami ke kodifikaci mezinárodního práva. Před mnoha a mnoha lety jsme v tomto směru měli v OSN silnou pozici a dobré jméno.

Co považujete za největší úspěch a neúspěch české zahraniční politiky za posledních dvacet let?

Za největší úspěch rozhodně považuji vstup ČR do NATO a Evropské unie za vlády ČSSD. A neúspěch? Vláda ODS nezvládla Evropské předsednictví, kterým jsme si udělali spíše ostudu. Byla to přitom obrovská příležitost, aby se Česká republika dostala do pozitivního povědomí nejen Evropy, ale doslova celého světa. A takových příležitostí je příliš málo na to, aby se mohly zmařit. Jak by řekl Talleyrand, kterého rád cituji, bylo to horší než zločin, byl to omyl.

Jiří Paroubek je předsedou České strany sociálnědemokratické.

Odpovědi Komunistické strany Čech a Moravy

Co budou podle Vás nejdůležitější úkoly české zahraniční politiky v příštích 4–5 letech?

Především přispívat k posilování vzájemné důvěry mezi státy. Tento obecný princip by měl být konkretizován posilováním všech kooperativních vazeb, zvláště pak mezi našimi bezprostředními sousedy. S tím souvisí i těsná spolupráce především se Slovenskem a Polskem, čelícím různým pokusům o revizi stávajících hranic v Evropě a poválečného uspořádání. Jsem přesvědčen, že současná struktura bezpečnostního uspořádání v Evropě, kdy se překrývají různé organizace, které

zároveň nedokázaly zabránit bombardování Jugoslávie či gruzínsko-ruské válce, vyžaduje změnu. Česká republika by měla usilovat o vytvoření nové jednoduché a funkční bezpečnostní architektury Evropy a podpořit úsilí prezidenta Baracka Obamy za svět bez jaderných zbraní. Za velmi významnou prioritu pokládám zkvalitnění ekonomické diplomacie našeho státu.

Jaké by měla mít Česká republika priority v rámci Evropské unie?

Prohlubování demokratizace řízení EU by rozhodně nemělo ustrnout na nedokonalé Lisabonské smlouvě. Česká republika by měla být jedním z iniciátorů posilování sociální politiky Evropské unie. Za zcela nezbytné považuji podřízení pravomocí komisaře pro bezpečnostní a zahraniční politiku demokratické kontrole, aby se zabránilo takovým extravagancím, jako byl podíl pana Solany na odtržení Kosova od Srbska.

Uvedte prosím, o které státy by se měla v budoucnu Evropská unie ještě rozšířit?

O všechny státy, které budou naplňovat kritéria a budou napomáhat zkvalitnění řízení a fungování Unie.

Jaký má mít Česká republika postoj ke státům, jako je Čína, tzn. důležitým obchodním partnerům s nedemokratickým vnitřním uspořádáním?

Nelze házet do jednoho pytle Čínu a libovolné další státy, které nemají liberální politický systém. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (120/76 Sb.) už ve svém prvním článku dává právo každému národu na svou volbu politického sys-

tému, a nelze ho tedy upírat ani ČLR. Čína je stát, který třicet let vykazuje největší ekonomický růst. Můžeme se od Číny izolovat, ale počítejte s tím, že se tím odtrháváme od možného budoucího obrazu světa. Koneckonců by se ale na otázku dalo odpovědět protiotázkou: „Proč většina těch nejvyspělejších zemí, včetně USA, tak intenzivně rozvíjí vztahy s Čínou, a to nejen v obchodní rovině?“ V zásadě ale platí, že by Česká republika měla usilovat o to, aby v mezinárodních vztazích nebyla uplatňována „politika dvojího metru“.

Za největší chybu československé zahraniční politiky za poslední dvě dekády pokládám neúčast našich diplomatů při přípravě smluv o sjednocení Německa.

nizacích, od EU přes NATO a OBSE až po OSN. Jestliže se přitom zviditelníme, měl by to být výsledek našich úspěchů při posilování mezinárodního práva, při prosazování národních zájmů, nikoli důsledek obsazování nějakých funkcí.

Co považujete za největší úspěch a neúspěch české zahraniční politiky za posledních dvacet let?

Za největší chybu československé zahraniční politiky za poslední dvě dekády pokládám neúčast našich diplomatů při přípravě smluv o sjednocení Německa. Za největší úspěch české diplomacie pokládám zvolení Jana Kavana předsedou Valného shromáždění OSN. Za neodpuštělné pokládám náš podíl na bombardování Jugoslávie v roce 1999. Naopak za velmi pozitivní považuji česko-řeckou ini-

ciativu k ukončení této agrese. Za flagrantní ukázkou nezralosti české diplomacie pokládám náš prapodivný příspěvek k hledání řešení plynové krize na počátku roku 2009.

Vojtěch Filip je předsedou Ústředního výboru Komunistické strany Čech a Moravy.

Odpovědi Křesťanské a demokratické unie-Československé strany lidové

Co budou podle Vás nejdůležitější úkoly České zahraniční politiky v příštích 4–5 letech?

Našimi největšími úkoly bude budování společné evropské obranné politiky, posílení transatlantické vazby a intenzivní dialog s Ruskem ohledně vojenské a energetické bezpečnosti. Neméně důležitou je pro naši zemi podpora české obchodní diplomacie u našich nejvýznamnějších obchodních partnerů, jakými jsou Německo, USA a další.

Jaké by měla mít Česká republika priority v rámci Evropské unie?

České republice by se mělo podařit dosáhnout okamžitého zrovnoprávnění našich občanů v oblasti volného pohybu pracovních sil v rámci Evropské unie. Dále bychom měli prosadit standardizaci policejních kontrol občanů v jednotném schengenském prostoru zvláště na hranicích s Německem a Rakouskem. Naším dlouhodobě nejdůležitějším úkolem je bezesporu dokončení plné integrace a přijetí eura a zrovnoprávnění ve společné zemědělské politice EU.

Uvedte prosím, o které státy by se měla v budoucnu Evropská unie ještě rozšířit?

Evropská unie by se měla ještě rozšířit o Chorvatsko. Další rozšiřování by mělo přijít na pořad dne až poté, co začne Evropská unie rozšířená o Chorvatsko skutečně efektivně fungovat. To znamená pauzu přibližně dvaceti let. Nepříjemné je pro KDU-ČSL plné členství Turecka. Vstup Turecka prosazují ti politici, kteří

chtěji Evropskou unii rozmělnit a zrelativizovat.

Jaký má mít Česká republika postoj ke státům, jako je Čína, tzn. důležitým obchodním partnerům s nedemokratickým vnitřním uspořádáním?

Je naší velkou ostudou, že právě my, kteří si pamatujeme život v autoritativním režimu, klademe obchodní vztahy nad lidská práva. Je to nestoudné a krátkozraké. Naše politika by měla být konzistentní. Česká republika by měla na nedemokratické

země vyvíjet tlak a přestat se tvářit, že když se obchoduje, vše je v pořádku.

Má podle Vás Česká republika usilovat i v budoucnu o zviditelnění v mezinárodních organizacích (např. usilovat o nestálé členství v Radě bezpečnosti OSN)?

Česká republika se v poslední době zviditelnila až příliš. Pád vlády během předsednictví Radě Evropské unie, volby nevolby i ostuda během ratifikace Lisabonské smlouvy způsobily, že je naše země vnímána jako nevyzpytatelná. O kladné zviditelnění České republiky bychom usilovat měli. Stanovujme si však reálné cíle. Nejlepším zviditelněním bylo, kdyby byla naše země skutečně zásadová v oblasti ochrany lidských práv a více se ve světě angažovala v krizovém managementu. Ostatní státy znají naši historii. V ochraně lidských práv bychom byli věrohodní a v krizovém managementu jsme úspěšní.

Co považujete za největší úspěch a neúspěch české zahraniční politiky za posledních dvacet let?

Největším úspěchem je nepochybně vstup do NATO, do Evropské unie a do schengenského prostoru. Tyto tři události

zastiňují vše ostatní. Naším úspěchem však také bylo zviditelnění České republiky ohledně postoje při ochraně lidských práv.

Dobře si pamatuji, jak v době, kdy jsem byl ministrem zahraničních věcí, byl na mezinárodních fórech kladen v kubánské problematice proti sobě španělský postoj a česká pozice.

Za neúspěchy je pak třeba kromě již zmíněných ostud považovat vymizení této lidskoprávní pozice České republiky za ministra Karla Schwarzenberga a opuštění tohoto tématu. Chybou pak také bylo uznání Kosova, ke kterému došlo ve stejné době.

KDU-ČSL
to lepší v nás

Je naší velkou ostudou, že právě my, kteří si pamatujeme život v autoritativním režimu, klademe obchodní vztahy nad lidská práva.

Cyril Svoboda je předsedou Křesťanské a demokratické unie-Československé strany lidové.

Odpovědi Strany zelených

Co budou podle Vás nejdůležitější úkoly české zahraniční politiky v příštích 4–5 letech?

Nejdůležitějším a nezbytným úkolem bude konceptualizace české zahraniční politiky. To znamená vytvoření dlouhodobé vize a cestovní mapy, jak k této vizi dojít. Jinak bude naše zahraniční politika pouhým reaktivním přežíváním od jednoho data ke druhému. V nadcházejících letech si musíme najít vlastní specializaci a na tu se zaměřit, nalézt k její realizaci vhodné spojení a spojit s ní identitu naší země. Bez toho budeme jen ideově prázdný přežívající středně malý

stát bez možnosti cokoliv ovlivnit, bez respektu, zato mluvící do všeho a trpící komplexem nepostradatelnosti.

Jaké by měla mít Česká republika priority v rámci Evropské unie?

Evropská unie má tři cíle: podporovat mír, své hodnoty a blahobyt svých obyvatel. Podporovat mír v Evropě znamená nechat myšlenku „stále užšího svazku mezi národy Evropy“ padnout. Podporovat unijní hodnoty znamená být jim věrný i v činech, ne jen symbolicky. Blahobyt Evropanů je pevně spojen s blahobytem světa za hranicí Evropy. V dnešním globalizovaném světě se nelze izolovat a zabývat se jen vlastním blahobytem na úkor ostatních nebo na úkor vyčerpání zdrojů této planety. Prioritou České republiky v rámci Evropské unie musí být podpora těchto cílů: učinit institucionální strukturu EU efektivnější, její aktivity hodnotově konzistentnější a její solidaritu univerzální.

Uvedte prosím, o které státy by se měla v budoucnu Evropská unie ještě rozšířit?

O státy bývalé Jugoslávie, Turecko, Ukrajinu, Bělorusko, Moldavsko, Norsko, Island a Švýcarsko. Za předpokladu, že se tyto státy budou chtít stát členy Unie, že budou splňovat kodaňská kritéria a že samotná EU bude institucionálně připravená tyto státy absorbovat, aniž by to ohrozilo její efektivní fungování.

Strana zelených

Strana zelených priority vidí v naplňování konceptu „lidské bezpečnosti“.

Jaký má mít Česká republika postoj ke státům, jako je Čína, tzn. důležitým obchodním partnerům s nedemokratickým vnitřním uspořádáním?

Česká republika by měla sledovat dvě cesty současně. Jednak budovat konsenzus v rámci EU, jak se k takovým státům chovat, a za druhé dát příklad prostřednictvím vlastních, dvoustranných

vztahů. Úplná izolace autoritářských států není prospěšná ani pro jejich vlastní oby-

vatelstvo, tudíž kulturní a obchodní styky ano, ale nikoliv obchod s technologiemi, které by s vysokou pravděpodobností vedly k porušování lidských práv. Kritika těchto zemí za hrubá porušování lidských práv by měla být hlasitá, jednoznačná a konkrétní i za cenu ztracených obchodních příležitostí.

Má podle Vás Česká republika usilovat i v budoucnu o zviditelnění v mezinárodních organizacích (např. usilovat o nestálé členství v Radě bezpečnosti OSN)?

Ano, ale jen za předpokladu, že si budeme jisti, že takovou pozici budeme schopni použít ke prospěchu priorit naší zahraniční politiky. Tyto priority si teprve musíme dlouhodobě nastavit, abychom vůbec věděli, čeho a jak chceme dosáhnout. Strana zelených tyto priority vidí v naplňování konceptu „lidské bezpečnosti“. Cokoli jiného by znamenalo pouze zviditelnění pro dobro zviditelnění a ničeho jiného. Naopak by to s velkou pravděpodobností navíc vedlo k zesměšnění, jako se nám to ostatně už nedávno povedlo.

Co považujete za největší úspěch a neúspěch české zahraniční politiky za posledních dvacet let?

Největší úspěch je bezesporu vstup do Evropské unie. Největší neúspěch je to, že teď nevíme, co s tím dál.

Ondřej Liška je předsedou Strany zelených.

Odpovědi TOP 09

Co budou podle Vás nejdůležitější úkoly české zahraniční politiky v příštích 4–5 letech?

V české zahraniční politice v příštích pěti letech bude nejdůležitější najít odpovídající místo v nové struktuře Evropské unie, která ustanovila nového vysokého představitele pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku – ministryni zahraničních věcí Unie. To znamená koordinovat českou zahraniční politiku s evropskou zahraniční politikou a dbát o to, aby i české zájmy v rámci zahraniční politiky EU nebyly přehlédnuty.

Za další významný úkol považujeme, abychom v orgánech EU, ale například i NATO, měli dostatečně vlastních lidí. Je samozřejmé, že čím silněji je zastoupen jednotlivý stát, a to se týká nejen počtu, ale i kvality lidí, tím silnější má postavení v rámci dané organizace či instituce. To je pro budoucnost české politiky klíčové.

Jaké by měla mít Česká republika priority v rámci Evropské unie?

Udržet velmi úzké spojení se zeměmi Visegrádské čtyřky, baltickými státy, Slovinskem, Rakouskem, aby zájmy menších a chudších států středu Evropy nebyly zanedbány. To je zcela obvyklý postup v Evropské unii. Jak známo, státy Beneluxu od začátku pracovaly velmi úzce spolu. My se to musíme také naučit, abychom společně prosadili to, na co by byl jednotlivý stát příliš slabý.

Nesmíme dále zanedbávat bezpečnostní zájmy, které se týkají zejména zajištění energie. Energetická politika by samozřejmě měla být celoevropská.

Nicméně Evropa nemůže mít sílu rovnoprávně se prosadit, dokud jednotlivé evropské státy budou pro sebe hledat zvláštní řešení. Tak bude vždy vyhrávat dodavatel. Musíme spolupracovat, abychom do budoucna zajistili naši energetickou bezpečnost.

Uvedte prosím, o které státy by se měla v budoucnu Evropská unie ještě rozšířit?

Evropská unie by se co nejdříve měla rozšířit o všechny státy západního Balkánu. Až splní všechny podmínky, které platí pro členy EU ve vnitřní i zahraniční politice, musíme jednat i s Tureckem. To Unie přislíbila. Dále je nám velice blízká myšlenka, že by přistoupila k Evropské unii Ukrajina. To však bude trvat asi ještě

delší dobu. Totéž platí, když se v budoucnu změní režim v Bělorusku a Bělorusko bude demokratickým a právním státem.

Jaký má mít Česká republika postoj ke státům, jako je Čína, tzn. důležitým obchodním partnerům s nedemokratickým vnitřním uspořádáním?

K těmto státům musíme mít korektní vztahy. Musíme se pokusit rozvíjet s nimi zahraniční obchod. Ovšem nesmí být pouze

jednostranný, jako jak je tomu v současnosti. Bylo by velice vhodné snažit se, aby zahraniční obchod například s Čínou byl vyrovnanější, což zdaleka není.

Nesmíme ale přitom ustupovat v zásadním přístupu k lidským právům. Nezamlčovat to, co je někdy partnerům taky nutně říci.

Má podle Vás Česká republika usilovat i v budoucnu o zviditelnění v mezinárodních organizacích (např. usilovat o nestálé členství v Radě bezpečnosti OSN)?

O nestálé členství, až opět jednou na to bude vhodný čas, bychom měli usilovat.

Co považujete za největší úspěch a neúspěch české zahraniční politiky za posledních dvacet let?

Velký úspěch české zahraniční politiky byl jistě vstup země do Evropské unie a NATO. To dnes tvoří základní pilíře naší zahraniční, hospodářské a bezpečnostní politiky. Největším neúspěchem bylo podle mého názoru to, že jsme se sami podrazili během našeho předsednictví v Evropské unii. To bylo do jisté míry selhání i české zahraniční politiky.

Karel Schwarzenberg je předsedou strany TOP 09.

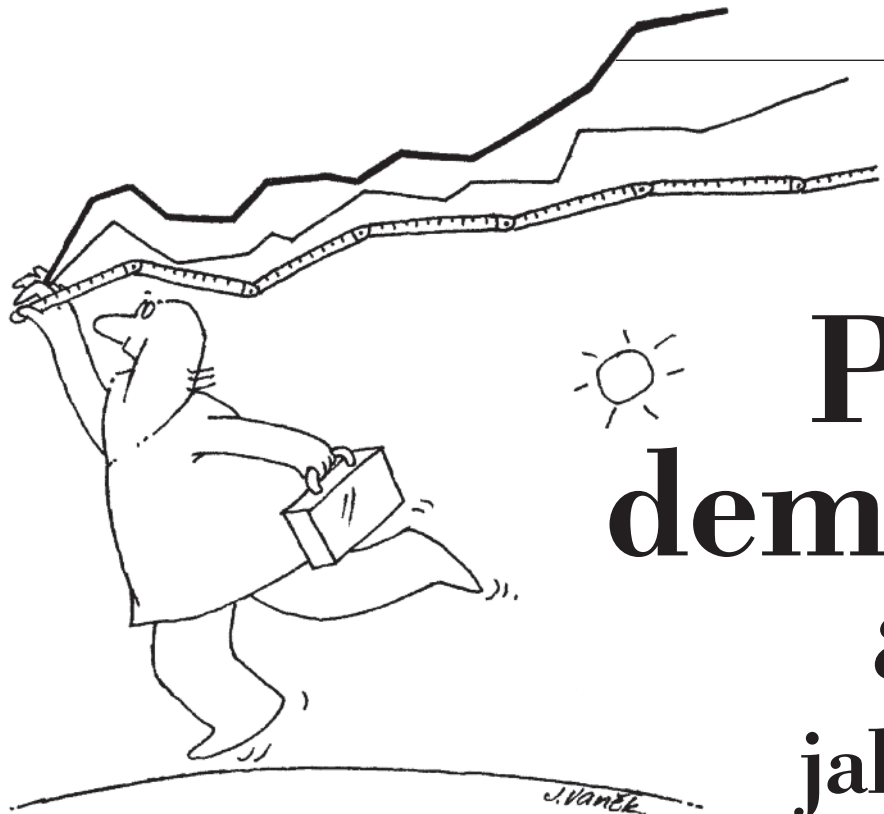

TOP09

S podporou Starostů

Nesmíme dále zanedbávat bezpečnostní zájmy, které se týkají zejména zajištění energie. Energetická politika by samozřejmě měla být celoevropská.

Propojení demokracie a rozvoje jako dlouhodobý mezinárodněpolitický úkol

Stovky a tisíce esejů, knih a statí se již nejméně sedmdesát let pokoušejí rozřešit otázku, zdali rychlý růst a udržitelný rozvoj – spojený dříve s industrializací a nyní celkovou modernizací – je možný hlavně ve velkých rozvojových ekonomikách, a to bez totalitních či tvrdě autoritářských vládních modelů. Tento diskurz byl započat již na konci 40. let, například v Indii v konfrontaci s realitou čínskou, event. i pákistánskou. Vezmeme-li v úvahu, že jde o zhruba polovinu lidské populace (nyní se totiž přidává i Indonésie, Brazílie a další země), je zřejmé, o jak zásadní otázku jde v globálním měřítku.

„Demokratický socialismus“ a „demokratické plánování“

Uvedené pojmy již od 40. let ležely například v základech indického „modelu“ politického a ekonomicko-sociálního vývoje. Země o ně usilovala pod vedením strany (či spíše hnutí) Indický národní kongres (INC). Bylo by skutečně lépe používat pojem hnutí, protože indická vládnoucí gándhistická skupina měla – podobně jako u nás zpočátku Občanské fórum – určitou averzi k tradičnímu pojetí soutěže politických stran. U ní v podstatě setrvala od první vlády Džaváharlála Néhrúa (1947) až

do počátku 70. let. Teprve za vlád Indíry Gándhiové se chápání INC jako tradiční politické strany začalo více prosazovat, ale to neovlivňovalo hlavní problém a „jablko sváru“ s Čínou. Ta pod maoistickým vedením předkládala tehdejšímu „třetímu (či rozvojovému) světu“ pravý opak – rozvoj za přítomnosti totalitně-autoritářské strany bez demokracie, snad nejvýše tzv. lidové demokracie, vedené touto jedinou maoistickou stranou.

Všechny tři první indické pětiletky stavěly na tzv. „demokratickém plánování“, tj. smíšené ekonomice a spolupráci veřejného a soukromého sektoru. Šlo o plánování indikativní, nikoli imperativní či direktivní. Dvě první pětiletky skončily úspěšně, třetí již nikoli, a právě to znamenalo bohužel značné komplikace

v úsilí INC představit je rozvojovému světu jako univerzální metodu řízení ekonomiky. Od té doby se poněkud zmírnila a změnila příliš ambiciózní a explicitní rétorika, ale idea sama změněna nebyla. Indický národní kongres je opět vládnoucí stranou a westminsterský typ demokracie se v Indii přes desetiletí trvající chmurné prognózy udržel. V Číně již také nepanuje tuhá totalita a země započala s řadou reforem, avšak autoritářský základní politicko-společenský model opuštěn nebyl.

Obě země prošly svéráznými peripetemi, nyní však již téměř dvacet let zažívají neobvyklý ekonomický boom, alespoň co do růstu HNP a HDP. Čína dosahovala stabilně téměř desetiprocentního, Indie osmi- až devítiprocentního růstu agregá-

tů, kdy zároveň probíhá řada hospodářskopolitických a strukturálních změn. To vše se nezastavilo ani v nynější globální krizi. Růst se pouze zpomalil, a to v ostrém kontrastu s ostatními světovými hospodářskými centry (viz graf).

Výsledky růstu HDP jsou v obou gigantických zemích impozantní; víme, že růst sám o sobě dlouhodobě udržitelný rozvoj nezajistí. V Indii stále stovky milionů lidí (hovoří se o 456 mil.) žijí pod hranicí příjmu 2 USD na den, a tedy v absolutní chudobě či extrémní nouzi. Také Čína, přes větší rovnost v rozdělování, poskytuje zcela jiný obraz šanghajské, pekingské či jiné ulice ve velkých městech oproti bídě na venkově. Oba asijské giganty však vykazují i řadu odlišností.

Shodné a rozdílné aspekty

Indie založila hospodářský vývoj primárně na sektoru služeb, což je zatím u tak velkého národohospodářského komplexu světový unikát. Čína pokračuje v masivní industrializaci především exportního spotřebního zboží, nicméně rozvíjí i výrobu levných automobilů pro domácí trh. Kromě služeb Indie také na konci loňského roku představila projekt masivní dopravní infrastrukturalní výstavby (dvacetitisíci kilometrová dálnice) vyžadující každodenně vybudovat asi 20 km silnic, převážně z vládních prostředků. Nelze říci, že by Indie tuto dopravní infrastrukturu nepotřebovala, je však diskutabilní, zda přínos pro rozvoj této infrastruktury a energetiky neztíží neméně potřebnou výstavbu v oblasti školství, zdravotnictví a vůbec lepší péče o lidský faktor a sociální oblast.

Další okolností, která indický „hospodářský zázrak“ do budoucnosti ohrožuje, je mentalita, organizace a vůbec celý soubor aspektů známých pod názvem „governance“, včetně byro-

kracie, jež budou mít o to větší pole působnosti, o čemž se zde bude angažovat veřejný sektor a místní správa. Ta je v zemi velice chaotická s kompetencemi státních centrálních orgánů neuvěřitelně propletených s municipalitami různého stupně s chronickými problémy lokálních a osobních zájmů včetně korupce. Jde o obrovskou zemi s přibližně 1,1 miliardy obyvatel – a jak poloironicky napsal časopis Time – s mentalitou, již „... jak možno říci diplomaticky s veřejnou správou pracující nikoli s pruskou efektivností“. Indická bezstarostnost zde může být oproti čínské usilovnosti a snaze o úspěch za každou cenu dosti vážným handicapem a je fakt, že lidský rozměr rozvoje je v posledních dvou dekadách v Číně uplatňován lépe, pomineme-li pochopitelně oblast lidských práv a svobodu projevu.

Poněkud paradoxně je Indie zemí, která na globální finanční a ekonomické krizi zatím spíše benefituje, než prodělává. I když

Přes impozantní výsledky růstových agregátů nebudou pro Indii příští léta snadná a přetransformování do životní úrovně lidí bude ještě těžší.

tempo růstu HDP poněkud opadlo (na 6,2 procenta dle posledních odhadů za rok 2009), očekává Světová banka v příštím roce jeho vzestup opět na hodnoty poblíž 8 procent. Ochlazení konjunktury totiž bývá někdy i prospěšné, protože koriguje neodůvodněný optimismus a očekávání. Ukazuje se, že reorientace na IT a služby vůbec bylo před 15–20 lety prospěšnou věcí, protože vyspělá centra a jejich nadnárodní korporace hledají volné trhy s levnou pracovní silou a migrují do těchto zemí.

Zejména v softwarovém oboru je Indie velkou zásobárnou talentů, neboť takové zaměření mentalitě hinduismu a dalších indických náboženství vyhovuje na rozdíl od islámu, jemuž je dogmatismus vlastní, inovace nepřijemná. V akademických kruzích se šíří názor, že proto je patrně málo nositelů Nobelových cen z arabsko-islámských zemí a téměř žádný ve vědeckých disciplínách. Indická náboženství jsou pravděpodobně dokonce inovativnější založená než konfucianství či šintoismus. Typ spirituality je závažná věc pro celý rozvojový proces na světě.

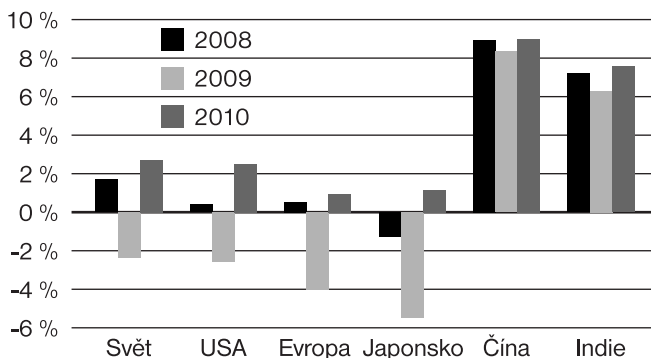
Přímé zahraniční investice dosud proudí do obou zemí, ale mnohokrát více do Číny než do Indie, a to podle našeho názoru právě pro „dělnější“ a stabilizovanější prostředí v této zemi. To byl a je argument odpůrců teze, že dlouhodobé spojení demokracie a prosperity bude obtížné a v málo vyvinutých zemích vůbec nemožné. Avšak poslední vývoj v Indii tomu nenasvědčuje, protože přímé zahraniční investice sice pomalu, ale přece jen rostou, růst se obnovuje v dřívějších vysokých dimenzích a sociálně-ekonomická situace (sice křehká) zůstává stále kompatibilní s demokratickým uspořádáním, trvajícím již více než 60 let.

Může se to podařit?

Případ nově industrializovaných zemí údajně ukazuje, že ano. Ale většina z nich byly či dosud jsou spíše pseudodemokratiemi (typicky Filipíny za Markose, Indonésie za Suharta atd.) anebo polo-

Míry růstu HDP ve stálých cenách 2008–2010

Svět USA Evropa Japonsko Čína Indie

Poznámka: r. 2008 – skutečnost; r. 2009 – odhad; r. 2010 – prognóza SB

Pramen: WTO, Světová banka, cit. podle Time, February 1, 2010, str. 35.

vojenskými demokraciemi se sklonem k diktaturám a autoritářství.

Z tohoto rámce Indie vybočuje, protože za prvé již šedesát let dodržuje pravidelné svobodné volby, střídání vlád, volnou soutěž politických stran atd. Za druhé její velikost a rozměr problémů s tím spojených ji činí zvláštním případem. Jak pravil indický premiér, Indie je unikátní v rozvojovém světě.

Jestliže tedy Indie dokáže přeměnit hrubá čísla ekonomického růstu do širšího rámce sdílené prosperity, potom to nebudou pouze Indové, kteří získají prestiž a lepší život. Získá tím doslova celý svět, neboť westminsterský typ demokracie se ukáže kompatibilní s rozvojem obyvatelstva a celé země bez pozůstatků totalitně-autoritářského modelu čínského typu. Co si přát více, přidáme-li ještě více religiózní a sociální tolerance?

Před celým rozvojovým světem by se tak otevřela schůdná cesta k prosperitě a politicko-sociálním reformám, a to nikoli již jen cestou proklamací a verbálních ujištění o „demokratickém socialismu“ a „demokratickém plánování“ jako v 60.–70. letech, ale exaktním příkladem. Ten by si pak jednotlivé země mohly upravit podle svých podmínek, neboť je zřejmé, že Indie a například Brazílie jsou historicky, geograficky i jinak země rozdílné. Získaly by však dlouhodobě i rozvinuté ekonomiky – od lepších obchodních vztahů přes redukci rozvojové pomoci až po například omezování výdajů na operace *pea-keepingu*.

Prameny

- Time: November 09 – January 10 (various issues)
- UNCTAD: Trade and Development Report 2008, Geneva, September 2008
- Far Eastern Economic Review: June – December 2009 (various issues)
- Foltýn, J.: The INC and the Attempt at Planning in India after Independence, CSIR-Oriental Institute, Prague, 1986
- Hnízdo, B.: Na konci prvního globálního století, in: Předěly staletí (Rulf, J. ed.), Horizont, nakl. Lidové noviny, Praha 2000

Je zřejmé, že toto je pouze jeden z možných scénářů, a to scénář optimistický. Existují také mnohem skeptičtější scénáře, event. s postupujícím časem se pohledy mohou měnit. Tak například se u nás problémem zabýval renomovaný autor Bořek Hnízdo, který pokládal optimistický scénář za možný pro první polovinu 90. let. Tehdy, ve vlně euforie skončení studené války většina politických představitelů tzv. nových demokracií svorně a globálně hovořila o potřebě tržní ekonomiky a zachování lidských práv podle demokratického modelu.

To se však začalo ukazovat podle tohoto autora jako iluzorní už koncem devadesátých let, když „... zavedení demokratických pravidel ještě neznamenal změnu politické kultury ... což je měnilo v potěmkinovské vesnice“. Nedostavila se většinou ani ekonomická prosperita a tak „tzv. třetí svět zůstal třetím světem“.

Nelze popřít, že skepticismus v tomto ohledu má své oprávnění, zejména vzhledem k nejnovějšímu vývoji globální politickohospodářské a sociální situace. Nicméně optimistická varianta podle našeho názoru zůstává stále ve hře. Neboť vývoj v první dekádě 21. století je vysoce nejednoznačný.

Stará a nová koncepce

Tento poslední vývoj naznačuje, že původní néhrúovská koncepce byla vymyšlena dobře, ale na svou dobu až příliš ambiciózně. Tehdy nebylo možné koordinovat například spolupráci soukromého a veřejného (státního) sektoru tak jako nyní. Po získání nezávislosti se veřejná správa teprve budovala, totéž platí o finanční sféře, soukromý sektor nejevil příliš ochoty spolupracovat při zabezpečování „socialismu“, byť tzv. demokratického, atd. Nyní je tomu zcela jinak. V Indii je u moci koalice (sice velmi nesourodá) vedená Indickým národním kongresem.

Přes impozantní výsledky růstových agregátů nebudou pro Indii příští léta snadná a přetvární do životní úrovně lidí bude ještě těžší. Indické zemědělství, stále hlavní sektor obživy velké většiny lidí, velmi strádá potravinovou krizí a pádem cen potravin a technických

plodin v posledních letech. Zemědělský vývoz v posledních třech letech klesl téměř o polovinu. Navenek se špatná situace na venkově projevuje stále více v migraci do měst, kde však migranti nenalézají práci anebo se zadlužují ještě více než na venkově. Podle oficiálních statistik OSN nyní dluhové břemeno domácností v zemi u bankovního sektoru stoupl o 9,3 procenta celkového vnitřního zadlužení v roce 1990 na 23,3 procenta v roce 2007, tedy téměř trojnásobně. K tomu ovšem je třeba ještě připočíst neznámou výši dluhů venkovských domácností u lichvářů, což je v Indii tradiční formou zadlužování. Zadlužují se spíše chudí a nejchudší, střední třída se nyní relativně daří.

Nic z toho však nejsou fatální příznaky, že by se indický model či experiment nemohl prosadit. Důležité je, aby země ve velikosti subkontinentu neskouzla nikdy k politické represii (to již jednou hrozilo v letech 1975–1977) a potom jakýmsi „samospádem“ k „pákistánské variantě“, či dokonce „variantě barské“. Posilování prvků konsenzuálního vývoje je ostatně významné nejen pro Indii, ale i další velké země rozvojového světa. K tomu je zapotřebí kromě vysokých čísel růstových agregátů nezapomínat na boj proti chudobě a provádění nezbytných reforem i v sociální oblasti. To je ostatně plně kompatibilní s většinou cílů Miléniové deklarace OSN, která byla přijata obecným konsenzem již v roce 2001 pro období 2000–2015. Zlepšilo by to i většinu globálních problémů ve světové ekonomice. Každý krok ke koexistenci demokracie a rozvojové prosperity je proto zapotřebí uvítat a podpořit na mezinárodních fórech všemi zeměmi, Českou republiku nevyjímaje. I když tento krátký článek chtěl na problém jen znovu upozornit, jedná se o problém natolik významný, že si zaslouží pozornosti v každém čase a v každé zemi, nejen v Indii, na niž je zaměřen nejvíce.

Únor 2010

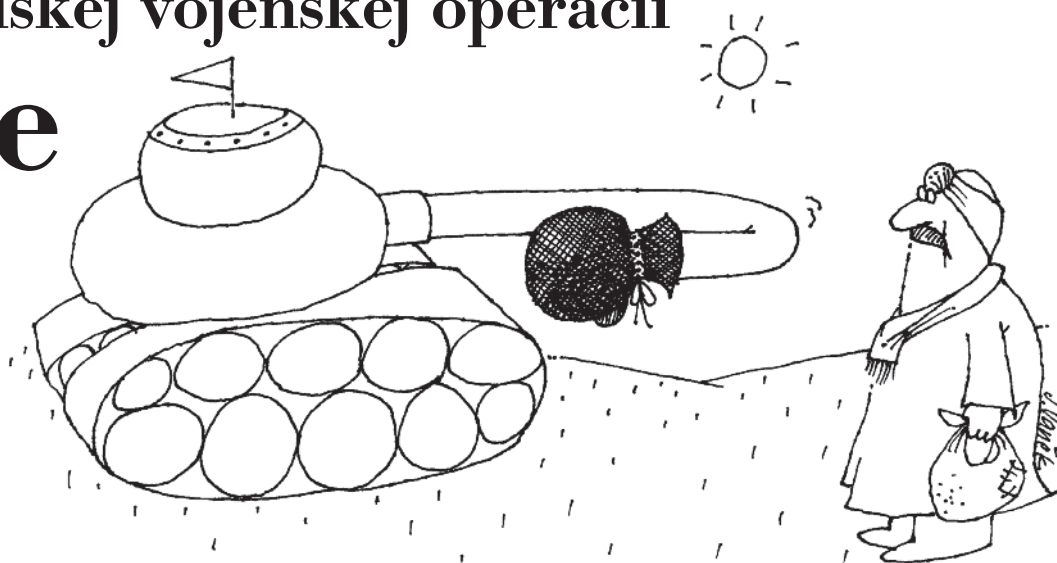
Jaroslav Foltýn je docentem pro obor světová ekonomika na VŠE.

foltyn.jar@seznam.cz

Palestína

rok po izraelskej vojenskej operácii v Gaze

Palestínska samospráva (PA) čelí politickej kríze ohromných rozmerov. Postaviť sa na vlastné nohy so sebou prinesie určité riziká, ale aj výzvy. Na obzore sa rysuje mnoho možných scenárov. Pozrime sa, aké dopady by niektoré z nich mohli mať na celkový vývoj.

Palestínska samospráva sa nestiha v posledných dvoch rokoch ani nadýchnuť. Po obsadení pásma Gazy islamistickým hnutím Hamás a po vyhnaní stúpcov hnutia Fatah v roku 2007 sa palestínska vláda ocitla v slepej uličke. Vnútropolitické rokovania o urovnaní sporov medzi dvoma vedúcimi organizáciami sprostredkované najprv Saudskou Arábiou a neskôr Egyptom pripomínali skôr dialógy hluchých. Na sklonku roku 2008 došlo k izraelskej vojenskej operácii v pásme Gazy, ktorá palestínskej vláde zviazala ruky pri rozhovoroch s Hamásom. Uvoľniť politické napätie sa zdalo nemožné, čo neskôr potvrdili aj neúspešné snahy o uzavretie dohody s islamistami. O rok neskôr sa už Palestínska samospráva ocitla priam na kolenách. Nielenže nenašla spôsob, akým by mohla zmierniť humanitárnu a ekonomickú krízu v pásme Gazy, ale sama sa dostala do víru problémov pri obhajovaní svojej legitimacy.

Tá sa stala spornou predovšetkým v súvislosti s námietkami hnutia Hamás voči dĺžke mandátu prezidenta Mahmúda Abbása (Abu Mazena) a voči vláde na území Západného brehu, ktorá nevzišla z volieb, ako argumentuje Hamás.

Jednostranné vyhlásenie nezávislosti

Mierové rokovania s Izraelom, pozastavené v decembri 2008, sa dodnes nepodarilo obnoviť napriek intenzívnej snahe USA, Egypta a ďalších prostredníkov. V tejto súvislosti sa objavili špekulácie o zámeroch palestínskej vlády jednostranne vyhlásiť nezávislosť palestínskeho štátu, ak by sa nenašla vôľa k politickým rokovaniam. Prezident Abbás sa preto obrátil na Washington so žiadosťou o sprostredkovanie vyjednávaní so židovským štátom tak, aby cieľom dohody bol vznik palestínskeho štátu v rozmedzí dvoch rokov, prípadne, aby boli parametre dohody vopred definované.

Takúto možnosť však odmietajú tak Spojené štáty ako aj Izrael. Izraelský premiér Benjamin Netanjahu povedal, že odmieta zasadiť k rokovaciemu stolu s Palestínčanmi, ak budú závery ich dohody stanovené vopred. Prezident Abbás sa tiež obrátil na OSN s výzvou na uznanie legitímnych hraníc budúceho palestínskeho štátu spreď 4. júna 1967 v prípade, že vyjednávania s Izraelom neprinesú permanentné urovanie. Chcel si tak zrejme poistiť legitimitu palestínskeho kroku pri unilaterálnom vyhlásení nezávislosti palestínskeho štátu v požadovaných hraniciach. Negatívna odozva na obidva apely viedla k ďalším úvahám o tom, ako by sa táto patová situácia dala rozlúsknuť. Najnovší nápad, ktorý koluje kancelármi palestínskych ministrov v posledných týždňoch, hovorí o vytvorení palestínskeho štátu v dočasných hraniciach. Proti tejto možnosti sa však vehementne stavajú vládne špičky Hamásu. A podľa vyjadrenia premiéra Netanjahua sa Izrael nikdy nevzdá kontroly nad zjednoteným Jeruzalemom, ktorého východnú časť Palestínčania označujú za hlavné mesto svojho budúceho štátu, a nestiahne sa na hranice z roku 1967.

Ak by jednostranné vyhlásenie nezávislosti Palestínskou samosprávou získalo

Členové ozbrojených složek palestínského hnutí Hamás během vojenské přehlídky v Gaze.

Ismail Zaydah, Globe Media/Reuters

v tejto atmosfére nesúhlasu reálnejšie rozmery, mohol by tento plán viesť k destabilizácii v oblasti. A to v dôsledku pravdepodobných izraelských protiopatrení, či militantnej odozvy zo strany Hamásovcov. Ďalej by tento krok mohol vyústiť do výraznejšieho teritoriálneho rozdelenia palestínskej správy a spôsobiť tak rozkol medzi Palestínčanmi žijúcimi na Západnom brehu a v pásme Gazy. V neposlednom rade by mohlo dôjsť k definitívnej strate oblastí na Západnom brehu, v ktorých sa v súčasnosti nachádzajú izraelské osady, v prospech Izraela. Tie by Izrael tak mohol v rámci svojich protiopatrení oficiálne anektovať. Je viac než pravdepodobné, že by takéto jednostranné vyhlásenie nezávislosti opäť roztočilo špirálu násilia.

Voľby, voľby a zasa voľby

Nové voľby ponúkajú ďalšie možné východisko z krízy. Ale prezidentské voľby

a voľby do palestínskej legislatívnej rady, ktoré boli pôvodne naplánované na január 2010, pomaly upadli do zabudnutia. Volebná komisia ich zrušila kvôli odmietnutiu Hamásu dojednať podmienky ich priebehu v pásme Gazy. Súčasná vláda a parlament pritom čelia kritike Hamásu, ktorý spochybňuje ich legitimitu s odkazom na platnú palestínsku ústavu. Ale pri interpretácii volebného obdobia parlamentu sa Hamás od ústavy trochu vzdáľuje. Litera základného zákona hovorí, že mandát legislatívnej rady by mal platiť až do zvolenia nového zboru poslancov. Podľa ústavných zákonov je ale obdobie prezidentského úradovania pevne stanovené na štyri roky. Volebné obdobie prezidenta Abbása teda vypršalo už v januári 2009. Ak do 60 dní od vypršania prezidentského mandátu nebude zvolený nový šéf Palestínskej samosprávy, úradujúcim prezidentom sa má do nových volieb stať predseda parlamentu. Nevôľa k tomuto ústav-

nému postupu je zrejماً, keďže v čele legislatívneho orgánu stojí stúpenec Hamásu Aziz Duvajk. Centrálny výbor OOP preto 16. decembra 2009 predĺžil mandát prezidentovi a parlamentu do dátumu konania najbližších volieb. Vzhľadom na to, že palestínske vedenie je rozdelené na dva tábory, vyhlásenie nových volieb v dohľadnej dobe je nepravdepodobné. Samozvaná palestínska vláda v pásme Gazy nerešpektovala posledné vyhlásenie volieb prezidentom, tvrdiac, že týmto krokom Abu Mazen prekročil svoje právomoci, keďže, videné optikou Hamásu, Abu Mazen už nie je právoplatným prezidentom. Spochybňovaním legitimacy prezidenta sa islamistom darí obmedzovať jeho pôsobnosť a paralelne s tým upozorňovať na neschopnosť súčasnej vlády v Ramalláhu vyriešiť politickú bezvýchodiskovú situáciu, čím si získava podporu palestínskych obyvateľov. Pravdaže, momentálne len tých zo Západného brehu,

ako ukazujú nedávne prieskumy verejnej mienky. Palestínčania z Gazy sú totiž v pozitívnom hodnotení hamásovskej garnitúry trochu opatrnejší, čo je pochopiteľne výsledkom katastrofálnej humanitarnej a ekonomickej situácie miestnych ľudí.

Zdá sa, že spornou témou je teda predovšetkým mandát prezidenta Abbása, od ktorého sa odvíja aj možnosť vyhlásenia nových parlamentných a prezidentských volieb. Tie sa totiž neuskutočnia skôr, než ich vyhlási všetkými frakciami akceptovaný prezident. A bez volieb sa riešenie vnútroštátneho chaosu zrejme nenájde.

Nový prezident, nová nádej?

Abbás už opakovane uviedol, že v najbližších voľbách nechce znovu kandidovať na prezidentský post, čo so sebou prináša určité pozitíva, ale aj negatíva. Pozitívne na tom je to, že by sa mohol nájsť schopnejší vodca, ktorého by rešpektoval napríklad aj Hamás. Negatívny fakt je ten, že prípadné Abbásove odstúpenie z čela Fatahu, OOP (Organizácie pre oslobodenie Palestíny) a Palestínskej samosprávy by mohlo spôsobiť hlbšie rozkoly v rámci týchto organizácií o nástupníctvo. S ohľadom na vzťahy s Izraelom, ktorý Abbása akceptuje ako zákonného lídra PA, by sa snaha o obnovu rozhovorov pravdepodobne zastavila na bode mrazu. Nový vodca by si totiž musel najskôr získať dôveru židovského štátu, než by Izrael začal uvažovať o otvorení vyjednávaní. Podobne by to bolo aj s dôverou západných veriteľov. Tí sa už teraz zdráhajú poskytnúť prístup k externým finančným fondom nevyhnutným prechod Palestínskej samosprávy samotnému Abbásovi, ktorého pritom mali možnosť v posledných piatich rokoch „otestovať“. Základnou otázkou teda je, kto by mohol prevziať opraty moci v Palestínskej samospráve po slabom predákovi OOP.

Najčastejšie sa v tejto súvislosti skloňuje meno Marwana Barghútiho, vedúcej osobnosti palestínskeho odporu proti Izraelu z radov Fatahu, ktorého uznáva aj Hamás. Barghúti si však odpykáva päťnásobný doživotný trest v izraelskom žalári a nedávno vyplával na povrch špekulácie o tichej dohode medzi jeho odporcami z Fatahu a židovským štátom o jeho zotrvaní za mrežami.

Tým by Barghúti prišiel o možnosť kandidovať na prezidentský post. K ďalším možným kandidátom patria predovšetkým členovia bezpečnostných zložiek. A to je podľa profesorky politických vied z palestínskej Birzeit univerzity Helgy Baumgarten nový politický trend; členovia bezpečnostných zložiek postupne preberajú kontrolu nad Fatahom a OOP, a tým i nad celou Palestínskou samosprávou. Skúsení diplomati tu už strácajú pôdu pod nohami. Ak sa tento smer vývoja potvrdí v najbližších prezidentských voľbách, mohlo by to výrazne oslabiť civilnú správu, čo by mohlo rozkolísať dôverou Izraela a Západu voči palestínskemu vedeniu.

Palestínčania preberajú zodpovednosť za obnovu Palestínskej samosprávy

Nech už sa do čela Palestínskej samosprávy postaví člen bezpečnostných zložiek alebo civilná postava, pravdepodobne sa v záujme udržania existencie Palestínskej samosprávy a prestavby jej chátrajúcich štruktúr bude musieť spoliehať na výraznú podporu technokratov formátu súčasného premiéra Salama Fajjáda. Realizovať plány podobné tým, ktoré Fajjád minulé leto predstavil, bude kľúčové.

Podľa návrhu premiéra by sa mala Palestínska samospráva sústrediť na budovanie vlastných inštitúcií v priebehu nasledujúcich dvoch rokov, na konci ktorej by bola vytvorená životaschopná základňa potrebná pre vznik samostatného, ale fungujúceho palestínskeho štátu. Pokiaľ bude tento záväzok splnený, vyhlásenie nezávislosti palestínskeho štátu by sa zdalo schodnejšie, a to aj bez ohľadu na stanovisko Izraela. Naopak, ak by k nutnej inštitucionálnej reforme nedošlo, deklarácia nezávislosti by mohla vyznieť do prázdna, ako tá z roku 1988, a sen o palestínskej samostatnej krajine by sa opäť na niekoľko rokov, možno dekád, rozplynul. Fajjádov plán podporovaný prezidentom Abbásom

však smeruje k vzniku palestínskeho de facto štátu, a to už v polovici roku 2011 za predpokladu, že sa dovedy podarí zrealizovať projekt vybudovania inštitucionálnej platformy pre politickú, ekonomickú, sociálnu, a bezpečnostnú správu štátu. Tento program môžeme v palestínskom prostredí chápať ako priekopnícky. Implikuje totiž revolučnú zmenu v postoji Palestínčanov k zodpovednosti za vlastné vnútroštátne záležitosti. Doposiaľ charakterizovala palestínske národné hnutie „kultúra nezodpovednosti“. Jej stálym prvkom sa stal prst ukazujúci smerom k zahraničiu, ktoré Palestínčania obviňovali zo zodpovednosti za ich neutešenú situáciu. Upevnením vnútroštátnej správy a prevzatím zodpovednosti budú môcť Palestínčania ukázať, že sú pripravení prevziať kontrolu nad celým územím, a môžu si tým posilniť aj svoje postavenie vo vzťahu k medzinárodnému spoločenstvu.

Upevnením vnútroštátnej správy a prevzatím zodpovednosti budú môcť Palestínčania ukázať, že sú pripravení prevziať kontrolu nad celým územím a môžu si tým posilniť aj svoje postavenie vo vzťahu k medzinárodnému spoločenstvu.

Zdroje

- Carnegie Endowment for International Peace, Omran al-Risheq: Where is Hamas in the West Bank?, Arab Reform Bulletin, November 2009
- The Moshe Dayan Center, Bruce Maddy-Weitzman: What If the Palestinians Declare Independence?, December 21, 2009
- The Jordan Times, The Economist, Haaretz, The Jerusalem Post

Protipól latinskoamerického populismu?

Pavla Holcová

Ve chvíli, kdy nový chilský prezident Sebastian Piñera skládal před kongresem svůj prezidentský slib, byla pozornost mnoha přítomných upřena trochu jinam než na přísahajícího státníka: totiž na jemně praskající strop. Jen pár minut před slavnostním okamžikem zasáhla centrální Chile další ze série otřesů, které si na přelomu února a března vyžádalo více než 700 lidských životů.

Nový prezident chce opustit vyjeté koleje

Sebastian Piñera, který se stal prvním demokraticky zvoleným pravicovým prezidentem Chile po 52 letech, tak nemá snadné entrée do své funkce. Zatímco předvolební kampaň zasadil do kontextu reálného ekonomického rozvoje, dalšího boje proti chudobě a vytvoření jednoho miliónu nových pracovních míst, hned jeho první volební kroky budou muset zatnout sekeru do státních financí až nebezpečně hluboko. Předběžné odhady hovoří o škodách způsobených sérií zemětřesení v hodnotě přibližně 30 miliard dolarů, což se rovná dvaceti procentům hrubého domácího produktu. Sam Piñera to okomentoval slovy: „Doufám, že na nás ve výsledku nebude pohlíženo jako na „vládu v čase zemětřesení“ ale jako na „vládu, co zvládla rekonstrukci.““ Toto ambiciózní tvrzení má v osobě i zkušenostech Sebastiana Piñery reálnou šanci na úspěch.

Zatímco většina chilských prezidentů za posledních dvacet založila svou kariéru

na mediálním obrazu „jsem jeden z vás, táta/máma, co si přeje lepší budoucnost pro děti, sociální jistoty a rozkvět země“, Sebastian Piñera reprezentuje ambice moderního latinskoamerického státu, který jasně cílí na to stát se rovnoprávným hráčem první politické ligy. Důkazem budiž jeho prohlášení, že sice hodlá navazovat na sociální reformy, které z Chile udělaly stabilní a finančně vyrovnanou latinskoamerickou zemi a procento lidí žijících pod hranicí absolutní chudoby snížily na polovinu, nicméně je čas jít dál. „Pokud pořád pojedeme ve starých vyjetých kolejích, zůstaneme de facto stát na místě. Je čas se nadechnout a posunout celou společnost blíž k ekonomické prosperitě takzvaného prvního světa.“

Nový latinskoamerický Berlusconi? Nikoliv...

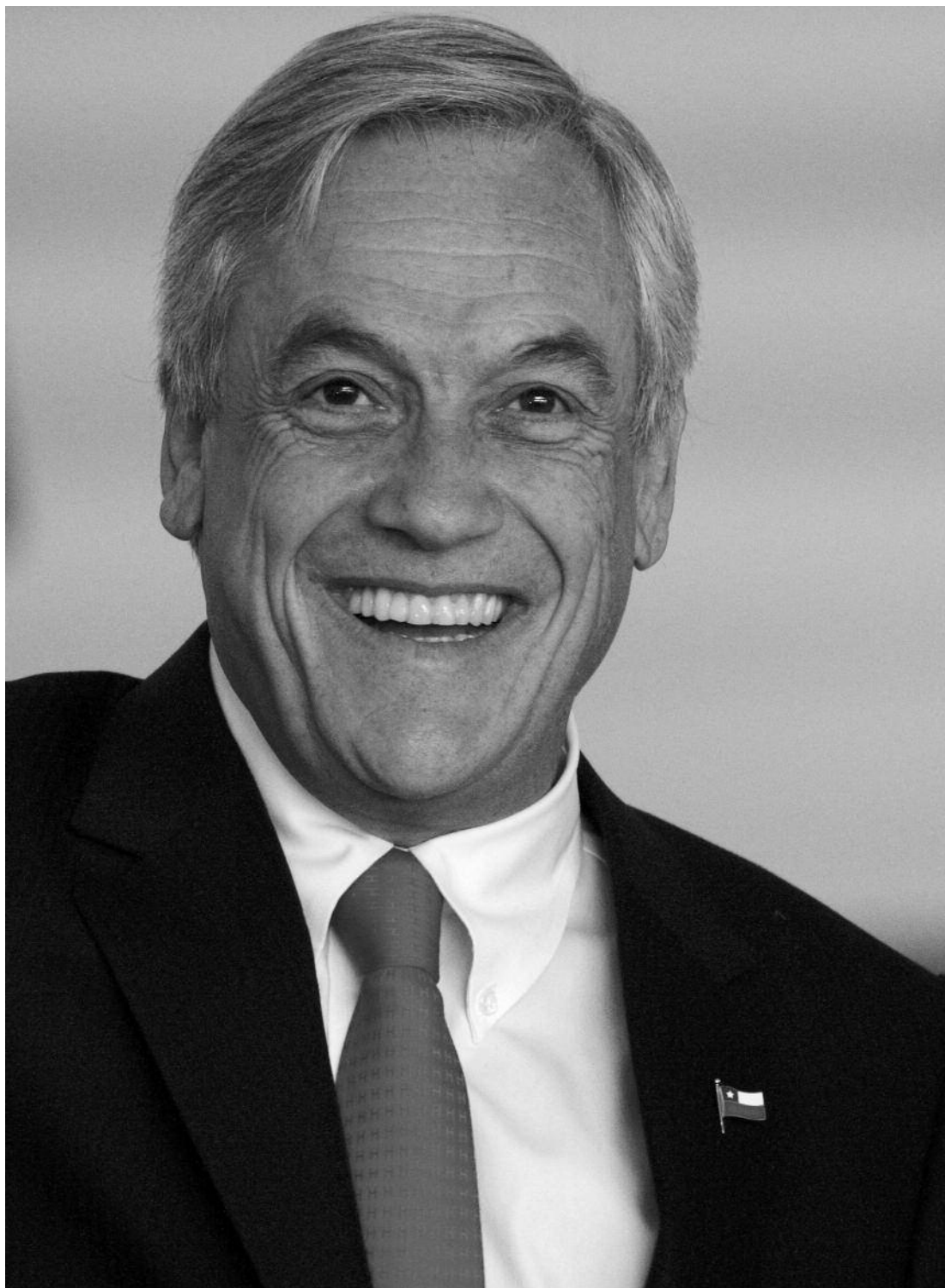
Zatímco pro někoho symbolizuje Sebastian Piñera přesně to, co Chile v současné době nejvíc potřebuje: konzervativního, ambiciózního, pragmatického ekonoma s elitním vzděláním, pro mnohé Piñera

Zásadný problém v tomto úsilí představuje tak Hamás, který sa pravdepodobne bude snažiť udržať si svoju moc v pásme Gazy minimálne do nových volieb, ako aj dĺžka trvania reforiem. Jedno z možných východísk je preto presvedčiť Hamás o tom, že inštitucionálna rekonštrukcia Palestínskej samosprávy je nevyhnutná a že je v záujme aj jeho politickej činnosti, aby sa na nej spolupodieľal. Ďalšou možnosťou je zraziť popularitu Hamásu na minimum tým, že novovybudovaný správny systém sa podarí úspešne implementovať, a tým sa Hamás ukáže v negatívnom svetle ako hnutie, ktoré bráni politicko-ekonomickému a sociálnemu rozvoju. Predstavba, či skôr vybudovanie vládnych inštitúcií nanovo bude pravdepodobne trvať viac než dva roky. Dlhší čas potrebný pre reformy by ale mohlo vyvolať nevôľu obyvateľov z neustáleho prešľapovania na mieste a nahnať politické body hnutiu Hamás, ktoré by od prípadnej dohody o spolupráci na tomto projekte mohlo odstúpiť a odštartovať novú vlnu odporu. Politická situácia je veľmi krehká a stabilizovať ju by sa mohlo podať len silnému lídrovi s pomocou uvedomelých technokratov.

Nataša Kubíková

je členkou
Blízkovýchodního
programu Asociace pro
mezinárodní otázky
a doktorandkou na Ústavu
Blízkého východu a Afriky
FF UK v Praze.

natasakub@centrum.cz

Nový chilský prezident Sebastian Piñera.

Ricardo Moraes, Globe Media/Reuters

zůstává sebestředným miliardářem, který si do politiky přišel načechrat své ego – takovým novým latinskoamerickým Berlusconi. Toto srovnání je však příliš zjednodušující, příliš populistické... vychází však z reálné podobnosti.

Stejně jako Silvio Berlusconi je Sebastian Piñera úspěšným dravým podnikatelem, proti kterému bylo vzneseno několik zásadních ob-

vinění. Podobně jako italský premiér i nový chilský prezident vlastní podíly v médiích, fotbalovém klubu a jedné z nejrespektovanějších chilských firem – aerolinkách Lan Chile. A paralelně obě hlavy státu se svým kritikům jeví jako hyperaktivní, tvrdě vyjednávající, asertivní osobnosti se sklonem k aroganci. Ovšem zatímco Silvio Berlusconi pravidelně svými vel-

kohubými výroky poskytuje chutná sousta bulváru, Sebastian Piñera přece jen víc přemýšlí o tom, co z jeho úst zazní.

Zásadních rozdílů mezi Piñerou a Berlusconiem je však mnohem víc. Piñera, který je držitelem titulu Ph.D. z ekonomie na Harvardské univerzitě, se v akademických kruzích pohyboval jako profesor ekonomie 16 let. Svým podnikáním pak dokázal, že své akademické poznatky dokáže uplatnit i v praxi. A jako správný katolík s konzervativními sklony je již 36 let ženatý a má čtyři děti (jaký podíl na tom má fakt, že rozvod byl v Chile uzákoněn až v roce 2004, se dá jen těžko odhadnout). Ke cti je mu i fakt, že v 80. letech se přidal k iniciativě NE, která se postavila tehdejšímu brutálnímu režimu generála Augusta Pinocheta. Samotné vyrovnávání se s minulostí pak bylo jedním ze stěžejních témat jeho předvolební kampaně.

Nicméně všechny tyto životní propozice, které z Piñery tvoří nadějněho chilského vůdce s mezinárodním přesahem (pokud jako reprezentant pravice ve funkci uspěje, pravděpodobně to ovlivní i politické směřování dalších latinskoamerických zemí), může zastínit to, jak se zachová tváří v tvář přírodní pohromě. Právě ten strop povážlivě praskající během inaugurace mu může politicky zlomit vaz.

Pavla Holcová

vystudovala žurnalistiku a iberoamerikanistiku, v současné době je vedoucí kubánské sekce Člověka v tísní.

pavla.holcova@peopleinneed.cz

Zdeněk Müller

Země, která trpí?

Existují dvě Francie. Jedna, kterou máme rádi, druhá, kterou nechápeme. První je Francie romantická a historická, Francie kultury, módy a umění žít. Premiantka světové turistiky. Druhou představuje dusící byrokracie a drtivé zdanění, těžkopádný průmysl a gigantický státní sektor visící na bedrech daňových poplatníků, země stávek a opakovaného narušování každodenního chodu života a ekonomiky. Nezbednice ekonomického liberalismu.

Jak může jít jedno s druhým dohromady a fungovat? Francouzi se nezbavili touhy mít celoživotní pracovní jistotu, milují volno a jsou téměř bez konkurence, když jde o kuchyň, víno či eleganci. Ale vtažení do nesmlouvavého světa podnikání vypadají bezradně. Příliš mnoho zaujatí svými dlouhými dovolenými, krátkým pracovním týdnem, předčasnými důchody a příliš závislí na štědrých podporách předimenzovaného sociálního státu nejsou schopni vykročit jiným směrem. Je to pravda, nebo je to už přežilá pověra? Anebo lekce, jak se přizpůsobit a přitom se neměnit?

Francii dnes patří pátá příčka v žebříčku silných světových ekonomik. Přinucena Evropskou unií respektovat pravidla hospodářské soutěže a obchodu je otevřena přílivu zahraničního kapitálu. Pokud jde o objem přímých zahraničních investic, zaujímá třetí pozici ve světě. Ve srovnání s americkými poměry, které se zpravidla dávají Evropě za vzor, nezaostávají francouzští dělníci v hodinovém

výkonu za americkými kolegy. Protesty vyvolané odbory jsou tu sice hodně hlučné, ale organizovanost v nich je v porovnání s ostatními evropskými zeměmi nízká. V Paříži sídlí pátá nejsilnější světová burza a pověstné francouzské výběrové vysoké školy ekonomického a technického zaměření vychovávají zdatné matematiky a ekonomy. Lze je najít na významných postech ve světoznámých bankách. Mnozí z nich stáli u zrodu obchodní strategie a exotických bankovních produktů, které valnou měrou přivedly světovou ekonomiku do dnešní šlamastyky. „Socialistická“ Francie je v dobrém i ve zlém zcela integrovaná do světové kapitalistické ekonomiky.

Nelze nepřipomenout poválečné třicetiletí ekonomického rozkvětu. Rozhodující roli tu měly státní zásahy a plánování. Současní neoliberálové to neradi slyší. Stát používal plánování jako pružný nástroj k obnově podniků, k ochraně zaměst-

nanosti, k budování nových odvětví průmyslu a k rozvoji pracovního trhu. Státní intervence usměrňovaly rozvoj dopravy a výrobu elektrické energie, nemluvě o zemědělství, které je kapitolou samo o sobě.

Přitom stát dohlížel jak na restrukturalizaci průmyslu, v níž zanikaly tradiční obory jako metalurgie a těžba uhlí, tak na zmírňování sociálních dopadů tohoto procesu.

Objektivně vzato není francouzská situace ani ideální, ani katastrofální. Vrásky dělá narůstající dluh veřejných financí. Deficit na úrovni osmi procent HDP je alarmující, ale ne-

představuje nejhorší položku v současné Evropě. Francouzi nehýří optimismem a nespokojenost je na denním pořádku. „Francie, která trpí“, to je současné populární heslo. „Francouzi jsou nejpesimističtější nalaďený národ v Evropě“, píše Financial Times. Téměř každý druhý občan Francie soudí, že za posledních deset let

Bolestínská Francie?
Zvolila si před více než dvěma lety prezidenta, aby dělal reformy.

V březnových regionálních volbách prezidentskou většinu „vymetla“ s vykřičníkem.

Stávkující zemědělci blokuji svými traktory most v severofrancouzském Rouenu.

Boris Maslard, Globe Media/Reuters

jeho životní úroveň poklesla a tři ze čtyř Francouzů si myslí, že starost státu o občany slábne. Bolestínská Francie? Zvolila si před více než dvěma lety prezidenta, aby dělal reformy. V březnových regionálních volbách prezidentskou většinu „vymetla“ s vykřičníkem. Reformuje moc!

Anebo snad málo a špatně? Navenek ztrpklá země, ale stále přitažlivá.

Zdeněk Müller je odborným zaměřením historik, pracuje jako publicista a žije ve Francii. zd.muller@wanadoo.fr

Německá spojka

Málokdy se autorovi knihy, která se nepíše v řádu měsíců, ale let, povede načasování tak jako německému politologovi Matthiasu Küntzelovi. Jeho práce „Němci a Írán“ šla do knihkupectví loni v říjnu, čtvrt roku po mohutných protivládních bouřích v íránských městech a uprostřed rostoucích obav světa z íránského jaderného programu. Takzvaná íránská otázka je změtí několika problémů a hned několika světovým státníkům zřejmě způsobuje bolení hlavy. Küntzel jim nabízí až překvapivě jednoduchý návod. Stačí, aby německá vláda vyhlásila sankce, a islámská republika musí do pár měsíců kapitulovat.

Jak to? Zatímco vývoz do Íránu představuje pouze 0,6 procenta celkového německého vývozu, pro Íránce je to celá třetina dovozu z Evropské unie. Hlavně ale –

Dějiny Íránu

„Íránská islámská republika...? Domácí masmédia o ní informují v zásadě jen výběrově, a moderní specializované literatury je na našem trhu nedostatek. Kromě jednoho zástupce ze stručné, spíše brožurkovité edice „Stručná historie států“ nevyšlo vlastně od listopadu 1989 prakticky nic po dvacet roků. Teprve v loňském roce byla publikována překladová monografie v populárnější edici LN a stala se malou událostí. Jejím autorem je pedagog univerzity v britském Exeteru a její prvotní název je „Iran. Empire of the Mind. A history from Zoroaster to the present day“. Tou se tedy nyní budeme, především s ohledem na moderní vývoj Íránu, stručně zabývat.

České vydání zpracované dvojicí sestávající z mladé i starší generace odborníků rozšiřuje informační hodnotu publikace (vedle

a tady se autor odvolává na údaje iránsko-německé obchodní komory – jsou až dvě třetiny iránského průmyslu vybaveny technologií a stroji z Německa, závisí tudíž na dodávkách německých náhradních dílů. A země, která i přes enormní příjmy z ropy nedokáže uspokojit víc než základní potřeby vlastního obyvatelstva, je ekonomicky lehce zranitelná. Proč tedy spolková vláda nenasadí páku, kterou autor v jejích rukách našel?

Je to dobrá otázka. Küntzel jde při hledání odpovědi daleko do minulosti. Všechno prý za-

čalo už v roce 1873 první návštěvou perského šáha v Berlíně. Persie se tehdy poohlížela po strategickém spojení ze Západu, který by byl schopen dodat jí moderní technologie. S Brity a Rusy měli Peršané špatné zkušenosti, kteří se v tomto prostoru chovali jako dobyvatelé. Francie o něj nejevila zájem. Pouze vilémovské Německo, dravá mladá mocnost bez kolonií i bez vlivové zóny, zájem mělo. A měl ho i německý průmysl. Řada německých firem je v Íránu přítomna už přes sto let.

Vrcholu spolupráce dosáhla za Hitlera. Nacisté se chovali účelově, nejvíce je zajímala ro-

pa a zemní plyn. Pro větší efekt ale do vzájemných vztahů přimíchali i něco ze své ideologie nadřazenosti ras a důvěřivě Francie ponechali v představě, že je berou za sobě rovné. Íránec znamená Árijec; Írán, nový oficiální název pro Persii, byl také v mezinárodním provozu uveden s pomocí říšské diplomacie v roce 1935.

Příslušná kapitola knihy je plná zajímavých

souvislostí i pikantních detailů. Německé propagandistické vysílání do Íránu například v poslu-chačích živilo

představu, že Adolf Hitler je dvanáctý imám, spasi- tel, jehož příchod šíitů vyhlíží už od devátého století. Vůdce prý se narodil se zelenou stužkou kolem tělůčka a má ji pořád na sobě, i pod svou hnědou košilí...

Po válce musela uběhnout nějaká doba, než se staré styky obnovily. Ale dlouho to netrvalo a šáh zase ve vši důvěrnosti konferoval s německými politiky. Paradoxně právě tento bilaterální vztah posloužil jako roznětka k osmašedesátému ve spolkové republice, když západoberlínský policista během demonstrace proti návštěvě iránského šáha zastřelil studen-

ta Benna Ohnesorga. Odtud vede přímá spojka i ke Straně zelených, která jednou v osobě Joschky Fischera povede německou diplomacii – ale starost o stav lidských práv v Íránu bude dávno pryč.

Küntzel, který v osmdesátých letech měl s Fischerem co do činění i pracovně – působil tehdy jako poradce poslaneckého klubu Zelených v Bundestagu – svého tehdejšího nadřízeného nešetří. Fischerův nápad, že vyjednávání s Teheránem převeze evropská trojka (Berlín, Londýn, Paříž), nakonec ajatoláhům poskytlo další vzácný čas a možná přiblížilo válku. Celkové vyznění knihy je ostré a nedvojznačné: německá přichylnost k Íránu je psychologický fenomén, který se čistou reálpolitikou pochopit nedá – trochu historický sentiment, trochu příležitost hrát si na světovou politiku. A trochu i ten obchod.

Küntzel je do své kauzy doslova pohrou- žen, i proto jeho vývoody mohou trpět jednostranností, jak už se to monokauzalistům stá- vá. Přesto se mu podařilo napsat knihu, která ve čtenáři zanechá silný dojem.

Daniel Kaiser

Daniel Kaiser je komentátorem Lidových novin. daniel.kaiser@lidovky.cz

solidních mapek, zajímavých přehledových ta- bulek) k dalšímu studiu vhodným soupisem zdrojů v místním jazyce. Díky němu ještě více vynikne, že ohledně státu se *zatím* nezměně- ným centrem Teheránem přicházejí zprávy, jež jen zcela výjimečně zmiňují význam zoro- astrismu, slavné dynastie Parthů a Sásánovců, rozdíly, spory, války mezi sunnity a šíity, vý- znam arabských vlivů, imperiálních ambicí Velké Británie a Ruska v dané oblasti 19. i 20. století... Jednoduše složitosti a bohatý vývoj areálu, starobylost kultury (značný pro- stor věnuje Michael Axworthy kupříkladu věhlasné perské poezii, filosofii a vě- dě), patřící k nejstar- ším na světě. Běžně dostupné údaje jako by, v nadsázce řečeno, cílily k podprahovému připomenutí tažení Alexandra Makedonského proti „barbarské“ Persepoli ohrožující „svo- bodný Západ“.

Pryč jsou doby, kdy iránský monarcha (opakovaně) obdržel nejvyšší československé vyznamenání (kapitolu o česko-iránských vztazích připsala mladá, ale již známá Zuza-

na Kříhová), a vůbec nevalilo, že šáha deko- ruje „proletářský stát“. Je to většinou zapo- menuto. Přítomnosti veřejného prostoru re- zonuje hlavně skutečnost, že „světovou de- mokratickou revoluci“ vyvážející Washington nemůže náboženským horlivcům hornatě Persie odpustit svržení amerického oblíbence a krutého samovládce Rezy Pahlaviho v roce 1979.

Z inkriminované knihy o deseti základ- ních kapitolách dále snáze pochopíme, proč je soudobý Írán solí v očích tzv. meziná- rodnímu společen- ství. Násilným zvr- tem před jedenatří- ceti lety došlo k utvrzení vietnam- ského komplexu, je- likož největší ekono-

mická a vojenská mašinérie planety byla zno- vu ponížena. O sedmdesátimilionovém celku se tedy linou především, řečeno s Karlem Čapkem, „ustálené lži“. Mnohdy postavené, jak se autor Dějin Íránu, pochopitelně neza- tížený nedůstojnou domácí tradicí, nebojí sdělit, na dvojím metru. Uživaném též proto, jelikož tamější, nacionalisticky neústupné eli-

ty ovlivňují (post)konfliktní Irák, arabský kulturní okruh Blízkého východu, oblasti Již- ního Kavkazu, Africký roh atd. Agitace proti pravděpodobně už nezadržitelnému rozvoji kosmického a nukleárního programu Teherá- nu (jeho zárodek pochází z Nového světa) je pak jakýmsi logicky navazujícím momen- tem...

Byť jsou tyto a obdobné souvislosti pro odborníky či zájemce nepochybně nejzajíma- vější, Michael Axworthy, někdejší pracovník britského ministerstva zahraničí, sledoval in- formační pole daleko širší. Jdoucí k samot- ným počátkům iránské státnosti, ke kořenům „nezdolného iránského ducha“. Nedá se říci, že by se mu to povedlo beze zbytku a že by kniha nepostrádala problematická místa. Dá se třeba vysledovat zbytečný, těžko zdůvodni- telný nepoměr mezi rozsahy srovnatelně dů- ležitých pasáží. Ale vzhledem k tomu, jak u nás bohužel stále ožehavé téma podává dáv- no vyhlížená kniha, bylo by se nespravedlivě nevěnovat Dějinám Íránu pozornost.

Pavel Kopecký

Pavel Kopecký je politolog a přednáší na několika vysokých školách. pavelkopecky@email.cz

Matthias Küntzel: Die Deutschen und der Iran

wjs-verlag, Berlin 2009

Axworthy, Michael: Dějiny Íránu

Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009,
319 s., ISBN: 978-80-7106-994-29

Aby nás Pánbůh při zdravém rozumu zachovati ráčil.

Václav Vladivoj Tomek

Ze čtenářského deníku

„Hlavními úspěchy Sovětů jsou přece kapitalistické neúspěchy, dosažené vlastními kapitalistickými silami, zejména ty made in USA,“ pokračoval Šířík. „Ideologie se v Kremlu snaží o jediný vavřík. Marxismus-leninismus je zbytečnost, balast. Co Kreml kde získal, získal staromódními metodami. Carové se chtěli dostat do teplých moří, ale byli slabí. Dneska rudé námořnictvo má lodě všude. A nepohání je rudá doktrína. Před půl stoletím byla ideologie politická síla. Dovedla pohnout masami a vojensky byl tehdy Sojuz nula. Dneska nenajdete na světě revolucionáře, který by hledal inspiraci u starců v Kremlu. Jenže před starci jezdí na přehlídkách nejlepší tanky...“

Komenda se pokusil o představu elektromechanicky vybavených křižníků, jak je vlečou po Rudém náměstí muži, Ej uchněm na rtech, a mužiky nahajkou lískají malí zarputilí Josipové.

Šířík pokračoval ve výkladu a Komenda ho nepřerušoval, byť z valné části argumenty znal.

Na přetřes přišla Sonnenfeldova doktrína.

„Mutual Assured Destruction“ – vzájemné zaručené zničení – zkráceno na MAD čili ŠÍLENSTVÍ.

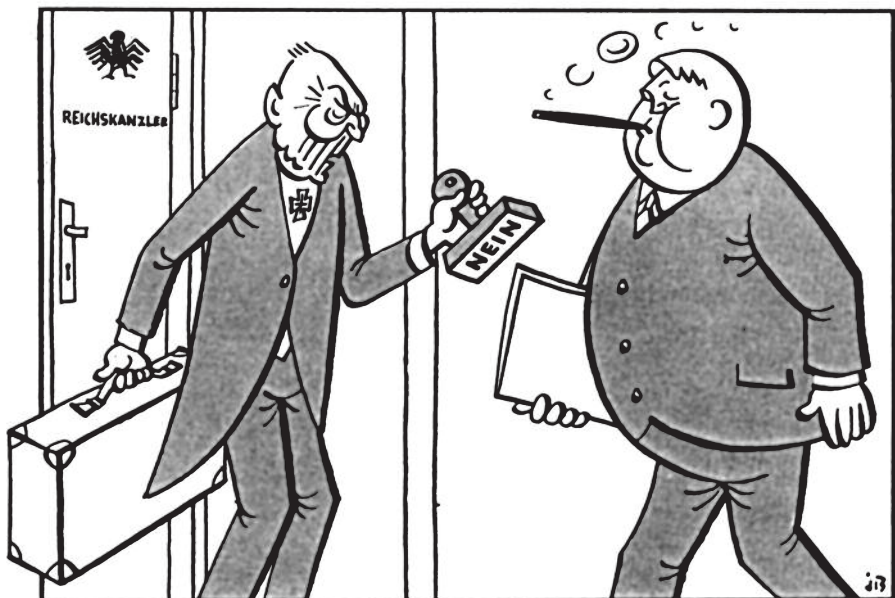
„Věříte, doktore, že bude válka?“

„Ne, nemyslím. Nebude jí totiž třeba. Sověti samozřejmě dají přednost dosažení všech cílů méně drastickými prostředky. Podívejte se na Československo. V osmašedesátém roce se přece Sověti pokusili o všechny možné verze mírnějšího řešení. Porady, výhrůžky, dopisy, manévry. Teprve když nic nepomáhalo, došlo na tanky. Promítněte si to do globálních souvislostí,“ pokračoval muž za volantem dějin. „Kreml je přesvědčen, že USA jsou v posledním tažení a důkazů mají pěknou řádku. Vy je znáte stejně dobře jako já. Nikdo snad v Kremlu není takový blázen, aby počítal s invazí podle normandského vzoru.“

Ota Ulč

Špatně časovaný běželec (Západočeské nakladatelství, Plzeň 1991)

Mezinárodní politika a karikatura

A s tímhle razítkem, drahý Erhard, jsem po celou dobu své funkce vyřizoval návrhy Sovětského svazu.

Dikobraz, 42/1963, 17. října. Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ.

Konrad Adenauer se stal, nejen pro výrazné rysy svého obličeje, oblíbenou figurou československé oficiální satiry. Prvnímu poválečnému kancléři západního Německa (SRN) v letech 1949–1963 a prvnímu předsedovi CDU se mj. podařilo opět získat pro zemi suverenitu, přijetí do NATO a navrácení válečných zajatců. Josef Bidlo (neplést s jmenovcem Františkem) se snaží „legračně“ ukázat, že s novým kancléřem, Ludwigem Erhardem, se „západoněmecká revanšistická a studenoválečnická“ politika nezmění.

Homo politicus zaslechl...

V kavárně malého města. „Tak si představ, Petřík přijel na Velikonoce, nebyl měsíc doma, prej má moc učení. A v neděli po obědě ho Franta, jako muž, tahá na proutí. Petřík, že ne, že dopisuje seminárku. A že už není malej a že takový barbarský rituály nebude podporovat. Franta se sice namích, ale na druhý straně je pyšnej, že má syna na univerzitě, tak nic neříkal. K večíru si šel Petřík zaběhat, tak se k němu šel Franta podívat do pokoje,

co tam vlastně píše. Vrátil se úplně bílej a neřek ani popel. Když se Petřík vrátil, povídá mu Franta u večere: Petře, v tvých letech má mít člověk zájmy jako prohánět holky, chodit na pivo, vobčas se poprat. A ty? Ty místo toho píšeš o českých zájmech. Samý diskurzy, konsenzy, ani mi to do huby nejde. Na Velikonoce. Seš vůbec moje dítě? Copak je stát živěj, aby měl zájmy, ty vědatore jeden? Prásk dveřma a odešel do hospody!“

Projekt obranných alternativ (Project on Defense Alternatives, PDA) je jedním z projektů Commonwealth institutu, který je nezávislým, nevládním, neziskovým výzkumným centrem se sídlem v Camabridge, Massachusetts, USA. Projekt je od samého počátku v roce 1991 věnován přizpůsobování bezpečnostní politiky situaci po skončení studené války a je zaměřen zejména na hledání nových alternativních způsobů zajišťování bezpečnosti a obrany zemí a regionů. PDA vždy zdůrazňoval snahu o nové přístupy k bezpečnostní a obranné politice USA, zároveň však přispěl k rozvoji obranných alternativ pro NATO. V rámci PDA byly vytvořeny také návrhy pro restrukturalizaci ozbrojených sil ve střední a východní Evropě, v Rusku a v rozvojových zemích.

Na webových stránkách PDA jsou k dispozici odkazy na elektronické publikace týkající se:

- **obranné politiky USA** (obranné strategie, ozbrojených sil, rozpočtů)
- **regionální bezpečnosti** (bezpečnostních otázek Evropy, Blízkého a Středního východu, Asie a Afriky)
- **Iráku a Afghánistánu** (konfliktů po 11. září 2001)
- **terorismu** a boje proti terorismu
- **vojenských a strategických studií** (obecných otázek v oblasti vojenské vědy a strategických studií)
- **alternativní bezpečnosti a obrany** (společné bezpečnostní koncepce, Organizace spojených národů, mírových operací a obranné restrukturalizace ozbrojených sil).

Odkazy jsou sestaveny také do chronologického soupisu publikací PDA z let 1991 až 2008.

Na stránkách jsou dále k dispozici odkazy na knihovny a archivy:

WAR REPORT

Archiv obsahuje cca 14 000 dokumentů, článků a analýz k válce v Iráku a v Afghánistánu.

Plnotextové zdroje k tematice „Revoluce ve vojenských záležitostech“, informační války a asymetrické války.

Přístup k širokému spektru analýz, podkladových studií, oficiálních dokumentů, zpráv a komentářů k tematice formulování národní bezpečnostní strategie a vojenské politiky USA.

Zdroje týkající se čínské vojenské politiky, strategie a ozbrojených sil. Jsou zde zařazeny články, zprávy a komentáře.

Zdroje týkající se terorismu, boje proti terorismu a vnitřní bezpečnosti.

Zdroje zabývající se náklady ozbrojených sil na nové války.

Na stránkách PDA je možné objednat pravidelné zasilání periodika PDA Bulletin, které vychází osmkrát až dvanáctkrát ročně.